

Київський національний університет  
імені Тараса Шевченка  
Інститут журналістики

Сковронська Ірина Юріївна

УДК 811.161.2'373.7+070 (09)(71+73)"1991-2001"

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТАЛИХ  
СЛОВОСПЛУК ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО ХАРАКТЕРУ У ПРЕСІ  
УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США І КАНАДИ (1991-2000 РР.)

Спеціальність 10.01.08 – журналістика

**Дисертація на здобуття наукового ступеня  
кандидата філологічних наук**

Київ – 2003

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ СКОРОЧЕНЬ

ССФХ – сталі словосполуки фразеологічного характеру

ФО – фразеологічні одиниці

ЗМІ – засоби масової інформації

У.в. – “Українські вісті”

У.г. – “Український голос”

Сів. – “Сівач”

Н.в. – “Народна воля”

Н.ж. – “Наше життя”

Г.У. – “Гомін України”

А. – “Америка”

Св. – “Свобода”

Д. – “День”

Ч. – “Час”

## ЗМІСТ

<b>ВСТУП.....</b>	<b>5</b>
<b>РОЗДІЛ 1</b>	
<b>УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЙНА ПРЕСА США І КАНАДИ ЯК ПРЕДМЕТ ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....</b>	<b>18</b>
Висновки до розділу.....	38
<b>РОЗДІЛ 2</b>	
<b>КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНЕ ТЛО ТА МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРЕСИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У США І КАНАДІ</b>	
2.1. Українська мова в чужомовному середовищі як фактор збереження національної ідентичності.....	40
2.2. Передумови виникнення та розвитку двомовної періодики як складової частини преси української діаспори на північноамериканському континенті .....	49
Висновки до розділу .....	76
<b>РОЗДІЛ 3</b>	
<b>ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАЛИХ СЛОВОСПОЛУК ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО ХАРАКТЕРУ (ССФХ) НА СТОРІНКАХ ДІАСПОРНОЇ ПРЕСИ ПІВНІЧНОАМЕРИКАН- СЬКОГО КОНТИНЕНТУ (1991-2001pp.)</b>	
3.1. Роль фразеологічних одиниць у публіцистичному тексті.....	78
3.2. Номінативно-функціональна характеристика груп сталих словосполук фразеологічного характеру в еміграційній періодиці США і Канади.....	96
3.3. Формування етнічної свідомості за допомогою сталих словосполук фразеологічного характеру (ССФХ) в еміграційній пресі США і Канади.....	118
Висновки до розділу .....	129

## **РОЗДІЛ 4**

### **ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ДОМІНАНТИ У ПРЕСІ ДІАСПОРИ**

4.1. Явища фразеологічної синонімії, антонімії та омонімії у періодичній пресі української діаспори США і Канади та їх у роль у збагаченні виражальних засобів мови.....	131
4.2. Найуживаніші фразеологізми журналістського тексту, утворені на основі однієї опорної лексеми.....	147
4.3. Фразеологічні новотвори, явище трансформації у пресі української діаспори США і Канади.....	157
Висновки до розділу .....	165
<b>ВИСНОВКИ.....</b>	<b>167</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ .....</b>	<b>174</b>
<b>ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА .....</b>	<b>200</b>

## ВСТУП

На етапі побудови правової суверенної держави Україна все більшого значення набувають процеси, що відбуваються у суспільному житті українського народу, як в державі, так й поза її межами. Стрімкі зміни в історії розвитку нації спостерігаються в етнокультурній палітрі безпосередньо в країні, що певним чином впливає і на суспільно–політичні процеси поза її межами, там, де українці становлять значний прошарок серед корінного населення. Не пориваючи зв'язків з етнічною батьківщиною, насамперед через засоби масової інформації, щонайбільше через періодичні видання, українці мають змогу відчувати постійний зв'язок з рідною країною, її культурою і традиціями. Зацікавленість процесами розвитку сучасної української літературної мови, яка репрезентує самосвідомість народу і є чинником етнокультурного розвитку, ґрунтується на потребі вивчення та аналізу особливостей функціонування мови преси української діаспори на північноамериканському континенті в останні десять років – з 1991 до 2001 року.

**Актуальність дисертаційного дослідження.** Газетне мовлення діаспорних видань США і Канади до цього часу, на жаль, було недостатньо вивчене. Фразеологічні пласти у мові представників діаспори є знаковими щодо їх ментальності. Саме фразеологічні одиниці (ФО) з огляду на свою природу якнайповніше відображають специфіку життєдіяльності суспільного організму, вербального способу мислення носіїв мови. Сталі словосполуки фразеологічного характеру (ССФХ) сприяють комунікативним процесам через притаманну їм особливість у сконденсовано “готовій” формі впливати на рецептивно-продуктивні процеси обміну інформації.

Актуальність теми дослідження визначається необхідністю створити цілісну систему мовної картини періодичної преси діаспори на фразеологічному рівні для визначення шляхів і способів реконструювання

арсеналу лексико-фразеологічних засобів у свідомості мовців поза межами України. Через те, що дослідники зазначають постійні видозміни якісних і кількісних характеристик носіїв української мови поза межами України, то актуальність дослідження полягає і в тому, щоб встановити, чи відбувається “прогресуюче звуження ядра природних носіїв української мови” [108, с.167], і яких видозмін упродовж останніх десяти років зазнає мовлення етнічних груп США і Канади, репрезентоване і відображене насамперед у періодичній пресі. Наукову потребу вивчення теми визначають і завдання збереження української мови в іномовному лінгвокультурному середовищі та її розвитку на всіх стратифікаційних рівнях. Не менш актуальними є процеси збагачення української літературної мови на сучасному етапі, а також збереження її літературних норм у періодичній пресі в Україні та поза її межами. Такий напрям наукового дослідження набуває особливої актуальності тепер, у час пошуку і формування концептуальних підходів до урахування особливостей мови діаспори у новому Українському правописі.

Оскільки ефективність впливу ЗМІ на свідомість та самосвідомість, як стверджує О.Гриценко [93], з огляду на сучасні обставини становить особливий об’єкт зацікавлення, то з цією метою вкрай необхідним є вивчення засобів досягнення цього впливу, зокрема мовних. Лише таким чином можна відтворити рівень ефективності взаємодії діаспорної преси із етнічною самосвідомістю читачів північноамериканського континенту і довести потребу підтримки періодичної преси поза межами України.

Актуальність дослідження підтверджується і тим, що “етнічний ренесанс у нашій державі, - як стверджує О. Гриценко, - по-перше, значно підняв шкалу зацікавленості українством у світі; по-друге, поширив коло доступної зарубіжної наукової літератури й архівних джерел, по-третє, зробив можливим активне дискутування проблем української діаспори та її зв’язків з Україною на численних зібраннях науковців, громадських і

політичних діячів діаспори та України” [93, с.10]. Однак все ще мало уваги приділено в такій перспективній галузі, як мова ЗМІ, сталим словосполученням фразеологічного характеру, що якнайкраще відображають етносвідомість і ментальність українців поза межами Батьківщини.

Оскільки сучасні процеси відродження української мови, її функціонування у двомовній пресі у зв'язку із необхідністю прийняття нового Українського правопису з участю наукових кіл і громадськості діаспори викликають чимало дискусій, то важливо зупинитися детальніше на особливостях розвитку фразеологічного фонду в системі української мови, знакового у всій етнолінгвістичній спадщині українського народу. Фразеологія періодичної преси діаспори якнайвиразніше засвідчує відбиток у свідомості етнічної меншини її ментальності. ССФХ та ФО відображають особливості вербального менталітету представників діаспори, а через нього – впливають на творення національного образу світу.

Дослідження фразеологічних словосполучень як сталих образних одиниць має значні традиції. Першими спостереженнями про фразеологічні вислови поділилися такі вчені, як О. Потебня, Ш. Баллі, Бодуен де Куртене, Л.Щерба, М.Покровський, В. Виноградов та інші. У сучасній лінгвістиці дослідження проблем фразеології займають провідне місце. Спеціальна наукова дисципліна фразеологія виокремлена в галузь, що якнайповніше репрезентує національну своєрідність мови. На сьогодні достатньо всебічно вивчені питання природи фразеологічних одиниць, їх семантичних особливостей, етимології, структури і варіативності, співвідношення компонентів ФО з відповідними словами, а також проблеми полісемії, стійкості ФО, їх трансформації тощо.

Увага вчених здебільшого звернена на образність указаних мовних одиниць. Звісно, українська мова багата насамперед емоційно-експресивними відтінками у значенні фразеологізмів, їх широкою

асоціативністю. Однак обмеження лише цими особливостями у мовокористуванні є не виправданим, по-перше, тому, що поза увагою залишається значний пласт сталих словосполучень фразеологічного характеру, позбавлених яскраво виражених емоційно-експресивних відтінків у значенні, і водночас таких, що несуть значне семантичне навантаження у тексті, а по-друге, є поліфункціональним мовним засобом. У залежності від контексту, його адресності, вони виконують роль активного текстотворчого чинника, додаткового, а то й первинного засобу в публіцистичному та офіційно-діловому стилях.

Хоча лексико-фразеологічні засоби привертають увагу вчених, проте дотепер мало вивченими залишаються ССФХ у газетному мовленні, що з урахуванням комунікативної ситуації одержують свій функціонально-семантичний статус: вони сприяють сконденсовано виразному відтворенню явищ картини світу, описові подій і фактів. До сьогодні залишається недостатня методологічна опрацьованість фразеологізмів, які не мають яскраво репрезентованих образних значень. Це пов'язано з одноманітністю аналізу фактичного матеріалу, що служить об'єктом для вивчення.

Методологічною основою для проблемно-тематичного й типологічного аналізу еміграційної преси США і Канади, редакційно-видавничих характеристик, дослідження тексту як об'єкта журналістської науки послужили праці сучасних теоретиків української журналістики – В. Здоровеги [123], В. Іванова [128], І.Крупського [154], А. Москаленка [206], Г. Почепцова [232], В.Різуна [244-249], М.Феллера [297], Б. Чернякова [304], В. Шкляра [315] та ін.

Поза увагою лінгвістів залишаються українські періодичні видання США і Канади в сучасних оцінках стану фразеологічного багатства мови преси, тенденціях його розвитку як одного із основних мовотворчих засобів, засобів впливу на читача, збереження його етнонаціонального коду. Фразеологізми, позбавлені образних відтінків у значенні, вирізняються у газетному та публіцистичному текстах еміграційної преси не лише



частотністю використання, але й значною смисловою навантаженістю, багатством семантичних відтінків, функціональною розмаїтістю. Довідкових видань, які б містили подібний лексико-фразеологічний матеріал, на жаль, майже немає.<sup>1</sup> У Словнику української мови в 11-ти тт. сталі словосполучення зафіксовані спорадично, подекуди без вказівки на ступінь поширеності і частотність уживання.

Як зазначають дослідники періодичної преси діаспори Ольгерд Іпполіт Бочковський та Степан Сірополко, “на українську пресу покладаються завдання розкривати ті нитки, що можуть зв’язати усіх українців у одну цілість, створити ідеологію, що базувалася б на тривких підвалинах минулого України, дбайливо реєструвати кожний дорібок української культури, вказувати українському громадянству напрямні для праці на всіх ділянках політичного і громадянського життя для розвитку української культури” [52, с. 193].

Значення преси полягає в тому, “що преса: 1. сприяє об’єднанню громадянства на певних ідеях та створенню з розпорошеної аморфної маси національносвідомого народу, що відчуває солідарну відповідальність за свою майбутню долю; 2. є одним з чинників, що сприяє читачеві при виробленні ним свого світогляду; 3. є одним з чинників, що організовує суспільну думку; 4. не тільки впливає на волю читача, але й дає йому нові знання; 5. давала і дає стимул до винаходів у технічній галузі, які є цінним придбанням матеріальної і духовної культури” [52, с. 191].

Концептуальна основа газетно-публіцистичного мовлення в діаспорі спрямована на: 1) широке і всебічне інформування про події в країнах і у світі; 2) формування і збереження етносвідомості українців; 3) відтворення мовної ідентичності; 4) репрезентування багатства, у тому числі мовного, національної культури свого народу.

---

<sup>1</sup> Відоме видання В. Підмогильного і Є. Плужника “Фразеологія ділової мови”. – К. – 1927. – 248 с.

Характеристика мовних засобів фразеологічного рівня у публіцистичному стилі емігрантської періодики США і Канади привертає увагу до себе з кількох причин:

1. Писемне мовлення носіїв української мови поза межами етнічної території, представлене у газетному контексті, є цікавим з наукової точки зору вже тому, що в ньому, на наш погляд, збережені літературні норми мовлення періоду дерусифікації (відомого в історії України як період українізації).

2. На етапі відродження питома національних ознак української мови в Україні газетно-публіцистичний стиль двомовних періодичних видань діаспори може служити індикатором якісних характеристик функціонування української мови поза межами етнічної території, джерелом реконструювання zdeформованої за попередні десятиліття української мови на її етнічній території.

3. Дослідники мовних процесів у США і Канаді зазначають, що українізмів в англійському мовленні не зменшується. Це не означає, що в ньому спостерігається відсутність англійських номінативних засобів чи невміння дібрати їх. “Більшість... українізмів – це позначення тих реалій, які відображають важливі етнічні ознаки української етнічної групи Канади – їх культурну і історичну спадщину” [108, с.164]. Отже, широка пропаганда національної культури засобами преси в іноетнічному середовищі є безцінним журналістським досвідом, який варто вивчати.

4. Завдяки рідній мові українець, що вже цілком послуговується лише англійською мовою, у самосвідомості ще довго зберігає власну етнічність, є носієм унікальної для всього світу національної культури. Ці ознаки “живуть” завдяки потужному чинникові популяризації етносу – його пресі.

5. Ще одна позитивна риса функціонування української мови у періодичній емігрантській пресі – це те, що проникнення елементів

української мови в англійську зовсім не знижують загального рівня культури мовлення ЗМІ, яка, принаймні, в друкованих джерелах, є досить високою [108, с.164].

**Зв'язок роботи з науковими проблемами і темами.** Дисертація виконана в рамках наукової теми “Сучасний стан функціонування української мови: комунікативний, когнітивний та прагматичний аспекти”, яка розробляється кафедрою української мови, юридичного документознавства і риторики Львівського інституту внутрішніх справ.

**Мета дисертаційного дослідження** обумовлена потребою вивчити і описати особливості функціонування ССФХ у мові преси української діаспори на північноамериканському континенті у період з 1991 до 2001 року, звернувши увагу на процеси етнокультурного розвитку, у важливий для України період суспільно-політичних змін. Наукової оцінки і ґрунтовного аналізу мови періодики української діаспори, зокрема її найвизначальнішого у функціонуванні фразеологічного складу, потребуємо і тому, що це мовлення, як і вся історія еміграції, позначене стрімкими трансформаціями, з одного боку, і стабільністю існування українців як спільноти у цих країнах, з іншого. Мета дослідження зумовлює вирішення таких завдань:

- виявити закономірності еволюції української мови в українській та українсько-англійській періодичній пресі, тенденцію до змін чи стабільності у порівнянні із попередніми періодами історії еміграції на фразеологічному рівні;
- вивчити ступінь етнонаціональної спорідненості ССФХ і ФО та їх вплив на формування національної свідомості читачів;
- з'ясувати функціонально-семантичний статус сталих одиниць фразеологічного характеру в еміграційній пресі США і Канади в зазначений період;

- встановити кількісні та якісні особливості використання у мові української еміграційної преси фразеологічних засобів;
- окреслити дистрибутивні поля найуживаніших лексем у складі ССФХ;
- проаналізувати тематичну неоднорідність ССФХ, наявних у мові української та українсько-англійської періодичної преси США і Канади;
- визначити фразеологічні домінанти у двомовній періодиці на північноамериканському континенті;
- виявити частотність використання ССФХ та ФО у журналістському тексті преси діаспори;
- виокремити трансформаційні прийоми використання ССФХ в українському та двомовному українсько-англійському газетному тексті діаспорної періодики США і Канади;
- дослідити ознаки “деструктивного впливу” ССФХ на газетний текст;
- урахувавши семантичні особливості ССФХ і ФО, їх тематичні характеристики, започаткувати роботу над формуванням словника актуалізованих у пресі сталих словосполук.

*Об’єкт дослідження* – газети “Свобода”, “Українські вісті”, “Сівач”, “Гомін України”, “Америка”, “Народна воля”, а також журнал “Наше життя” (1991-2001 рр.) з погляду функціонування в них сталих словосполук фразеологічного характеру і фразем (загальною кількістю понад 2950 одиниць). Вибір таких видань зумовлений, насамперед, тривалістю виходу, високим рівнем тиражування, майстерністю подачі матеріалів, культурою та оперативністю інформування про події в Україні та поза її межами, тематичною різноманітністю публікацій.

*Хронологічні межі* дослідження – 1991-2001 рр. – зумовлені кардинальними змінами у громадсько-політичному житті України та

реакцією на неї етнічної спільноти у США і Канаді в зазначений період. Якнайповніше ця реакція знайшла свій вияв у вербальному вимірі. Саме друковане слово допомагало українцям діаспори зберігати відчуття причетності до важливих історичних подій і сформувати етнічну спільноту поза межами України.

*Предмет дослідження.* Словосполуки, які вже вийшли за межі вільного сполучення слів і до певної міри набули ознак сталості, певного експресивного забарвлення, проте ще не є стійкими (“стійкий - 1.Здатний твердо стояти..., тривкий. 2. Який довго зберігає і виявляє свої властивості, не піддається руйнуванню...”[4, с.399]), їх не фіксують фразеологічні словники, а тому вони ще не є фразеологізмами. Проте ці словосполуки активно функціонують у мові газет і журналів, зокрема у мові преси діаспори. Періодика є джерелом, з якого виникають ці словосполуки. Надалі використовуватимемо робочу назву *сталі словосполуки фразеологічного характеру (ССФХ)*, оскільки жоден із термінів (*ідіома* (Ю. Шерех, Г. Удовиченко), *фразема* (М. Демський, В. Лавер, М. Алефіренко), *фразеологізм* (Л. Скрипник, В. Ужченко, Л. Авксентьев, М. Алефіренко)) не відповідає визначенню функціональних ознак і природи цих словосполук у пресі діаспори. Одностайності у поглядах науковців в усталенні терміна на позначення сталих сполук, притаманних мові преси не спостерігається і досі. Водночас значної поширеності українській та українсько-англійській пресі США і Канади набули стійкі образні сполуки, які не можна залишати поза увагою. На їх позначення в дослідженні будуть ужиті терміни *фразеологізм* і *фразеологічна одиниця (ФО)*, як такі, що мають сталі традиції використання у фразеології, значну поширеність. Аналіз використання в українській еміграційній пресі ССФХ та ФО здійснюється крізь призму етнолінгвістики як знакового коду національної свідомості, як складової частини мовної картини світу.

*Методологічна основа дослідження* визначається метою, завданнями та зібраним для аналізу матеріалом. У процесі вивчення функціонально-

семантичних особливостей ССФХ преси української діаспори використані особливості компонентного аналізу. Поєднання семантичного підходу та комунікативного опису дало підстави для об'єктивізації мовних процесів діаспорної преси США і Канади за останнє десятиліття. На основі дескриптивного методу схарактеризовані ССФХ у мові вказаних видань зазначеного періоду. Функціональний аналіз сприяв з'ясуванню наявності номінативно-тематичних груп ССФХ. Метод синхронної реконструкції дозволив відтворити усталені моделі та інноваційні характеристики ССФХ. На основі структурного аналізу вдалося встановити компонентний склад та способи творення словосполук на основі однієї опорної лексеми, визначити їхні дистрибутивні поля, а також способи організації різних за морфологічним складом новотворень ССФХ. На основі стратифікаційного аналізу були виявлені процеси розширення мовних номінацій усталеного типу, шляхи збагачення мови преси діаспори засобами ССФХ та недоліки в газетному мовленні, пов'язані з їх використанням. Застосований метод фразеологічної ідентифікації сприяв виявленню усталеності словесного комплексу і зарахування його до ССФХ. Аналіз фразеологічних довідкових джерел та лексикографічних видань як української, так і англійської мов дав змогу провести порівняльний аналіз сталих словосполук двох мов, виявити їх спільний фонд.

**Наукова новизна** роботи полягає в тому, що в ній уперше проводиться цілісний концептуальний аналіз функціонування фразеологізмів у мові української преси діаспори США і Канади сучасного періоду та її найбільш поширеного пласту – ССФХ. Здійснена в дослідженні класифікація ССФХ та вербалізованих ними найменувань подій і явищ життя діаспори й України дозволила відтворити мовну картину етнокультурного розвитку носіїв української мови кінця ХХ століття в іноетнічному просторі та виокремити ті групи ССФХ, що творять синонімічне й антонімічне багатство української мови, а також з'ясувати деструктивну дію заштампованих сталих

словосполук на публіцистичний дискурс. Виконаний аналіз уперше акцентує увагу на лексико-фразеологічний корпус української мови преси в чужомовному середовищі на доленосному для України суспільно – політичному етапі – кінця ХХ початку ХХІ століття, її зв'язків зі США і Канадою. У науковий обіг залучено важливий матеріал, що сприяє формуванню етносвідомості українського населення поза межами своєї держави, збереженню її звичаїв, традицій, рідної мови і культури.

**Теоретичне значення** роботи полягає в тому, що у відтвореній засобами періодичної преси мовній картині світу проаналізовані сучасні процеси розвитку мови періодичної преси США і Канади на фразеологічному рівні. Підтверджений і науково доведений зв'язок мови преси з етносвідомістю українського населення, яке проживає на іноетнічній території. Здійснена класифікація ССФХ та описаний номінативно-семантичний характер змін у мові преси на лексико-фразеологічному рівні, пов'язаний зі змінами суспільно-політичного характеру в Україні та поза її межами, відтворений системний характер змін мови діаспори, сукупності виражальних засобів у мові періодичної преси.

**Практичне значення** дисертації полягає в тому, що викладені в ній результати дослідження можуть бути використані у фундаментальних теоретичних дисциплінах: теорії і практиці преси, історії еміграційної преси США і Канади, сучасній українській літературній мові, лінгвокраїнознавстві, у лексикології і фразеології двох мов – української та англійської. Окремі висновки та положення дисертації можуть знайти застосування у читанні лекційних курсів із мови ЗМІ, практичної стилістики, літературного редагування, контрастивної лінгвістики, а також можуть стати придатними для створення довідкових видань, навчальних посібників і підручників, методичних розробок для студентів, які вивчають українську мову, українську періодику діаспори. Прикладне значення має

також паралельно досліджена фразеологія двох мов діаспори – англійської та української і їх вплив на сучасний стан української мови як державної, на вироблення її правописних норм.

Досвід української еміграційної преси США і Канади збагатить теорію і практику української журналістики, дасть можливість творчо використовувати кращі традиції цієї періодики в національній журналістиці з метою удосконалення форм і методів формування етносвідомості українського народу.

**Особистий внесок здобувача.** Дисертаційне дослідження, автореферат, опубліковані статті, в яких викладені основні положення наукової роботи, виконані здобувачем самостійно.

**Апробація результатів дисертації.** Рукопис дисертації, основні положення й результати дослідження обговорено на розширеному засіданні кафедри української мови, юридичного документознавства і риторики Львівського інституту внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України з участю науковців факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка. Основні положення дисертації викладені у чотирьох публікаціях у фахових виданнях. Матеріали дослідження доповідалися на 2-ій міжнародній конференції “Лексикографічні та методичні концепції викладання чужоземних мов у вищому навчальному закладі” (Львів, 1996); на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Національна журналістика і європейський вибір України” (Львів, 2000); на міжнародній конференції “Мова і культура нації” (Львів, 2001); на науково-практичній конференції “Актуальні проблеми профілактики злочинності та правопорушень серед неповнолітніх” (Львів, 2002); на науково-практичній конференції “Проблеми становлення духовності і моралі молоді людини в сучасних умовах” (Львів, 2003).

**Структура дисертації.** Дисертацією є рукопис, обсягом 202 сторінки, що складається зі списку використаних скорочень, вступу, чотирьох розділів,



які поділені на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (371 позиція).

## РОЗДІЛ 1

### УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЙНА ПРЕСА США І КАНАДИ ЯК ПРЕДМЕТ ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Україна й еміграційні процеси з України вже спочатку їх виникнення почали привертати увагу науковців та дослідників. В основному це були все ті ж емігранти, які, перебуваючи у новому оточенні, мали змогу вивчати явище еміграції “з середини”.

Найґрунтовнішим і досі неперевершеним монографічним виданням про українську діаспору є книга Юліяна Бачинського “Українська імміграція у Сполучених Штатах Америки” [33] (“Українська імміграція у З’єднаних державах Америки”. – Львів, 1914.) Учений, який тривалий час жив у США, описує період з 1880 до 1914 року, коли в Америці народилося вже два покоління українців. Явище української імміграції науковець розглядає крізь призму державності, у правовому та соціально-економічному контексті. Автор відтворює і всебічно аналізує тло економічних відносин Австро-Угорщини у кінці XIX – на початку XX століття. Він характеризує законодавчі акти, які стояли на заваді або ж сприяли еміграції, дає власну оцінку еміграційної політики панівних урядів. Усі висновки вчений підтверджує фактами та цифрами. Автор зауважує, що “політичне життя між українськими іммігрантами...є надзвичайно слабо розвинене. Зацікавлення тими справами ледь відчутне, іммігранти живуть старим краєм, з очевидними втратами для себе” [33, с.295]. Щодо україномовних часописів автор висловлює занепокоєння з приводу того, що українці Америки виявляють незначну зацікавленість ними. Він зауважує, що читачі “не довго передплачують ті часописи. Скоро звикають до американських часописів і ними обмежуються” [33, с.297]. Цей факт нашоухує на думку, що українська преса у США та

Канаді зародилася колись виключно завдяки старанням окремих ентузіастів, національно свідомих представників української еміграції.

Іван Крип'якевич, Маркіян Терлецький, Петро Ісаїв, Мирон Дольницький у книзі “Історія України” [153] акцентують увагу на явищі еміграційних процесів у період між двома світовими війнами, а також після другої світової війни. Зокрема про еміграцію до США і Канади у цей час зазначають таке: “Найчисельнішим стало переселення до З’єднаних Держав Америки і Канади... Тут нові українські переселенці, між якими найшлося багато визначних українських наукових, громадських і політичних діячів, принесли великий вклад у тутешнє організоване українське життя і почали відігравати у ньому визначну роль... Українська еміграція, розсіяна по цілому світі, добре зрозуміла, що її основним завданням є: не втратити свого власного національного обличчя і всіма приступними їй засобами допомагати визволенню своєї Батьківщини” [153, с.163].

Детальним аналізом доробку дослідників еміграції у США після другої світової війни станом на 1971 рік є стаття Василя Маркуся “Огляд праць та проблеми дослідження історії української імміграції в США” [189]. У дослідженні автор подає ґрунтовну бібліографію окресленої проблеми, зокрема перераховує кандидатські та докторські дослідження. Усього зазначена стаття вказує на 29 позицій. Проте лише окремі з них маємо змогу знайти у наших бібліотечних фондах.

Група науковців, серед яких Б. Лановик, М. Траф’як, С. Матейко, З. Матисякевич та інші, прилучилися до створення дослідження “Внесок української еміграції в розвиток вітчизняної та світової культури” [171]. Підсумовуючи проаналізований матеріал, автори зазначають, що “українська діаспора, як і західна, так і східна, покликана виконувати важливу місію – бути культурним національним осередком в іншому національному оточенні, виражати духовну суть свого народу” [171, с.366].

Проте завжди існувала й існує зараз проблема “виживання” рідної мови в чужомовному середовищі, а також проблема впливу цього середовища на українську мову.

У статті “Через англомовне море до українського слова” [86]. Р.Гнатів пише: “Рано чи пізно люди обживалися, вкорінювалися на новому місці, їм скорялися таємниці англійської чи іспанської мови, але цей безсумнівний виграш, на жаль, дуже часто супроводжувався послабленням рідних коренів, притуплення зв’язку із культурою дідів і прадідів і, зокрема, занепадом української мови, яка через неймовірне звуження сфери свого ужитку не витримувала конкуренції із мовою основного етносу” [86, с.168]. З огляду на цю проблему А.Вовк зауважує: “На жаль, в українців у діяспорі нема національних установ, які в суверенних народів стоять на сторожі правильности й чистоти мови... Тому головними чинниками, що формують українську мову, в тому числі термінологію діяспори, залишаються преса, книжкові видання та ... українська школа” [75, с.7]. Отже, основним чинником збереження етнічних ознак у діяспорі є мова і така важлива сфера її функціонування як преса.

Представник української діяспори Л. Бачинський з цього приводу пише: “В самій Америці й Канаді, - не кажучи вже про Південну, - не було спроб яких-небудь бібліографічних показників видаваних тут друків, якщо не рахувати оглядів по різних календарях, “Пропам’ятних книгах” та альманахах, виданих Українським Народним Союзом та іншими організаціями в ЗДА й Канаді” [33, с.2]. Найгрунтовнішим дослідженням української періодичної преси в Америці, як зазначає Л.Бачинський, була праця Ярослава Чижа “Півстоліття української преси в Америці” (за роки 1886-1938), поміщена в “Календарі Українського Робітничого Союзу на рік 1939” [33, с.3].

Цікавою з погляду характеристики загальних еміграційних процесів та стану цього явища не лише у США та Канаді, а й у Європі, є праця

В.Трощинського “Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище”, опублікована в Києві у 1994 році.

Уперше преса української еміграції стала об’єктом наукового вивчення в українській науці в дослідженні М. Марунчака. У нарисі “Історія преси, літератури, друку піонерської доби” [193] автор аналізує періодику до 20-х років ХХ ст., причини та умови появи видань, а також тематичні у проблематику їх публікацій та сформовані авторські колективи.

Чи не найбільшим внеском в історіографію окресленої проблеми є двотомна праця М. Марунчака “Історія українців Канади” [194], у якій автор висвітлює питання історії виникнення діаспорної преси у США і Канаді, окреслює історичні рамки трьох періодів еміграційних хвиль, чітко вказує на роль і значення преси як важливого чинника у становленні української громади в Канаді. М. Марунчак є автором наукової розвідки про перше двомовне видання – газету “*Сифтонські новини*” [194, с.286]. В ній, зокрема, дослідник з’ясовує історичні чинники примусової двомовності у Канаді.

Основною метою часописів, що виникали у діаспорі США і Канади, було інформувати емігрантів про події в Україні, підтримувати зв’язок зі своєю етнічною батьківщиною. Проте водночас виникла потреба інформувати англomовне населення про найважливіші етапи становлення у житті діаспори, контактувати з тим середовищем, частиною якого вони стали. Отже, природною видається поява двомовних часописів. Засновники таких видань мусили досконало володіти не лише своєю мовою, її лексичним та фразеологічним фондами, а й опановувати мову чужого, в даному випадку, англomовного народу. «Мова часопису мусить бути жива» [52, с.122]. З цією метою найдоцільніше вживати ті сталі словесні комплекси, які відомі усім носіям мови і є широко вживаними як у розмовному, так і писемному мовленні.

Історичні передумови виникнення української преси в діаспорі Канади одним з перших описав М. Боровик. Його праця із дослідженням цієї проблеми

– “Початок української преси в Канаді” – була опублікована в “Українському самостійнику” 1961 року.

Ще одне ґрунтовне вивчення процесів зародження еміграційної преси – це праця М. Боровика “Українсько-канадська преса та її значення для українських меншин в Канаді” – є вагомою і важливою з точки зору дослідження двомовної українсько-англійської періодики. М. Боровик описує життя українських меншин у Канаді, подаючи цікаві факти та статистичні дані, що стосуються життя діаспори. Дослідник вивчає етапи зародження нових часописів, вказує на передумови їх заснування, зазначаючи час виходу перших часописів у Канаді, їх редакційні колективи та тиражі. У переліку зазначених ним газет знаходимо і згадку про перші двомовні українсько-англійські видання – “*Аляску Геральд*” і “*Канадійського фермера*”. Засновникові першої діаспорної газети “*Alaska Herald*” Агапіві Гончаренку присвячена праця М. Варварцева “Агапій Гончаренко – піонер української еміграції в США” [59].

До представників діаспори належав ще один дослідник української преси США і Канади А. Животко. Його дослідження “Історія української преси” [107], що є доповненим виданням курсу лекцій “Нарис історії української преси” (Подєбради, 1937), було найбільшою спробою не лише дослідити еміграційні процеси, чисельність української еміграції у світі, але й систематизувати діаспорні періодичні видання. Автор акцентував увагу лише на історії преси, однак оскільки в цих порівняно невеликих за обсягом книгах він розглядає і пресу, що функціонувала як на теренах України, так і поза її межами, то, зрозуміло, що історія української еміграційної преси в США і Канаді знайшла у працях А. Животка лише побіжну характеристику. Здебільшого названо лише найпопулярніші часописи і в короткому нарисовому плані подано їх історію.

До вивчення проблеми журналістської діяльності, розвитку преси, умов її функціонування, важливості преси у формуванні громадської думки, існування української преси не лише в Україні, а й в цілому світі зверталися О.–І.

Бочковський та С. Сірополко у книзі “Українська журналістика на тлі доби” [52]. Автори проводять паралелі у порівнянні українських, англійських, американських журналістських методів з метою поглиблення національної свідомості цих верств читачів, передають досвід американських та канадських часописних видань, звертають увагу на низку вимог, що стосуються мови журналіста, а, отже, і мови періодичного видання.

Важливою у вивченні етнічної преси і її місця та значення у системі різноманітних засобів комунікації, преси як основного чинника збереження ідентичності українців у США та Канаді, аналізу газетних публікацій діаспорних видань, у тому числі і двомовних, є праця О. Гриценко “Українська преса США і Канади” [92]. Автор характеризує пресу загалом як потужний механізм впливу на етнокультурні, політичні та інші соціальні установи, осіб та групи щодо тих чи інших явищ суспільного життя, зокрема в його етнонаціональній сфері.

Цікавим доповненням до вивчення преси США і Канади є і її праця “Українська преса США і Канади – завдання та проблеми – на прикладі публікацій “Свободи” і “Нового шляху” [93]. Авторка окреслює тематичне спрямування періодичної преси діаспори з часу становлення України як самостійної держави. Зокрема вона зазначає, що “огляд публікацій умовно можна розподілити на три рубрики. До першої належать ті, в яких розглядають українську діаспору і зовнішньоекономічне життя України; до другої – питання мови, культури, національних традицій українців; до третьої – міжнародні зв’язки української діаспори різних регіонів світу, в тому числі з Україною” [93, с.48]. Дослідниця зауважує, що “українська преса на заокеанських землях була і залишається засобом зв’язку як всередині української імміграції, так і між нею та її батьківщиною. Вона (періодика) є важливим елементом духовного життя, який постійно працює на підтримку і розвиток етнокультурних традицій нашої діаспори. Ця преса прагне до того, щоб

національні культурні цінності не згубилися в морі довколишніх культур і не втратили свого коріння” [93, с.10].

У науковому дослідженні “Національно-духовне самоствердження” Н. Сидоренко [267] розглядає широке коло питань, пов’язаних із духовною і видавничою працею у середовищі українських військовополонених і цивільної еміграції в країнах Європи після першої світової війни; після поразки національно-визвольних змагань 1918-1920рр.; після завершення другої світової війни. Автор чітко окреслює і відтворює національний патріотизм військовополонених у проблемах збереження української мови, культури. “Майже в усіх публікаціях наукових часописів чи еміграційних видань, - зауважує Н. Сидоренко, - відчутна одностайна думка: національно-освідомлююча праця мала вагомі наслідки для духовного самоствердження” [267, с.149].

Праця Ю. Тернопільського “Українська преса з перспективи 150-ліття” [286], яка є статистичним зведенням відомостей про українську пресу поза межами України, містить алфавітні покажчики української періодичної преси у різних країнах світу, зокрема у Канаді, США, Аргентині, Англії, Франції, Бразилії, Бельгії, Італії, Чилі, Румунії, Польщі, Чехословаччині, Швеції, Югославії.

Грунтовним та інформативним є дослідження М.Тимошика “Історія української журналістики і видавничої справи в Канаді” [285], яка загалом поглиблює відомості про історію української журналістики й аналізує пресову діяльність української еміграції у тісному зв’язку із загальною активізацією українського організованого життя.

Наукове дослідження М. Маринюка “Українські періодичні видання Західної України, країн центральної та західної Європи (1914-1939 рр.)” [189] є доповненням до бібліографічних відомостей про українців не лише в Україні, а й поза її межами.



До питань, пов'язаних із життям української діаспори, звернувся Ф.Заставний у праці “Українська діаспора” [121]. Він подає найбільш точну інформацію про чисельність української діаспори у США та Канаді, а також описує й характеризує найважливіші періоди в історії еміграції.

Грунтовну оцінку проблемам функціонування двомовної українсько-англійської преси у США та Канаді та передумов її виникнення дає Б. Білаш у праці “Англійсько-Українське шкільництво в державній системі Манітоби” [40]. Автор, опираючись на документи Департаменту Освіти, описує умови виникнення та розвитку українського шкільництва в Америці, підтверджує їх організаційними документами, окреслює проблему двомовності, що склалася на той час у роботі діаспорних українських шкіл Америки. У дослідженні, хоча й оглядово, проте розкрита роль преси у справі шкільництва.

Відомим дослідником українських еміграційних процесів, увагу якого привертала етнічна преса та історичні умови української еміграції як такої, є представник української діаспори М.Куропась. Широко відоме його наукове дослідження “Історія української еміграції в Америці: Збереження культурної спадщини” [168], яке вийшло 1984 року у Нью-Йорку.

Праця А.Шлепакова “Українська трудова еміграція у США і Канаді (кінець XIX – початок XX ст.)”[316], хоча майже не висвітлює умов зародження та формування перших пресових видань у діаспорі, проте наголошує на окремих фактах використання діаспорою преси як особливого об'єднувального та інформаційного органу. Значна увага у цій праці приділена проблемі зародження діаспори у Північній Америці.

Дослідження про умови життя діаспори Канади та її чисельність подає О.Мартович у статті “Ukrainians in Canada (The Formative Year 1891-1924)” [192, с.11-12].

Низка газетно-журнальних публікацій (Шкляр В. “Журналістська майстерність: поетика журналістського твору ” [314]; Лось Й. “Сучасна преса світу і проблеми морально-економічної кризи на зламі епох” [183]; Попок А.

“Україномовна преса в Російській Федерації: реалії та перспективи” [229]; Бурда Т. “Мотивація мовної поведінки білінгвів” [54]; Біличенко С. “Геополітична стратегія України” [41]; Кульчицький С. “До 10 – річчя проголошення незалежності України” [158]; Скаленко О. “Роля інформаційного чинника у формуванні духовного і морально-правового простору суспільства” [269] ) засвідчує поживлений інтерес науковців до проблем України, української еміграції та еміграційної преси. Ці праці інформативно насичені, побудовані на значному фактологічному матеріалі. Ознайомлення із їх змістом допомагає виразно уявити стан сучасної еміграційної преси не лише у США та Канаді, але й у світі.

Показовою у цьому плані є стаття О. Туркевич “Maintaining the Ukrainian Language in the Diaspora”, опублікована у журналі «Наше життя» за вересень 2000 року. Своє хвилювання з приводу збереження української мови у діаспорі авторка висловлює англійською, аби бути зрозумілою насамперед для українців, які вже не володіють українською мовою.

Проблема часопису і проблема мови часопису виникли одночасно. Проте дослідженню і вивченню лексичного та фразеологічного складу мови періодичних видань було присвячено не так вже й багато праць [106; 108; 111; 227]. В основному ставилося питання чистоти і правильності мови часописів діаспори, найбільшого її наближення до літературної мови. У працях такого характеру, як правило, піддавалося критиці сплутування авторами значень слів, неправильне їх уживання. На рівні структури, композиції, архітектоніки та стилю публіцистичного тексту В. Різун [244] розробив, зокрема, моделі виявлення “зайвих” у структурі тексту підтем, установив співвідносність ідеї автора та її вираження засобами тексту.

У 1934 році з’явилася праця І.Огієнка “Як писати для широких мас” [213]. Мовознавець, здійснюючи огляд мови преси, ставив перед собою за мету дати їй належну оцінку. Дотепер це дослідження не втратило своєї актуальності для преси.

Всебічний і ґрунтовний аналіз особливостей мови періодичної преси кінця XIX – початку XX століття викладений у книзі М.Жовтобрюха “Мова української періодичної преси (кінець XIX – поч. XX ст.)” [111]. Як зазначає автор, “українські пресові видання англійською мовою з’явилися тільки з початком еміграційних процесів населення України до країн Америки, Австралії, Канади” [111, с.10]. Він зауважує, що “в мові газетної і журнальної публіцистики відносно повно представлена поширена в той час суспільно-політична лексика, зокрема термінологічна. Майстерно використана лексика образна, засоби метафоризації, підпорядковані яскравому зображенню подій, про які йшлося в статті...” [111, с.146 ]. Автор указує на невисокий відсоток використання у мові ранньої західноукраїнської преси прислів’їв та приказок, які, на його думку, «надають їй більшої стилістичної загостреності і виразності». [111, с.210]. Науковець зауважує, що у публіцистичному стилі середини XIX ст. виробилися типові для нього сталі фразеологічні звороти: *доносять нам, що...; доносять нам сльдущее; доносять нам, яко...; доходять вьсти, що...; изь достовьрныхъ джерел довьдуємся, що...* [111, с.195 ] та ін.

На збереження національних звичаїв і традицій свого етносу, його культури та мистецтва серед українців Канади за посередництвом української мови у її розмовному та писемному варіантах акцентує увагу Ю.Жлуктенко у праці “Українська мова на лінгвістичній карті Канади”. Автор аналізує різноманітні терміни соціально-політичної сфери, які звичайно передаються у пресі англійськими кальками; досліджує більшість назв етнічних товариств, організацій, установ, номінації яких виникли спершу як українські, і лише потім – були замінені англійськими кальками; згадує про значну групу українських історизмів, що досить часто функціонують в англійських текстах. Значну увагу дослідник приділяє виявленню у текстах канадсько-української преси плінного і мінливого шару українізмів, які вживаються у мові канадійців українського походження на позначення реалій суспільно-політичної дійсності України.

Наукова спадщина дослідників фразеології бере свій початок від праць В.Виноградова, який, досліджуючи слово, словосполучення і речення, морфологію та семантику мови, не міг не помітити той багатий мовний матеріал, що виходив за рамки традиційного співвідношення слова і словосполучення. Його дослідження стали імпульсом для вивчення фразеології. Починаючи з 1946 року і до сьогоднішнього дня проблеми фразеології досліджували такі українські науковці, як Л.Булаховський, І.Білодід, І.Чередниченко, М.Жовтобрюх, М.Мироненко, П.Горецький, Н.Бабич, Д.Баранник, Л.Авксентьєва, О. Пазяк, О. Пономарів, І.Ощипко, М.Демський, Л.Скрипник, Г.Удовиченко, Р.Зорівчак, Л.Полюга та ін. Серед дослідників радянського періоду варто згадати С.Ожегова, М.Шанського, Л.Ройзензона, А.Куніна, В.Телію, В.Архангельського, Ю.Аваліані, М.Тагієва та ін.

В.Виноградов порушив питання основного поняття, обсягу і завдань фразеології. Окремі проблеми, що стосувалися фразеології, В.Виноградов виклав у статтях “Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины” [70]; “Избранные труды. Лексикология и лексикография” [68], “Проблемы авторства и теория стилей” [69]. Послідовно розвиваючи і обґрунтовуючи думки та припущення Ш.Баллі, А.Шахматова, О.Потебні, І.Бодуена де Куртене, Л.Щерби, М.Покровського, він запропонував принцип розмежування і класифікації сталих словосполук на основі ступеня нерозкладності і стійкості, вказав шляхи тлумачення їхньої історичної природи. Він уперше описав особливості трьох видів фразеологічних одиниць – зрощень, єдностей і сполучень [70, с.8]. Але погляди В. Виноградова не були об’єднані у єдину фразеологічну концепцію. Це зробили згодом його послідовники - В.Архангельський, А.Кунін, Н.Шанський, Л.Чернишова, Н.Амосова та інші.

Н.Шанський у своїй концепції дослідження фразеології виклав суть фразеологізму як відтворюваної одиниці мови, що складається з двох і більше

наголошених компонентів слівного характеру і є фіксованою [310, с.27]. Хоча Л.Ройзензон вважає, що ознака наявності двох самостійних наголошених компонентів є важливою ознакою ФО у багатьох випадках, але не у всіх. Тому, як зазначає Л. Ройзензон, ця властивість не може бути ознакою глобальною для всіх типів фразеологічних одиниць. Як приклад, науковець подає стійкий комплекс *и ни на ноту, и никаких*, у сфразеологізованості яких, на його думку, немає підстав сумніватися, хоча вони і позбавлені ознаки біакцентності [251, с.13]. У своїх дослідженнях Л. Ройзензон розглядає фразеологізм як одиницю мови; характеризує суть явища фразеологізації, типи; зосереджує увагу на фразеологічній природі прислів'їв та приказок, дискусійному розумінні крилатих висловів як фразеологічних одиниць та ін.

Активною дослідницею фразеології загалом та фразеології російської мови зокрема є В. Телія. Вона, як і М. Шанський та деякі інші дослідники, вважає, що якщо обидва компоненти вислову мають самостійний наголос, то це – фразеологізм, якщо наявний лише один самостійний наголос, то - слово. Водночас В.Телія додає, що при відмежуванні фразеологізму від слова необхідно враховувати передовсім становище кожного компонента у сучасному стані системи мови [284, с.31].

“В основі фразеології мови того чи іншого твору, фразеологічного інвентаря індивідуума завжди лежатиме народна мова, в якій фразеологізми апробуються, дістають право на життя чи зникають безслідно” [22, с.82 ], - вказує дослідниця української фразеології Н.Бабич. Вона простежувала явища фразеологічної варіантності, полісемантизму та омонімії, антонімії, евфоніки, послуговуючись загальнонародними фразеологізмами української мови, а також фразеологізмами, зібраними у буковинських говорах та у мові творів відомих українських письменників (Юрія Федьковича, Ольги Кобилянської, Сидора Воробкевича, Євгенії Ярошинської).

Вагомий внесок у дослідження української фразеології зробила Л.Скрипник у монографії “Фразеологія української мови” [270]. На підставі

вивчення джерел фразеології було встановлено системний зв'язок жанрових та граматичних типів фразеологічних одиниць, розглянуто еволюційні процеси українського фразеологічного фонду. Дослідниця відзначила, що “важливою є роль теоретичних фразеологічних студій для лексикографічної практики, для методики вивчення мов, для піднесення культури писемної та усної мови” [270, с.8]. Наукове дослідження Л.Скрипник суттєво сприяє у вивченні означеної теми, у чіткому визначенні об'єкту дослідження з огляду на проблему приналежності тих чи інших словосполучень до фразеологічної системи. Саме на цій основі ми досліджуємо явище варіантності у сфері фразеології, яке має досить високий відсоток поширеності у періодичній пресі діаспори. Автор пише про правомірність залучення тих чи інших термінологічних словосполучень до фразеологічного фонду мови [270, с.94].

Походження, різновиди, способи творення українських фразем стали об'єктом дослідження М.Демського. Він схилився до думки, що “кожна мова зокрема творить неповторну за своєю суттю картину світу” [99, с.3], тим самим погоджуючись з припущенням О.Потебні про те, що усталене у мові сполучування уявлень стає вихідною точкою для думки усіх, хто розмовляє цією мовою [230, с.126]. М. Демський, на нашу думку, виразно висловив концептуальну ідею суті мови, яка, до речі, властива мові преси: “Всі мови разом, доповнюючи одна одну, творять всеохоплюючу стереотипну картину (модель) світу” [99, с.10].

Кожна людина є носієм тієї чи іншої мови, тому від того, наскільки вона засвоїла словниковий склад мови з її словосполученнями і фраземами, залежить, як чітко і яскраво сприйматиме вона цю картину світу. Адже відколи існує людина, відтоді існує і слово. “Слово, яке виникло разом з людиною в “кінці”, а не на початку створення світу, допомогло їй заглянути у найпотемніше усього суцього”, – писав В.Мокієнко [204, с.154]. Досліджуючи історію виникнення і розвитку деяких російських слів та виразів, він показав, як творяться їх образність та експресія, як на науковому рівні піддаються

аналізові фразеологічні одиниці, а також явища, що породжують подібні мовні образи.

Період переходу від вільних словосполучень через фразеологічні єдності до ідіомності є тривалим процесом, який по-різному закінчується для різноманітних стійких поєднань. Найважливішим у цьому, на нашу думку, є частотність уживаності такого поєднання та довготривалість його вживаності у часі. Кожне окремо взяте стійке лексичне поєднання має відбиток того періоду історії, у який воно з'явилося. І лише найбільш потужні та енергетично насичені словосполучення мають шанс сягнути рівня ідіом. Такі риси, як стійкість (стійкий порядок слів), неперекладність, неподільність, відтворюваність, виконання у реченні синтаксичної функції одного члена - є необхідними ознаками ідіоми.

Оскільки ми характеризуємо фразеологію української діаспорної преси США і Канади, то коло наукових праць, використовуваних нами, збільшується.

Важливою, на наш погляд, є думка Ш. Баллі, висловлена у праці «Общая лингвистика и вопросы французского языка» [24] про те, що мова не зазнає раптових змін, які ми спостерігаємо у політиці, праві і навіть у моралі та релігії. Звідси випливає, що мова прекрасно може відображати колективне мислення, яке зазнає глибоких змін з плином часу [24, с.23]. Ми ж розглядаємо колективне мислення представників української діаспори через призму фразеологічних одиниць та ССФХ, які функціонують у текстах періодичної преси.

У книзі Ш.Баллі “Французская лингвистика” знаходимо ще одну важливу для нашого дослідження думку про те, що різні явища у повсякденному побуті, у суспільному устрої, у духовному житті мають величезну кількість точок зіткнення. Книга і періодична преса є живими символами і наймогутнішими факторами цього зближення [24, с.40-41].

Дослідженнями різних аспектів фразеології української мови займалося чимало науковців. Серед них М.Алефіренко, який вивчав взаємодію

фразеологічного та лексичного рівнів мови й зауважував, що “фразеологічне значення відзначається своєрідністю відображення об’єктивної дійсності, цільністю значення, особливостями його мотивування й характером участі компонентів в утворенні узагальнено-цілісного значення” [4, с.23], а також розглядав словосполучення як генетичну основу фразеологічних одиниць.

Надзвичайно детально явище фразеології досліджував Я.Баран. У книзі “Основні питання загальної та німецької фразеології” [28] автор аналізує проблеми фразеологічної стилістики, фразеології, як засобу художнього зображення, модифікацій фразеологічних одиниць, індивідуально-авторських утворень як джерела збагачення фразеологічного фонду мови – усіх тих питань, які так чи інакше стосуються мови двомовних періодичних видань діаспори у США і Канаді.

Фразеологію з погляду її стилістичних можливостей аналізує О. Пономарів у книзі “Стилістика сучасної української мови” [227]. В основному на прикладах, узятих з газетних публікацій, науковець пояснює суть таких явищ, як фразеологічна трансформація, що включає у себе повну видозміну семантики ФО, створення оказіонального значення і розкриття його читачеві, пристосування фразеологізму до конкретної ситуації, синонімічну заміну компонентів.

До питання еволюції різних мовних рівнів, особливо лексичного й фразеологічного, через революційні зміни в суспільстві, науці й техніці та відображення цих змін у мові засобів масової інформації, зверталися В.Ужченко та Л.Авксентьєв у книзі “Українська фразеологія”. Вони простежують час та причини виникнення окремих ФО, таких, як *піднятися до космічної висоти, з реактивною швидкістю, голубе паливо, на гальмах, нульові роботи, чорна меланхолія, телефон довір’я, від нуля до даху* та ін., які активно використовувалися у мові періодичної преси. В умовах науково-технічної революції найдинамічніші мовні процеси (а саме науково-технічна й суспільно-політична термінологія) знаходять відображення у пресі й нині перетворилися



на штампи. З цього приводу науковці зазначають, що “складні термінологічні одиниці, наукові дефініції, відшарування технічного мовлення через засоби масової комунікації (газети, журнали, кіно, телебачення, науково-популярну і художню літературу) стають доступними багатьом, далеким від тієї чи іншої спеціальності мовцям” [289, с.94]. Це зауваження стосується носіїв мови як в Україні, так і поза її межами. Постійна боротьба між експресивною та інформаційною функціями мови найяскравіше висвітлена у пресі, яка функціонує у межах узусу тієї чи іншої мови. Прикладом цієї боротьби є поява словосполучень термінологічного походження, які через свій високий відсоток уживання у мові преси стають стійкими словосполученнями, а згодом набувають усіх ознак фразеологічної одиниці.

Л.Авксентьев характеризує генетичну класифікацію фразеологічних джерел. Науковець підсумовує, що преса послуговується різноманітними за сферами первісного ужитку фразеологізмами, зокрема крилатими висловами видатних майстрів слова, висловами, які походять з античних джерел, висловами біблійного та народного походження. Проте найуживанішою, на думку дослідника, є група сталих висловів професійно-виробничого походження: *куй залізо, поки гаряче; намилити шию; полуда з очей впала; підстригати під один гребінець; давати зелену вулицю; досягти апогею та ін.* [2, с.55-56].

Цікавою з погляду функціонування та трансформації стійких словосполук у контексті з'ясування значень подібних ФО, випрацювання дефініції фразеологізму, формулювання його тлумачення є дослідження В.Білоноженка та І.Гнатюка, відображене у праці “Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів”. Особливу увагу науковці зосередили на явищі фразеологічної трансформації, яке широко використовується у досліджуваній нами двомовній українсько-англійській періодичній пресі. Вони зауважують, що “внаслідок семантичних трансформацій узуальне фразеологічне значення набуває додаткових відтінків

або ж реалізується семантична двоплановість окремих компонентів ФО чи словосполучення в цілому (подвійна актуалізація фразеологізмів)” [19, с.143].

Порівняльний аналіз фразеологічних фондів двох близькоспоріднених мов – української та російської – здійснив І.Чередниченко у книзі “Нариси з української фразеології” [303].

Оскільки предметом нашого дослідження є стійкі словосполуки, які функціонують в українській пресі діаспори, доцільним є опрацювання наукових праць з англійської фразеології. Особливо активно англійську фразеологію вивчали українські та російські науковці. До цієї проблеми зверталися А.Кунін, Р.Зорівчак, Н.Каменецкайте, І.Владовська, І.Корунець, І.Потапова, К.Середіна, С.Гурський, В.Архангельський, Н.Амосова, Н.Шадрін та ін.

Ю.Аваліані та А.Емірова у статті «Некоторые активные процессы современного русского фразообразования» найбільшу увагу приділяють процесові фразеологізації термінологічних словосполук на основі образно-переносного їх вжитку у нетипових для таких одиниць умовах, у рамках яких вони генетично формувалися. У результаті включення у нові контекстуальні умови ФО набувають у більшій або меншій мірі вираженого емоційно-експресивного та стилістичного забарвлення і стають перш за все ознаками публіцистичного стилю [1, с.64-76], зауважують автори.

А.Кунін у “Курсі фразеології сучасної англійської мови” [163] розглядає фразеологію як лінгвістичну дисципліну, досліджує стійкість фразеологічних одиниць, їхню структуру, походження, дає повну структурно-семантичну і граматичну характеристику фразеологічних одиниць сучасної англійської мови. Для нашого дослідження важливим є розділ “Фразеологічні одиниці і контекст”. Автор зазначає, що контекст може бути як таким, що відтворює значення ФО або її оказіональний зміст, так і таким, що породжує їх, отже, слід розрізняти контекст функціонування і контекст походження. Важливою

складовою частиною фразеологічного контексту є фразеологічний актуалізатор.

Фразеологічний актуалізатор – це слово, словосполучення, речення або група речень, які семантично пов'язані з уживаними в таких контекстах фразеологізмами, які вводять їх у текст при узуальному або okazіональному використанні [163, с.171].

Професор Р.Зорівчак у праці “Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія” [125] досліджує фразеологічні фонди мови щодо перекладацьких можливостей. Характеризує методику перекладознавчого аналізу явищ фразеологічного рівня з точки зору смислової структури ФО як одиниць семантичної єдності, подає класифікацію фразеологізмів з погляду переосмислення їх компонентів, висвітлює суть та метод фразеологічного калькування. Усі дослідження стосуються лише перекладу художніх творів українських письменників на англійську мову.

У мові періодичної двомовної преси фразеологія українського художнього мовлення з її англомовним відтворенням трапляється вкрай рідко. Здебільшого таке відтворення здійснюється способом дескриптивної перифрази. Як зазначає Р.Зорівчак, “можливо, з часом, коли англомовна українська періодика зросте і кількісно, і якісно, обсяг дескриптивних перифраз зменшиться на користь фразеологічного калькування та фразеологічних способів відтворення” [125, с.153].

До проблеми синонімії в англійській фразеології звернулася Н.Каменецкайте у праці “Синонімія в англійській фразеології” [134]. Словник, укладений Н.Каменецкайте, сприяв нам у дослідженні явища фразеологічної синонімії у мові двомовних англо-українських видань США і Канади.

Надзвичайно важливим аспектом у дослідженні фразеології та систематизації усіх сталих словосполук фразеологічного характеру є робота над укладанням словників фразеологічних одиниць. Словник І.Владовської “Colloquial English Phrases and Idioms” є лексичним довідником, який включає в

себе понад 700 словосполук, фразеологічних зворотів й ідіом. Праця є важливим джерелом у вивченні фразеологічного фонду двомовної періодичної преси. Оскільки у газетному мовленні поширений жанр інтерв'ю, на прикладах уживання словосполук, зворотів та ідіом у реченнях і в усних діалогах, які часто фіксують двомовні періодичні видання, автор аналізує мовностилістичні ознаки цього жанрового різновиду.

Кандидатська дисертація Л.Биковської “Диапазон структурно-семантической вариативности фразеологических единиц в языке немецкой прессы” стосується процесів варіювання ФО, окреслює межі варіантів; цінними є думки про те, що введення у текст ФО супроводжується перебудовою граматичних зв'язків. Автор зазначає, що мові преси особливо властиве інтенсивне використання ФО, тому що преса використовує їх як готовий матеріал, що вимагає пристосування до актуального змісту. Дійсність і комунікація створюють безліч нових ситуацій, які необхідно відобразити вербально, використовуючи усі засоби мови, у тому числі й ФО. Прагнучи адекватності вислову нового змісту, автор тексту приводить у відповідність з ним загальну форму ФО [57, с.11].

Об'єктом дослідження автора кандидатської дисертації О. Харченка “Особенности развития современной журналистской терминологии английской мови” [297] стали журналістські терміни, що були створені у 1960-90 роки і отримали термінологічне оформлення у цей період. У дисертації здійснюється класифікація журналістської термінології, моделюється семантичне поле поняття “ЗМІ”, встановлюються та характеризуються головні мовні чинники розвитку нової журналістської термінології, досліджуються способи її творення.

Оскільки предметом нашого дослідження є фразеологічні одиниці та ССФХ, які функціонують в українських та двомовних англо-українських виданнях, необхідними для нас є наукові положення про відтворення фразеологічних одиниць. М.Шадрин у праці “Перевод фразеологических

единиц и сопоставительная стилистика” [306] зауважує, що фразеологічний склад кожної мови має специфічні особливості, внаслідок чого переважна більшість зворотів однієї мови не знаходить готових рівноцінних відповідників у фразеології інших мов. Фразеологічний корпус деяких мов містить цілі стилістичні пласти, які не мають аналогів в інших мовах. Суттєвою обставиною, що ускладнює переклад, є яскраво виражений національний колорит багатьох ФО, особливості, які позначають специфічні для певного народу культурно-побутові, історичні та географічні реалії [306, с.3-4 ].

Проблемі перекладу фразеологічних одиниць і специфіки жанрів, особливостей відтворення реалій у текстах різних жанрів присвячене колективне дослідження М.Новикової, О.Лебідь, М.Луїної та ін. “Стиль автора и стиль перевода”. Автори також зауважують, що у публіцистичних текстах переплетені і виражені однаковою мірою національні та інтернаціональні ознаки, які, як правило, є домінуючими у різних типах текстів, таких як науково-технічні або ж літературно-художні [211].

Порівняльний аналіз фразеологічних фондів англійської та російської мов здійснює Є.Арсентьєва у книзі “Сопоставительный анализ фразеологических единиц» [13]. Науковець розглядає різноманітні способи перекладу ФО, характеризує безеквівалентні ФО і шляхи їх відтворення, подає окремі англо-російські фразеологічні аналоги, а також англо-російські повні і часткові фразеологічні еквіваленти. Фразеологічні одиниці зазначеного типу знаходимо й у двомовній англо-українській пресі США і Канади, з огляду на це вказана вище праця цікавить нас як ґрунтовне дослідження фразеологічного складу англійської мови, адже проблема відтворення фразеологічних одиниць є особливо актуальною для мови періодичної преси діаспори.

Відтворенню мовних одиниць і явищ лексикографічного та гуманітарного аспекту в англійській та українській мовах присвячена праця І.Корунця “Теорія і практика перекладу”. Особливу увагу автор приділяє видам і типам перекладу, їх історичному підґрунтя. На конкретних прикладах учений

указує труднощі лексикографічного та граматичного характеру, пропонує найдосконаліші способи відтворення ідіом.

Отже, тематика роботи передбачає опрацювання різноаспектної наукової літератури, а саме: наукових досліджень еміграційних процесів; описові передумов зародження і виникнення періодичної преси діаспори США і Канади; аналізові наповнення україномовних та англomовних журналістських текстів ССФХ та ФО. Огляд не був би повним, якби хоча б одна із зазначених сторін була упущена.

Хронологічні межі досліджуваного періоду становлять десять років: з 1991 до 2001 року, оскільки у цей час Україна здобула незалежність і стала на шлях розбудови громадського суспільства. Те, як відбувалися економічні, політичні, національні, культурні процеси у країні, дає можливість простежити вітчизняна періодична преса. Періодика української діаспори США і Канади розглядає усі події в Україні дещо під іншим, на наш погляд, своєрідним і критичнішим, кутом зору. Відповідно нас цікавлять найуживаніші лексичні засоби, зокрема фразеологізми, якими послуговуються редакторські колективи діаспорних газет при передачі інформації українською, рідше – англійською мовами.

Побудова та спосіб відображення інформації у діаспорних газетах за допомогою відповідних мовних засобів допомагає дослідникам проаналізувати основні тенденції складу та розвитку української мови в діаспорі.

## **ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ**

Періодична преса України, зокрема преса США і Канади, була об'єктом дослідження багатьох науковців (М.Боровика, О.Гриценко, А.Животка, І.Крупського, М.Мартинюка, М.Марунчака, В.Маруняка, Н. Сидоренко, М. Тимошика та ін.). Вивчалася і мова преси в цілому (О. Жлуктенко, І. Жовтобрюх, В. Жайворонок, В.Лизанчук, О. Пономарів, В. Різун, О. Сербенська, В.Шкляр та ін). Однак фразеологічні наукові розвідки базувалися

в основному на мовному матеріалі художніх творів, на мові живих територіальних діалектів. Фразеологічний корпус мови преси, зокрема преси української діаспори США і Канади 90-х років досі не був темою окремого наукового вивчення.

## РОЗДІЛ 2

### КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНЕ ТЛО ТА МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРЕСИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У США І КАНАДІ

#### 2.1. Українська мова в чужомовному середовищі як фактор збереження національної ідентичності

Однією з важливих тенденцій у розвитку сучасної лінгвістики вважається тенденція, основою якої є усвідомлення того, що пізнання мови бере початок від пізнання її носія, реального і дійсного користувача. Такий погляд на цю проблему у сучасному мовознавстві пов'язуємо насамперед з ім'ям О.Потебні. Він зазначав, що знання людей про світ не є тотожними, і це відображається на тому змісті, який вони вкладають у слова. Слово є засіб, який виходить з глибини людської природи. Як у слові вперше людина усвідомлює свою думку, так і в ньому ж перш за все вона бачить ту закономірність, яку потім переносить на світ [230, с.124]. Люди розуміють один одного в процесі спілкування тому, що у змісті слів є щось спільне, народне. Це спільне О.Потебня називав “найближчим значенням” змісту слова. Саме воно робить мову засобом спілкування. В етнолінгвістичних працях значна увага приділяється вивченню образів, які відбивають дійсність у дзеркалі етнічних пріоритетів, що є особливою формою зберігання знань людини про навколишній світ і про саму себе.

Рідна мова має найтісніший і щоденний зв'язок з нашим життям, життям суспільства і нації, - зазначав Ш. Баллі. – Раптові зміни, такі, які спостерігаємо у політиці, праві і навіть моралі, невідомі для мови. Звідси випливає, що мова прекрасно може відображати колективне мислення, яке з плином часу зазнало глибоких змін [25, с.23]. Вживання слів із властивим для них значенням не є напрацюванням чи досягненням однієї людини. Це – соціальний досвід, який передається з покоління в покоління у середовищі носіїв тієї чи іншої мови.



У процесі переселення та еміграції українців до США та Канади на першому етапі постала проблема оволодіння англійською мовою, на другому – проблема збереження та повнокровного функціонування української мови у чужомовному середовищі.

Одним з найбільш складних етапів в оволодінні іноземним мовленням є те, що об'єктивний зміст думки позбавлений однозначного зв'язку з мовною формою вислову. Якщо тотожний зміст у рідній мові позначається одними, а в іноземній мові – іншими знаками, або ще гірше – стосується різних мовних категорій, то мовні зразки однієї мови неминуче вступають у протиріччя і конкуренцію з наново засвоюваними зразками іноземної мови [82, с.60].

Правильне орієнтування на засвоєння та розуміння мови починається з розуміння процесу відображення того чи іншого явища об'єктивної реальності. Жодне слово однієї мови не повідомляє про предмет те ж саме, що і слово, яке позначає той самий предмет у іншій мові. Зміст формальних структур мови, її власне мовне значення І.Гальперін називає “мовною свідомістю” [82, с.48]. Поняття “мовна свідомість”, на відміну від інших слів і від інших видів суспільної свідомості, підкреслює і ту найважливішу обставину, що воно є змістовим утворенням, відображенням не лише речей самих по собі, а тих суспільних уявлень про ті речі, які обов'язкові при будь-якому мовленнєвому повідомленні цією мовою [82, с.71].

Позамовний зміст і формальні структури мови тісно пов'язані з мовною свідомістю і з особливостями її відображення. Мовна свідомість народу формується стихійно для носія мови. Процеси породження мовної свідомості та мовного висловлювання є об'єктом вивчення у психолінгвістиці. Найсучасніший погляд на мову та способи зміни переконань за допомогою психолінгвістичного програмування належить Робертові Ділтсу. Він узагальнив досвід вчених-психолінгвістів Н.Хомського, Д.Гріндера, М.Еріксона, А.Кожибські, Дж.Лаборде і збудував власну теорію, яка базується на результатах дослідження того, яким чином уміле використання мови та

мовлення дає можливість здійснювати вплив на інших людей. Мова є одним із ключових компонентів, з яких ми будуємо наші внутрішні моделі світу. Вона здатна здійснювати величезний вплив на те, як ми сприймаємо реальність і реагуємо на неї [101, с.21].

Конкретні обставини мовного спілкування диктують систему значень елементів висловлювання, які у конкретній мові реалізуються визначеною кількістю значень граматичних категорій, і в морфологічній теорії позначаються відповідними формальними конструкціями [133, с.43].

Між мовною особистістю і національним характером існує глибинний зв'язок. Тісне поєднання мови й етносу, мови і національної ментальності є особливо важливими у плані відображення національного самоусвідомлення кожного народу. Найбільш яскравими та своєрідними засобами відтворення національно-культурних особливостей мовної системи є фразеологізми.

Фразеологізми кожної мови – це ключ до особливостей національної психології. Спосіб життя, манера поведінки, мода – все це прийняті в контексті даної культури модуси, у яких суб'єкт коннотує свій соціальний та національний статус, смаки, своє ставлення до цінностей культури. Ідіоматичне словосполучення у цьому контексті не описує річ чи явище, а пропонує їх інтерпретацію, тому ідіому можна вважати феноменом культури.

Вперше зв'язок мови й етносу обгрунтував у своїх наукових працях В. фон Гумбольдт. Він твердив, що з розвитком мови національні відмінності переходять у більш світлу ділянку духу. Самі ж мови набувають настільки визначений характер, що за ними стає легше впізнати характер нації, ніж за її звичаями та вчинками [95, с.335]. О.Потебня розширив теорію В. фон Гумбольдта і подав її в етнографічному контексті. Він зазначав, що мова не є засобом висловлювання готової думки, а створює її; що вона не відображення світогляду, що склався, а складова його діяльності [230, с.130]. Теоретичні основи етнолінгвістичного вивчення фразеології, погляд на фразеологізми під кутом етнолінгвістичного їх дослідження здійснили Є.Верещагін,

В.Костомаров, І.Подюков, М.Толстой, В.Телія, В.Мокієнко, Т.Дрідзе. На основі українського фразеологічного матеріалу свої дослідження здійснювали В.Ужченко, Л.Авксентьєв, В.Русанівський, А.Івченко, Н.Ляшенко, А.Смерчко, Л.Скрипник та інші.

Поєднання мовних і культурних традицій народу відкриває його світогляд. Через світогляд як через призму спостерігаємо формування процесу мислення народу, оскільки тільки йому властиве сприйняття навколишнього світу та відображення його у мові. Яскравим свідченням етнічних особливостей кожної мови є її фразеологічні фонди, у яких в історичному зрізі можна віднайти віддзеркалення того, як змінювалося ставлення до життя, світосприйняття носіїв мови, їх соціальні цінності та норми, “кожна мова має свій шлях розвитку, на якому позначились історичні події, пережиті її народом, географічні умови, серед яких існує цей народ, кліматичні особливості його території. Усе це створює ті властивості душевного складу народу, його національну психіку, що так виразно відбиваються в його мові” [9, с.13].

Про етнокод у вживанні мовних сигналів ставлять питання вчені, які заклали фундамент прагматично орієнтованого вивчення мови. Маємо на увазі Остина (1962), Грайса (1968), Стросона (1959) і головне Сирля (1969). В основу їх досліджень покладено афоризм Вітгенштейна про те, що значення висловлювання є його вживання. Філософи стверджують, що існує два способи досягти значення в мові. Один – на основі власне висловлювання, не беручи до уваги ні контекст, ні мету. Інший бере до уваги висловлювання у зв’язку з причиною його використання. Воно оцінюється за ефективністю здійснення намірів мовця. Ефективність буде залежати від здатності мовця використовувати конвенції і правила субкультури, в якій з’являється дане висловлювання. З огляду на це в оцінці ФО та ССФХ газетного походження і їх дієвості варто скористатися досягненнями кількох напрямів сучасної лінгвістики, а саме – психолінгвістики (оскільки мова йде про рецептивну діяльність читача), етнопсихолінгвістики (оскільки у полі нашого зору ФО та

ССФХ двох різних національних мов), функціональної лінгвістики (аналіз мовленнєвої діяльності) та сучасної теорії тексту (маємо основний об'єкт сприйняття ФО та ССФХ через текст).

Історичне буття кожного народу супроводжується творенням фразеологізмів, які є носіями національних чи регіональних мовних особливостей. Ці особливості, у свою чергу, спричинені досвідом мовного колективу. Фразеологізми становлять своєрідну культурну пам'ять мовного колективу і є компонентом формування культурної моделі мислення і поведінки. Міжкультурне взаєморозуміння і пізнання окремої культури можливе настільки, наскільки можливим є процес відтворення фразеологізмів даних мов.

Психологія мовної особистості у комунікації стала об'єктом вивчення для В. фон Гумбольдта (вчення про духовну енергію мови), О.Потебні (про зв'язок думки та мовлення), Х.Штейнтала та К.Бюлера (етнопсихологічні розвідки), В.Вундта (експериментальна психологія мови), Л. Виготського (концепція фазово-ступеневого формування мовлення на основі превербальної роботи мислення), Л.Блумфілда, Е.Сепіра, Б.Скіннера, К.Халла, Ч.Осгуда та ін. (біхевіористсько-емпіричний підхід до мовленнєвої поведінки).

Значний науково-теоретичний та практично-експериментальний здобуток у галузі психолінгвістики залишила лінгвістика радянського періоду. Зокрема, це О.Леонт'єв, Т.Акутіна, І.Горелова, В.Звєгінцев (проблеми породження мовлення); О.Леонт'єв, М.Жинкін, В.Петренко, В.Панхілов, О.Брудний, О.Залевська, Б.Норман, Ю.Апросян, Ю.Караулов, Л.Сахарний (дослідження моделей мовленнєвої діяльності, внутрішнього слова, значення); С.Кримський, І.Зимняя, М.Попович (сприймання мовлення) та ін.

Суміжною галуззю із психолінгвістикою є нейропсихолінгвістика, об'єктом дослідження якої є функції головного мозку, нейронні зв'язки щодо мовної компетенції та діяльності. О. Селіванова наголошує на перспективності та монодослідженості у зв'язку із проблемою породження мовлення, питань

“коректування та корегування комунікації, її складності, недбалості, частковості інтелектуалізації мовлення, рекурсивності сприймання, пошуку істини, умовиводів, паратексту, контролю мовця за процесом спілкування...”. [257, с.51.] Увага вченого (цілком закономірно) зупинена на ще трьох надзвичайно актуальних проблемах: розробці функціонального напрямку в сучасній лінгвістиці; сучасній теорії тексту та сучасній комунікативній лінгвістиці.

Щодо оцінки розвитку сучасної теорії тексту О. Селіванова зазначає, що “перехід від вивчення текстової інтегрованої структури до аналізу тексту як комунікативної системи, детермінованої такими її складовими, як особистість мовця (автора) у сукупності його психологічних, ментальних, соціально-культурних, етнічних та інших властивостей. З погляду дослідниці, саме “лінгвістика тексту” може найближче підійти до вирішення глобальної мовознавчої проблеми – дослідження мовного відображення менталітету, культури етносу та впливу світової культури на етнічну” [257, с.122].

Характеристика сучасної комунікативної лінгвістики, об’єктом якої є комунікативна діяльність, зводиться до аналізу дослідження невербальної та мовної комунікацій, що виходить за рамки комунікативної лінгвістики, а стає ще й об’єктом когнітології, психології, паралінгвістики, прагматики та інших наук. Така важлива особливість комунікації, як її ефективність, характеризується безпосередньою зміною поведінки суб’єкта впливу, його емоційного стану, його знань про світ, ставлення до тих чи інших реалій світу, оцінок, тобто зміною його особистісного змісту. Це перспективна, на думку О.Селіванової, складна проблема комунікативної лінгвістики і потребує нових глибоких досліджень. Дослідниця зауважує, що в основі комунікативного акту перебуває людина, а поверхнєве сприймання ефективності “як максимального наближення інтенції до інтерпретанти відображає лише гносеологічний аспект комунікацій, тобто оптимальне передавання інформації” [257, с.121], на жаль,

не створює професійного підходу до вирішення проблеми досягнення комунікативного ідеалу.

У сучасній лінгвістичній літературі, як і в працях минулого, присвячених вивченню міжмовних процесів і явищ, недостатньо уваги приділяється вивченню закономірностей зближення фразеології різних мов. Складність полягає у тому, що процес міжкультурного спілкування є і контрастивним, і конфронтативним процесом, у якому інваріантне і варіантне, те що збігається і різниться, знаходиться у складних і неоднозначних відношеннях одне з одним [243, с.53]. Цим також пояснюються об'єктивні труднощі в розгорнутій характеристиці фразеологізмів, оскільки мови різняться між собою у генетичному та типологічному плані.

У кожній мові є свої “культурні звички” [243, с.55]. З їх допомогою відтворюється “картина світу” кожного народу, яка існує у вигляді слів, вчинків, предметів, цінностей, переваг. Дійсна й об'єктивна картина світу відображена в мовах неоднаково. Різні мови неоднаково відображають оточуючий світ (лексико-семантичне наповнення у різних мовах неоднакове) з огляду на нетотожні умови матеріального і суспільного життя людей. Читаючи іншомовний текст, реципієнт мимохіть порівнює дві лінгвокультурні спільноти – свою і чужу. Розбіжності створюють для нього складність розуміння. У більшості випадків складність для розуміння становлять стійкі словосполучення з національним забарвленням. Тому автор повинен заздалегідь передбачити це і запропонувати реципієнтові відтворити ФО, яка існує у мові і має таке ж або подібне змістове навантаження.

“Мова на шпальтах газет, реалізуючи те, що характерно для мови як системи в цілому, - зазначає О.Сербенська, - найбільшою мірою визначає соціальну практику народу і його окремих груп, можливо, найбільше визначає рівень духовної культури суспільства, ту моральну атмосферу, яка свідчить про його життєдіяльні сили, здатність до самозбереження, акумулює в своїх знаках його генетичну силу” [262, с.16].

Коли завданням автора є вербальне відтворення чужої культури, у тексті варто залишити ті національно-специфічні елементи, які допоможуть передати колорит даної нації так, щоб реципієнт міг зрозуміти суть та зміст тексту в усій повноті [207, с.86]. Кожному народові властиві неповторні асоціації образного мислення, які закріплюються в мовній системі і становлять її національну специфіку. Етнічна свідомість базується передусім на рідній мові. За твердження Є.Верещагіна, у парі мова–культура саме культура є визначальною ланкою. При зміні культури змінюється і мова, але не навпаки [64, с.131-132]. У процесі оволодіння другою мовою виникає проблема зв'язку рідної мови та тієї, яку вивчають, із властивою їй культурою. “Ці динамічні процеси пов'язані з деетнізацією або чи “акультурацією” іммігрантів”. Тобто втратою мовцями елементів рідної культури і набування елементів культури засвоєваної і нової. Процеси адаптації іммігрантів у чужомовному середовищі тісно пов'язані з поняттям білінгвізму, який являє собою психічні механізми (знання, вміння, навички), що дозволяє людині відтворювати і породжувати мовні вислови, які послідовно належать до двох мовних систем [64, с.134]. Відмова від рідної мови і перехід повністю на іншу мову є наслідком мовної асиміляції, що призводить до втрати усвідомлення своєї етнічної приналежності. Як запобіжний засіб у цьому виступають різноманітні заходи, які проводяться з метою збереження мови і традиційної культури, а також періодичні видання рідною мовою, радіопередачі, діяльність школи та церкви.

Подекуди усвідомлення себе як представника української етнічної спільноти виникає лише у випадку втрати етнічної Батьківщини, а, отже, природньо виникає питання збереження рідної мови у чужомовному середовищі. Тому надзвичайно важливо створити і зберегти престиж володіння і вивчення української мови українськими емігрантами у США та Канаді. Важливу функцію у даній проблемі виконує українська діаспорна преса, а також та багаточисельна українська громада, яка у далекій еміграції все ж творить спільноту.

Найкращим засобом відображення стану в суспільстві є преса. Кінець ХХ століття охарактеризований потужним інформаційним вибухом, що є наслідком впровадження у використання ЗМІ мережі інтернету. Це полегшило надходження інформації з усього світу через посередництво джерел масової комунікації до слухачів та читачів.

Преса є потужним джерелом для досліджень із психолінгвістики та соціології, адже вона – особлива форма мовного спілкування, яка подає новини у формі, властивій лише мові газет і журналів. Вміння уважно ставитись до слова, усього багатого в українській мові спектру мовних засобів, враховуючи соціальний фактор, попит та інтереси читачів – є найважливішими складовими успіху публіциста. Для того, щоб вдосконалювати газетну практику, необхідний комплексний підхід до її вивчення. Це стає можливим лише з допомогою соціолінгвістичного аналізу газети – комплексного вивчення мовних особливостей різних її типів на основі лінгвістики, соціології та психології [185, с.102]. Необхідно також враховувати етнічний фактор й інтерпретувати газетний матеріал так, щоб він був адекватно сприйнятий. Адже міру інформативності тексту зумовлюють його інтернаціональні характеристики та властивості, які сприяють або перешкоджають адекватному розумінню газетного повідомлення.

У мові українців США та Канади вживається чималий відсоток одиниць, які з'явилися як наслідок зв'язку української мови з оточенням у цих країнах. Тому існує розбіжність між українською мовою як державною мовою України і її америко-канадським варіантом. Проте основний лексичний та фразеологічний склад обох варіантів залишається незмінним, що становить основу взаєморозуміння українців України, США та Канади не лише у вільному спілкуванні, але й на рівні мови газет і журналів. Слід зазначити, що українська мова у США та Канаді виконує такі основні функції:

1. Є основною ознакою вираження українцями в США та Канаді своєї етнічної приналежності.



2. Є важливим засобом комунікації між українцями США, Канади, України.
3. Істотно доповнює суто номінативний склад англійської мови у її американсько-канадському варіанті власне українськими реаліями з їх етнокультурними особливостями.

“Незважаючи на те, - зазначає Ю.Жлуктенко, - що переважна більшість канадських українців настільки вільно володіє англійською мовою, що може нею висловити будь-яку думку, вживання в їх англійському мовленні українізмів не зменшується. Очевидно, причиною тут є не те, що не вистачає англійських номінативних засобів, чи вони не вміють їх дібрати. Більшість ... українізмів – це позначення тих реалій, які відображають важливі етнічні ознаки української етнічної групи Канади – їх культурну і історичну спадщину. І тому навіть якщо який канадець українського походження вже цілком перейшов на англійську мову і втратив свою етнічну, як активний спосіб спілкування, самосвідомість власної етнічності ще довго існує [108, с.164].

Функції діаспорної української преси у США і Канаді, на нашу думку, полягають у наступному:

1. Активне формування громадської думки української етнічної спільноти поза межами України.
2. Формування етнічної самосвідомості українців діаспори.
3. Збереження за посередництвом преси етнічної ідентичності українців у США і Канаді.
4. Передання етнічної інформації в Україну про життя в діаспорі.

## **2.2. Передумови виникнення та розвитку двомовної періодики як складової частини преси української діаспори на північноамериканському континенті**

Серед дослідників періодичної преси здавна побутує думка про те, що для розвитку преси, у тому числі й діаспорної, необхідні певні передумови, а

саме: “Масовий, освічений читач, швидкі засоби комунікації, відповідна техніка репродукції друкованого слова, папір” [51, с.12], та чи не найважливішим фактором є політичні умови. Їх вплив помітний в усіх галузях суспільного життя, відображенням якого є преса. Тому взаємозв’язок політики і преси є не опосередкованим, а безпосереднім. Преса віддзеркалює сучасність, є виявом політичного і господарського, мистецького і торгівельного, літературного і наукового життя. “Вона нотує факти історії в процесі її творення. Завдяки пресі кожна людина є сьогодні учасником світових подій і свідком творення історії” [50, с.77].

Життя українців поза межами України тривалий час не було темою глибоких науково-публіцистичних досліджень, хоча процеси еміграції з’ясовували ще І. Франко, В. Стефаник. Здебільшого про життя української еміграції ми дізнавалися переважно з подорожніх нотаток та розповідей туристів, адже наші земляки живуть на усіх континентах, хоча найбільше їх у США, Канаді, Аргентині, Австрії, Бразилії. Уряди цих держав приймали емігрантів і дозволяли українцям створювати етнічні поселення. Загалом же нині українська діаспора становить близько 10 млн. чол. [121, с.4]. Серед основних причин, що породили масові еміграційні процеси, була *“колоніальна залежність України від інших окупаційних держав”* [221, с.110], однак найдавнішим є еміграційний рух з України і Канади, саме в США та Канаді вперше на Американському континенті, виникла українська еміграційна преса.

До проблеми функціонування української періодичної преси поза межами України, а саме у діаспорі США і Канади, зверталось чимало науковців. Проте ця преса США і Канади з огляду на її лексичний і фразеологічний склад досі не була темою окремого дослідження та ґрунтовного аналізу.

За твердженням О.Антонюка: “Діаспора – слово грецьке, яке означає розсіяння (етнічної спільноти) за межами країни його походження” [10, с.22]. Історики-українознавці (А. Животко, М. Марунчак, Ф. Заставний, В. Маруняк

та ін.) виділяють три хвилі еміграції: I-а – під час революції; II-а – період другої світової війни та повоєнні роки; III-я – 60-70 р.р. (дисиденти). Ф. Заставний вказує й на четверту хвилю еміграції. З цього приводу він пише: “З середини 80-х років з України зросли еміграційні відпливи єврейського населення в основному в США і Канаду. Це так звана четверта найбільш масова після революції хвиля еміграції” [121, с.21]. Ці три хвилі різнилися за своїм якісним складом. У першому випадку – це була трудова еміграція, у другому – в основному політична, у третьому – викликана лише політичними мотивами. Сьогодні “зарубіжні українці є повноправними громадянами кількох десятків країн різних континентів. В умовах багатоетнічного оточення вони зберігають у своєму середовищі рідну мову, звичаї, культурні, мистецькі і побутові традиції, тобто свою національну самобутність” [10, с.27].

Еміграційні процеси соціально і економічно гноблених народних мас розпочалися із західноукраїнських земель з другої половини 1860 рр. Та, власне, еміграція у повному розумінні цього слова розпочалася у другій половині 1871 р. Емігрували головним чином з Карпатської України та Лемківщини, і лише в 1890-х роках – з Галичини і Буковини.

Перша хвиля еміграційного руху була зумовлена скасуванням кріпацтва у 1861 році. Брак земельних угідь спричинив переселення біднішої верстви селян з України у причорноморські степи, на Кубань, у Сибір, на узбережжя Тихого океану. У цей час розпочалася і еміграція селян до Америки та Канади.

Початком масової еміграції до США вважається 1877 рік. Мотивами до переселення стали соціально-економічні причини. Виїздили з України переважно трудящі люди, бідність яких у більшості супроводжувалася неписьменністю. А це значно ускладнювало як сам переїзд, так і адаптацію у нових умовах. Емігрували на той час переважно із Галичини, Буковини, Закарпаття [316, с.25].

Для того, щоб забезпечити проживання сім'ї, селянин повинен був володіти шістьма гектарами землі, а понад 70% селянських господарств в

Україні мали менше цього мінімуму. Але й ті землі, які належали селянам, через відсутність сільськогосподарських машин не давали високих врожаїв [121, с.12-42].

Великі групи емігрантів зі східної України, що прибули у 1892 році до Вірджинії, а у 1896 році до Південної Дакоти, заснували тут низку поселень, одне з яких отримало назву “Київ”. Дещо пізніше галичани у Північній Дакоті заснували поселення “Україна” [170, с.51-56].

Перша світова війна спинила процес еміграції, водночас перервавши зв’язок емігрантів з Україною. На той час до США уже переїхало близько 700 тисяч українців.

Внаслідок бурхливих історичних подій початку ХХ століття відбувся черговий поділ України. У 1917 році здійснилася жовтнева революція (більшовицький переворот). Громадянська війна закінчилася в Україні встановленням радянської влади. З розпадом Австро-Угорської монархії у 1918 році утворився ряд незалежних держав. Україна знову була поділена. Галичина потрапила під владу Польщі, Південна Буковина під владу Румунії. Ця ситуація значно вплинула на життя українського народу, зокрема й на еміграційні процеси. “Особливістю цього періоду стало істотне збільшення виїздів з політичних мотивів і поява політичної еміграції” [170, с.52].

На особливу увагу заслуговує той факт, що початок 20-х років позначений явищем рееміграції до України. Так реемігрували Володимир Винниченко, Михайло Грушевський, Мирослав Ірчан та інші. Але репресії, що почалися у роки сталінського правління, змусили багатьох вдруге емігрувати [102].

На еміграційні явища могли впливати й чинники насильницького характеру, зокрема під час голодомору 1932-1933 та репресій 30-х років еміграція з Радянської України стала взагалі неможливою.

У міжвоєнний період Україну залишили понад 300 тисяч емігрантів.

Друга еміграційна хвиля, на відміну від першої, обіймала людей, як правило, освічених. Неписьменні становили на той час досить малий відсоток. Тому пристосування до умов чужоземного життя відбувалося швидше і легше. Емігранти активно включалися у громадську роботу, навіть очолювали громадсько-політичні організації. Еміграція збагатилася науковцями, митцями, високоінтелектуальними людьми, тому українська національна культура почала активно розвиватися за межами України.

Друга світова війна призупинила еміграційні процеси, які відновилися тільки з її закінченням і стали відомими нам під назвою “третьої хвилі еміграції”. Потік емігрантів складала колишні військовополонені, яких в СРСР трактували як зрадників і на яких через перебування у ворожому полоні чекало покарання; а також ті, кого вивезли окупанти до Німеччини як дармову робочу силу; робітники, які небезпідставно побоювались сталінських репресій і через те не повернулися в Україну.

Отже, третя хвиля еміграції розцінюється як політична. Проблемою емігрантів та біженців з 1945 року займалися міжнародні організації. Всього до США, Канади, Великобританії, Австрії, Бразилії, Аргентини, Франції, Німеччини у період з 1947 по 1953 рік емігрувало близько 250 тис. громадян України.

Приймаючи до себе українську еміграцію, уряд Америки повинен був подбати, аби дати їй можливість здобути освіту. Тому в українських колоніях почалося масове будівництво шкіл. Та англомовні вчителі не виявляли особливого бажання працювати у віддалених школах українських колоній. Проблемою було й те, що вони не могли порозумітися з колоністами, оскільки не знали англійської мови. Діти, в свою чергу, не розуміли вчителів. Тому природно в українців виникла потреба у підготовці для таких шкіл двомовних українсько-англійських вчителів. Адже шкільним законом Грінвей-Льорінє 1897 року двомовне навчання дозволялося.

На землях України, які належали Австро-Угорській монархії, у 1912 році діяло “Українське педагогічне товариство”. Саме воно “унапрямувало освітню політику українців під всіма займанщинами та в діаспорі” [174, с.12]. У 1926 році назву товариства переіменовано на “Рідну школу”.

У звітах Департаменту Освіти 1897 року інспектор А.Йонг згадує про шкільну округу в околиці Стюардбурн. Він зауважує, що тут за останній час помітно збільшилась кількість учнів завдяки дітям “галичан”, які поселилися в цій околиці [40, с.36].

Уряд Манітоби належно оцінив цю ситуацію, і з 1905 року у Вінніпезі почала працювати Руська Учительська Семінарія.

У 1907 році Руську Учительську Семінарію перенесено до Брендона. 1911 року витворилася опозиція до двомовної системи навчання, яка хотіла асиміляційним натиском перетворити емігрантів в одну канадсько-британську націю. Акцію ініціювали місіонери і місіонерські педагоги. Вони вишукували різноманітні аргументи, щоб довести, що двомовна система навчання не лише непрактична, але й шкідлива. Цю політику асиміляції підтримував ліберальний уряд. Консервативний уряд, навпаки, доводив, що асиміляція настане природним шляхом.

Найбільш точно ці події відображені у звітах Міністерства Освіти та *Special Report on Bilingual Schools* [40, с.7]. “Інші документи Міністерства Освіти, що заторкували двомовне шкільництво в Манітобі, - як свідчить Білаш, - були знищені невідомою особою після ліквідації двомовного шкільництва...”. [40, с.8], а Вінніпезький щоденник “*Free Press*”, неофіційний орган ліберальної партії, до 29 січня 1913 року опублікував близько 30 статей, спрямованих проти двомовної системи навчання.

Не однаково дивилися на цю проблему українські часописи. Так, часопис “*Канадійський Фармер*” підтримував політику ліберальної партії, хоча вона велася не в інтересах української еміграції. А газета “*Ранок*” спрямувала

роботу проти католицизму і свою політичну орієнтацію скерувала на ліберальну партію.

В обороні двомовних шкіл виступила газета *“Канадійський Русин”*, яка підтримувала лінію консерваторів.

Часопис *“Український голос”* вів найактивнішу полеміку на захист двомовного шкільництва. Його підтримували часописи *“Канада”* і *“Новини”*. Із англomовних газет двомовну систему шкільництва обороняв тільки *“Вінніпег-Телеграм”*.

Із початком війни напади на двомовну систему шкільництва посилювалися. А 1916 року, з приходом до влади ліберальної партії, двомовна система шкільництва була скасована, були скасовані й двомовні семінарії, що значно підірвало основи для повнокровного функціонування освітньої системи, яка пізніше могла стати надійним фундаментом для всебічного розвитку двомовної періодичної преси.

Закон про заборону двомовних шкіл діяв з 1916 до 1962 року. Ця ситуація змусила українців Канади організувати курси українознавства. У США україномовні школи діяли при церквах. У 50-х роках розпочався рух за вивчення української мови в школах Альберти. У 1959 році у середніх школах Альберти щодня одну годину відводили на вивчення української мови. 25 січня 1974 року відбулися збори у справі відновлення двомовного шкільництва. І вже у цьому ж місяці у п'яти школах Едмонтонa були організовані україномовні дитячі садочки “як перший крок до відновлення двомовних шкіл у провінції Альберті” [122, с.280].

Основну масу емігрантів склали національно і соціально малосвідомі селяни, а тому вони були нездатні боротися з тим же лихом, яке переслідувало їх як удома, так і в еміграції. І лише з початком розвитку української преси за океаном почався період національно-культурного піднесення еміграції, якої до половини 1888 р. було близько 100 000. (1890-1900 рр. – 78 тис.; за 10 р. ХХ ст. – 224 тис.). На цій об'єднувальній ролі діаспорної преси акцентує А. Животко:

“За таких невідрадних піонерських обставин українська преса, як мовчазна ідейна зброя недержавного народу, що сягала геть далеко у віддалені закутини поселеного розпорошення, - взяла на себе роль вчителя, виховника, порадики, інформатора, організатора, формувача, опікуна-консерватора, вартівника й захисника української душі. Українське друковане слово почало закликати читацьку аудиторію до самоорганізації й самодопомоги; українська преса почала плекати між емігрантами ідеї всенаціональної єдності народу, як передумову національного визволення й самостійної держави” [107, с.291]. Економічна заробітчанська еміграція своїм виїздом з рідних місць запротестувала проти існуючих там порядків, а завдяки емігрантській пресі вона переростає в еміграцію політичну.

Приблизно у 1868 році до Америки емігрував з Київщини священик Агапій Гончаренко. Саме з його іменем, іменем політичного емігранта зі Східної України, пов’язані перші відомості про Україну і її народ, що офіційно з’явилися у пресі [168].

У А.Гончаренка виникає задум створення двомовного періодичного видання, який він втілює 1868 року, заснувавши англо-російський часопис “*Аляска Геральд*” [51, с.80]. Уже в одному з перших номерів англійською мовою було надруковано статтю, яка була побудована на довільному переказі поеми Шевченка “Кавказ”. У подальших виданнях друкувалися й інші твори Шевченка. А.Гончаренко прагнув привернути увагу американців до українських національних проблем, жертв під владою російського царизму. Проте чіткого уявлення про державне відродження України у А. Гончаренко ще не викладає, оскільки у нього його ще і не склалося. У серпні того ж 1868 року А.Гончаренко став публікувати додаток до газети “Аляска Геральд” українською та англійською мовами. Додаток отримав назву “Свобода”. У 1872 р. “Свобода” стала окремою газетою, проіснувавши до червня наступного року [59, с.115-119]. Цей часопис можна вважати, як стверджує А.Животко у своїй праці “Історія української преси”, “попередником української преси,



української журналістики за океаном” [107, с.20-26]. На жаль, нам не відомий ні тираж, ні обсяг, оскільки не існувало покажчика цієї газети.

Не знаючи англійської чи французької мов, українські поселенці відчували більшу потребу друкованого слова. Великі простори вимагали інших методів господарювання. Незнання законів і звичаїв стало теж поштовхом до творення української преси на нових місцях поселення. Тільки преса рідною мовою могла належно інформувати про господарювання, права, звичаї, історію та державний устрій нової країни [51, с.90].

Декілька років пізніше два священики із Західної України - о.Іван Волянський та о.Григорій Грушка – продовжили справу, яку започаткував А.Гончаренко. 15 серпня 1886 року побачив світ перший примірник газети “Америка”, що почав виходити у Шенандоа, штат Пенсільванія, на кошти І.Волянського за редакцією В.Сіляновича. Вона й стала першим українським друкованим органом.

“Проте, - як згадував сам І.Волянський на сторінках газети “Свобода” за 1912 рік, - газета виходила двічі на місяць, але при моїх часто-густо душпасторських подорожах і на те не ставало часу... Газета мала примітивний вигляд, не було жодної системи у подачі матеріалів, версталася на чотири колонки, “внакрутку”. Основний її зміст – інформаційна хроніка з життя української еміграції”.

Першою українською газетою, що виходила протягом досить тривалого часу, стала газета “Свобода”. Її видавництво організував Григорій Грушка з 15 вересня 1893 року. “Ця газета мала значний вплив як на розвиток української преси в Америці, так й на процеси американізації та збереження національно-культурної ідентичності переселенців. Коментуючи внутрішньоукраїнські справи, “Свобода” намагалася займати таку надпартійну й надгрупову позицію, котра об’єднувала б українців на платформі всенациональних прагнень і вірувань” [92, с.26]. “Свобода” була своєрідним інформативним зв’язком між українцями в Канаді та українськими емігрантами США.

Вагоме місце у становленні української діаспори посіли й інші газети, які вийшли у світ після появи “Свободи”. Так, 1912 року у США відновила своє існування щоденна католицька газета “Америка”. Це видання існує й до сьогодні і є досить впливовим у середовищі українських католиків Америки. Зумовлено це насамперед тим, що газета вміщує матеріал двома мовами – українською та англійською.

Зі слів самого І.Волянського дізнаємося, що у всій Америці на період заснування часопису не було жодної друкарні з українським письмом. Через те він сам почав опановувати друкарське ремесло. Спочатку роздобув “малу ручну пресу з англійським письмом”, а потім вже “українські черенки кирилицею з друкарні Ставропигійської”. Тією кирилицею й був друкований часопис “Америка”.

Але у 1890 році о.О.Волянського було відкликано з Америки, а з його від’їздом припинилося й видання часопису. Останній примірник “Америку” датований 22 листопада 1890 року.

1891 року о.К.Андрухович почав видавати часопис “Руське слово”, який виходив лише один рік. Того ж року о.Грушка почав видавати “Новий свет”. Світ побачило кілька примірників цього видання. 1893 року він вже почав видавати в Джерсі Сіті новий часопис-газету “Свобода”. Спочатку це був двотижневик, тижневик, а згодом видання виходило тричі на тиждень. З 1921 року часопис-газета “Свобода” стала щоденником, а з 1998 року – тижневиком та продовжує виходити і сьогодні.

Серед авторів видання були Д.Пирч, І.Ардан, Н.Дмитрів, П.Павлик, Д.Дорошенко та інші. Часопис окреслював проблеми українського життя в Україні та поза її межами, виразно стояв на національних позиціях.

У 1894 році перша Конвенція Українського Народного Союзу назвала цей часопис своїм органом, проте його власниками аж до 1908 року залишалися о.Грушка, о.Дмитрів та І.Ардан. Часопис “Свобода” став не лише на захист економічних інтересів української робітничої еміграції, а й

підтримував тісний зв'язок з українською еміграцією в Бразилії, Канаді. Оскільки в Канаді тоді ще не було місцевої української преси, “Свобода” інформувала про життя на українських землях, єднала канадських українців з українською еміграцією в США, особливу увагу приділяючи культурно-національному рухові на українських землях під владою Росії [51, с.98].

Початок ХХ ст. позначений швидкою диференціацією еміграційної преси, оскільки з'явилося чимало громадських, жіночих, професійних, молодіжних осередків, виникла потреба у викладенні їхніх поглядів та висвітленні діяльності [189, с.64].

Конвенція Українського Народного Союзу через внутрішні чвари була перейменована на “Український Робітничий Союз”. Її органом став у 1910-1911 роках часопис “Шершень”. Своїм завданням він ставив організацію українських мас за океаном, зв'язок з Україною та допомогу їй. “Був це літературно-просвітний та політичний тижневик за видавництвом В.Грушки, редактора перед тим сатирично-гумористичного часопису, що входив під тією ж назвою (“Шершень”). До співробітництва були залучені члени Союзу: Є.Гвоздик, М.Беля, І.Ардан та інші” [107, с.153].

1910 року у травні Головною Конвенцією цього Союзу ухвалено видавництво нової газети “Народна Воля”, яка почала видаватися в м. Олігрант за редакцією Є.Гвоздика. Вона зосередила свою увагу на організаційних та просвітніх моментах, вела полеміку з іншими українськими часописами Америки (в основному це була “Свобода”). Сьогодні “Народна воля” друкується у Скрантоні (штат Пенсільванія). Її тираж 6500 примірників. “Присвячувала вона увагу старокраєвим справам, огляду світових подій, економічному становищу українського робітництва. Тут же відводила місце для популярних викладів з української історії. Літературний відділ займався в цей час передруком творів визначних українських письменників (С.Васильченка, П.Куліша, М.Шашкевича, І.Левицького та інших) також уміщував переклади [107, с.154].

Сьогодні “Народна воля” виходить тиражем у три тис. примірників. Видає свій календар – “Альманах Українського Братського союзу” та англomовний журнал “Forum” (Торонто).

Вагомий внесок у підтримку етнічності емігрантів, становлення і формування етнічної громади зробили і такі газети, як “Україна” (1932-1941 рр.), “Наш шлях” (1935-1942 рр.), “Хлопський параграф” (1908-1909 рр.) (присвячена захисту українського робітництва), “Гайдамаки” (1909-1916 рр.), “Робітничий голос” (1925 –1926 рр.) та інші. Органом Організації державного відродження в Україні (ОДВУ) стала газета “Самостійна Україна”, яка у 1948р. виходила у Чикаго як місячник, у 1974 р. – двомісячник, а у 1979 р. – як кварталник.

1948 р. у Нью-Йорку було засноване Товариство українських інженерів Америки. Його друковані органи – журнали “Вісті”, “Бюлетень ТУТА”, газета “Вісті українських інженерів”.

Після II Світової війни у Чикаго починає виходити тижневик “Українське життя” (1956-1985 рр.), католицька єпархіальна двомовна газета “Нова зоря” (з 1965 р. виходила як тижневик, а з 1982 – як двотижневик). З жовтня 1977 р. виходить двомовна газета “Ukrainian News”, з 1933 р. – тижневик “Ukrainian Weekly” та “Ukrainian America” [92, с.28-31].

Отже, всього за період до першої світової війни в США видавалося більш як тридцять часописів українською мовою. Після другої світової війни налічувалося 29 українських газет і журналів; у 1958 р. їх кількість зросла до 80; у 1963 р. – до 300; а наприкінці 80-х – понад 100 [51, с.178].

Чимало газет видавали партійні і громадські організації, кожна з яких мала свою політичну платформу, регіональну специфіку, ідеологічний зміст.

Усі вони, як цитує Г.Грушку А.Животко у своїй книзі “Історія української преси”, були “писані українським серцем, українською мовою, навіяні українським духом”. Вони заповнювали вакуум незнання про самих себе довкола української еміграції, адже чи то польські, чи то словацькі, чи то

американські газети не раз дуже брехливо представляли події і факти, пов'язані з Україною. “Українські поселенці були ображені тим, що про них писала англomовна преса. Вони хочуть познайомити своїх співгромадян, хто вони є оці “галішенс” [51, с.71]. Саме цій меті і служили перші українські видання в еміграції.

З емігрантської преси за океаном і бере початки наша сьгоднішня двомовна преса. Хоча спочатку була вона україномовною і зворотного зв'язку з читацькими масами не мала, проте відчуття інформаційного голоду змусило інтелігенцію української еміграції зробити все для того, щоб така преса почала функціонувати, щоб вона “стала в українській діаспорі засобом перетворення етносу в свідому націю, мобілізуючи його в економічно-державне будівництво; вона стала мовчазною друкованою зброєю в боротьбі за ідеали народу, за правду та справедливість у боротьбі за демократичний принцип волі народам і волі людині; стала на варті для охорони рідного острова на широкому та глибокому чужому морі, для охорони української діаспори від винародовлення, дискримінації й експлуатації” [107, с.391].

Українська преса в Канаді з'являється майже на двадцять років пізніше, ніж у США. Якщо оглянути всю українську канадську пресу за 80 років її існування, то, очевидно, це буде декілька сотень журналів та газет, що у різний час виходили у Канаді. “Піонерами української преси в Канаді була інтелігенція з Галичини, головним чином з середньою освітою, а саме: Іван Негрич, Кирило Геник та Іван Бодрух” [107, с.183].

Д-р Михайло Г.Марунчак зауважує: “Крім чисельної преси в українській мові, що появилася в Канаді, була тут уже в заранні піонерської доби і так звана двомовна преса. Першість у цій ділянці припадала “Сифтонським Новинам” [194, с.286]. Фред Е. Некс, дружиною якого стала українка Л.Заровна, досить швидко вивчив українську мову і став учителем у школі “Україна” коло Сифтону. Оскільки потреба в друкованому слові була

величезна, він почав видавати “Сифтонські Новини” – таблоїдного формату і неперіодично” [194, с.287]. Орієнтовно це був 1901р.

Справжньою подією історичної ваги стала поява газети “*Канадійський фермер*”, яка побачила світ 12 липня 1903 р. у Вінніпезі за фінансової допомоги Ліберальної партії Канади. Це була перша щотижнева газета, надрукована в Канаді українською мовою. Тираж газети у 1908 р. становив 3,0 тис. примірників, у 1915-1920 рр. – сім тисяч. Як незалежний орган “Канадійський фермер” проіснував аж до 1980 р. У 1981 році він злився з “*Українським голосом*”, який видається вже понад 80 років. Ця газета почала виходити у Вінніпезі з 1910 р. [194, с.272-276]. З 1996 року “Український голос” друкується також двома мовами –українською та англійською.

Канадійські українці заснували ще низку друкованих видань, на сторінках яких висвітлювали світові події, події на українських землях, друкувалися лікарські поради, інформації з історії та сучасного життя українського народу. Варто згадати “*Українські робітничі вісті*” й “*Фермерське життя*”, які виходили у 1920-1930 рр., “*Нова громада*” (1911-1913 рр.), “*Новини*” (1913-1915 рр.), “*Новий край*” (з 1910 р.) та ін.

Найвагомішими виданнями, які існували у другій та третій добі еміграції, є “*Український робітник*”, “*Українські вісті*”, “*Канадійський фермер*”, “*Новий шлях*”, “*Канадійський ранок*”, “*Український голос*”.

“Сучасна етнічна преса діаспори, пройшовши нелегкий шлях свого становлення і трансформації в Канаді, набула певного досвіду виживання серед численних видань” [92, с.38]. Вона існує в основному на пожертвування дописувачів та читачів. Так, у 1992 р. у Торонто почав виходити “Українсько-канадійський вісник”. Значна частина україномовних видань у Канаді друкує англійськомовні додатки. Це, зокрема, “*Новий шлях*” та “*Гомін України*”. Додатком до “Нового шляху” є “*New Perspectives*”, що містить новини з усього світу, висвітлює життя канадських українців. Газета “Гомін України” друкує англійськомовний додаток “*Ukrainian Echo*”.

Потреба в інформуванні англomовного читача про досягнення та життя українських етнічних спільнот була основною причиною, яка змусила “заговорити” українців зі сторінок газет мовою тієї країни, в якій вони проживають.

Проте була і примусова двомовність, зокрема в Канаді. У вересні 1918 року урядові чиновники Оттави поставили вимогу українській пресі в Канаді, суть якої полягала в тому, щоб, “побіч українського тексту, був точний його переклад англійською мовою. Така примусова двомовність протривала півроку” [194, с.286-287].

У численних англomовних газетах того часу, зокрема у Вінніпезькому “The Farmer’s Weekly Telegram”, був окремий український куток, який мав назву “Всесвітні новини для руських читачів”.

Отже, з усього опрацьованого фактичного та довідкового матеріалу можемо зробити висновок про те, що першим двомовним виданням в еміграції був часопис “Аляска Геральд”, який вийшов 1868 року клопотаннями о.Агапія Гончаренка в Сан-Франциско, а першим українсько-англійським примірником став його додаток “Свобода”, що з’явився у серпні цього ж 1868 р.; першою українською газетою у США, надрукованою кирилицею, була газета “Америка”, що почала виходити заходами о.І.Волянського з 15 серпня 1886 року за редакцією В.Сіменовича; першим двомовним українсько-англійським часописом, який з’явився у Канаді, були видання “Сифтонські новини”; першим офіційно зареєстрованим українсько-канадським часописом був “Канадійський Фармер”, який почав видаватися ще з листопада 1903 року у Вінніпезі українською мовою (майже всі дослідники еміграційної преси цього періоду сходяться на думці, що саме “Канадійський Фармер” був першою україномовною газетою), але через заборону федерального уряду видавати газети чи журнали лише українською мовою з 8 листопада 1918 року вийшов указ видавати пресу двома мовами – українською і польською.

Українці у США і Канаді впродовж років існування СРСР не мали змоги підтримувати тісний контакт з етнічною батьківщиною.

“Штучна ізоляція, зазначає В. Лизанчук, на століття відрізала Україну від навколишнього світу. Україна втрачала свій інтелект і талант, перетворюючись на аноніма, і скільки сил коштувало їй уникнути повної розчиненості у загальноімперському духовному казані” [177, с.6].

Проголошення державної незалежності України позитивно вплинуло на консолідацію українців як ближнього, так і далекого зарубіжжя... За часів СРСР про життя українців у діаспорі не було відомо практично нічого. З другої половини 80-х років становище почало змінюватись на краще. Зв'язок з діаспорою починає налагоджуватись. Посилюється процес зростання національної свідомості, національного відродження, зацікавленості історичним минулим України.

Простежуючи історію емігрування українців до США та Канади, ми вже охарактеризували “три хвилі” масових виїздів з України. Останні десять років “подарували” Сполученим Штатам і “четверту хвилю”, яка налічує приблизно 300 тис. осіб. Як давноприбулі, так і народжені у США, українці істотно впливали на американський уряд у справі визнання України [72, с.209]. Переконливим є той факт, що “діаспора представлена в сенаті групою конгресменів, які намагаються лобіювати українські інтереси. Американці українського походження є і в адміністрації президента США, і серед конгресменів окремих штатів, і в різних державних установах”[72, с.211].

Становище української діаспори в Канаді має дещо інший характер. Асиміляційні процеси відбуваються тут надто швидко, тому побутує думка, що “рано чи пізно, а українці повністю асимілюються в англофранкомовній Канаді” [72, с.211]. Проте констатуємо посилення процесу національного відродження, що, безперечно, є наслідком проголошення в Україні незалежності. Конгрес українців Канади – основна об’єднувальна організація,



яка займається суспільно-політичними проблемами життя українців у Канаді, їх громадськими, культурними інтересами.

Еміграційні процеси хоч і є, як правило, наслідком економічної чи політичної нестабільності країни, однак ховають у собі певні позитивні моменти. По-перше, буття в середовищі інших народів, інших культур дозволяє безпосередньо перейняти їхній позитивний історичний досвід, їхні моделі виходу з кризових для держави, для нації ситуацій. По-друге, українська діаспора як етнічно та політично солідарна община, що навіть у важких умовах існування не втрачає свого національного обличчя, була і залишається для українців України моральною підтримкою.

“У зв’язку з новою суспільно-політичною ситуацією, що склалася в Україні після утвердження незалежності, в державі виникла ціла низка економічних, гуманітарно-соціальних і політичних проблем у сфері національної політики. Серед них чільне місце належить питанням зміцнення зв’язків з українцями як східної, так і західної діаспори. І ті перші кроки, що вже зроблено в цьому напрямі, дають підстави стверджувати: українці, які проживають в діаспорі, покликані стати дієвими співтворцями держави” [72, с.214].

Упродовж останніх десяти років тривав процес становлення України як самостійної держави, що супроводжувався руйнацією старої системи й утвердженням нової моделі суспільного розвитку. У контексті цих проблем по-новому зазвучало питання самовираження українського менталітету, що можливе лише за посередництвом української мови.

Як відомо, кожній суспільно-історичній формації відповідає соціально-історичний тип мови: певна форма існування мови, її характер, ступінь розвитку словесних форм, культури, співвідношення провідної та інших форм існування мови, основні тенденції у розвитку мови як відображення тенденцій розвитку суспільства, взаємодія між мовами, питома вага й співвідношення стихійного і свідомого у розвитку мови, мовна політика [47, с.104].

Оскільки мова – явище суспільне, конкретні історичні особливості розвитку свого народу, неповторний національний колорит, соціальні, комунікативні особливості – усе відображене у ній, то слід зауважити, що мова періодичної преси 1991 – 2001 рр. набрала характерних ознак свого часу.

Національна мова належить до найважливіших чинників консолідації населення в межах своєї країни. Солідарність як етнічної, так і політичної нації формує передусім масове усвідомлення приналежності до однієї мовно-культурної спільноти [119, с.22].

Після розпаду СРСР, який завершився утворенням незалежних держав, постала проблема функціонування державного організму у сфері лінгвістичних стосунків. Україна опинилась перед фактором формування власної державної етнополітики. Основним визначальним чинником цього процесу, як відомо, стало збереження рідної мови. “Мова – це форма нашого життя, життя культурного і національного, це форма національного організування... В мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання” [212, с.35]. У таких умовах виникала потреба у впорядкованій системі логічно пов’язаних стосунків між державою, громадськими організаціями та окремими громадянами. Свої зобов’язання перед рідною мовою держава реалізує за посередництвом преси, школи, церкви, театру, кіно та ін. До питань ведення рідномовної політики звертався І.Огієнко у своїй «Науці про рідномовні обов’язки» [212]. У цій праці зосереджені основні мовні заповіді свідомого громадянина. Науковець наголошує, що кожен свідомий громадянин зобов’язаний підтримувати пресу і матеріально, і духовно.

Проте процес утвердження української мови в Україні є дещо сповільненим. Такий стан позначається і на особливостях функціонування рідної мови у діаспорі. Щороку зменшуються тиражі україномовних газет, що є результатом економічних і політичних прорахунків. Мало видається україномовних книг, словників, навчальної, художньої літератури. “Гальмування процесів відродження української мови й культури, що є

найважливішими складовими частинами українського державотворення, має нерідко підтримку високих посадових осіб і подекуди їх представників на місцях” [72, с.283].

Позиція української діаспори, зокрема діаспори США і Канади, за будь-яких обставин була і є спрямованою на підтримку всього українського. Тому в умовах еміграції, ще з перших її років значну увагу національно свідомі представники української діаспори зосереджували насамперед на проблемі україномовної школи, україномовної преси, україномовної церкви.

“Газетна періодика належить до тих джерел, які набувають особливого розвитку в часи суспільних зрушень... Відповідно до посилення впливу преси на суспільні відносини підвищувалася цінність газет як історичного джерела” [94, с.29]. У пресі “фіксується історичний час з усіма найхарактернішими його ознаками: суспільно-соціальними та економіко-правовим статусом, рівнем матеріального і духовного розвитку та, що найцінніше, станом національної самосвідомості одиниць, угруповань, партій, течій, шкіл, конфесій та ін. Видання газетно-журнального типу, таким чином, передавали і передають наступним поколінням факти, свідчення доби, “живі” документи-слова” [255, с.1]. Як слушно зауважує Т. Борисенко, “періодична преса виникає і розвивається у нерозривному зв’язку з економічною і політичною ситуацією в суспільстві, впливає на всі сторони духовного і суспільно-політичного життя” [49, с.56-57].

Не можна не погодитись із дослідниками сучасної історії та зовнішньої політики України С. Віднянським та А. Мартиновим з приводу того, що “Україна стала незалежною в умовах, коли світ радикально змінився. Це ставить нашу країну перед стратегічним викликом – ефективної адаптації до об’єктивно існуючих умов сучасної системи міжнародних відносин...” [73, с.52]. Кінець 90-х років означений появою нових незалежних держав, що зумовило нові співвідношення сил на міжнародній арені. Сьогодні “зростає взаємозалежність країн і народів, посилюється роль зовнішніх чинників у

внутрішньому національному розвитку, поступово формується глобальний економічний, інформаційний, науково-технічний простір” [73, с.52 ].

Одним з факторів творення української культури, а у її складі - української преси, за сучасних умов є потреба покоління до задоволення своїх духовних потреб саме на ґрунті української культури. Сьогодні політичні зміни в усіх сферах суспільно-політичного життя знаходять своє відображення передовсім у пресі. Проте слід зауважити, що реформування суспільства проводиться недостатньо динамічно, тому прикро читати правдиві зауваги у статті С. Кульчицького “До 10-річчя проголошення незалежності України” про те, що “ за десять років незалежність не принесла очікуваних плодів у вигляді істотного підвищення життєвого рівня” [158, с.3-4]. З цього ж приводу Ігор Карівець зазначає: “Уже десять років Україна існує як незалежна держава. Ці десять років показали, що однієї незалежності недостатньо для того, щоб бути самостійними... Держава повинна служити громадянам, а не підкоряти їх собі. Самого проголошення незалежної держави замало для процвітання України. “Незалежність” і “самостійність” – поняття різні” [140, с.3]. Відчутний тиск сил, що намагаються загальмувати розвиток нашої держави. Поряд з цим у суспільстві “зростає усвідомлення того, що від ЗМІ залежить не в останню чергу, куди ж рушить Україна, на яких засадах цінностей буде сформована свідомість її народу” [200, с.99]. Через активне введення у життя послуг інтернету, Україна дістала змогу швидше адаптуватися у світовому інформаційному просторі, а тому “на розвиток журналістики все активніше впливає світова масово-комунікативна ситуація” [200, с.100].

Сучасний стан у пресі України характеризується розширенням тематичного поля періодичних видань. Якщо до 1991 року в Україні, як і в усьому СРСР, функціонували лише фахові та партійні видання, то зараз маємо галузеві, фахові, розважальні, рекламні, бізнесові, частина з яких виходить двома мовами, зокрема українською та англійською. Але власне мовна ситуація у пресі України характеризується все ж перевагою російськомовних

періодичних видань, що має підтримку у фінансуванні їх держбюджетом України.

За певних історичних умов частина українців опинилася поза межами України, проте продовжує “тяжити до етнічної батьківщини, має бажання підтримувати і розвивати стосунки з нею”. Найтісніший зв’язок українських емігрантів з Україною може відбуватися за сучасних умов тільки через посередництво української мови та пресових видань. З іншого боку всі еміграційні хвилі визначали характер своїх публікацій актуальністю своїх завдань, своїм культурним складом й інтенсивністю політичного профілю [195, с.148-162].

М. Марунчак у своїх дослідженнях життя української еміграції зауважує: “Мабуть, ніколи не відчуває людина такої великої потреби друкованого слова, як саме тоді, коли вона знайдеться в будь-якому відокремленні. Преса і друковане слово стає тоді зв’язком з зовнішнім світом... Незнання мови, нові й чужі соціально-побутові умовини заставляли людей шукати зв’язків з такими ж, як вони самі. ...Преса була тоді єдиними вузловими станціями й інформацією для поселенців-піонерів” [194, с.241].

За останні 10 років XX сторіччя незалежності, роль діаспорної преси не змінилася. Вона стала лише гостріше реагувати на процеси змін в Україні, виконуючи функцію своєрідного каталізатора. Українці США та Канади порушили проблему створення української “великої преси”. “Під “великою пресою” розуміємо модерну пресу, котра діє в суспільностях Заходу-Європи й Америки. Ця преса є продуктом кількасотлітнього цивілізованого розвитку тих двох континентів. Преса служить тим суспільностям як інформатор, аналіст, коментатор подій, і в кінці – трибуна для вислову поглядів тих суспільностей...” [146]. Автори закликають створити в Україні періодичні видання, що були б такі ж потужні, як “Нью-Йорк Таймс” в США, “Таймс” у Англії, “Ле Монд”, “Фігаро” в Франції, “Франкфуртер Альгамейне Цайтунг” у Німеччині, “Глобенд Мейн” в Канаді. Основною підставою для створення

таких пресових видань українською мовою є втрата етнічними українцями пошани до української преси та відповідно запопадливе ставлення до усього російськомовного. Завоювати увагу масового читача як в Україні, так і в діаспорі, на думку прихильників “великої преси”, можливо лише досягнувши високого рівня друку, добираючи цікавий матеріал, створивши естетичний графічний вигляд [183, с.465]. Водночас важливо, щоб видання мало високопрофесійних редакторів і адміністраторів. “Не вистачить, щоби українськомовна преса була “добра” – вона мусить “блищати” – мусить бути “дуже добра”. Вона мусить ... витягнути україномовного читача в орбіту європейської цивілізації, до котрої гравірувало традиційно інтелектуальне і інтелігентне суспільство України” [146].

Водночас перед діаспорою України постає проблема видання своїх пресових видань. Це зумовлено: 1) потребою інформувати англomовне населення США та Канади про події і проблеми в українській діаспорі та в Україні; 2) потребою інформувати етнічних українців діаспори, які не володіють українською мовою. Діаспорні двомовні пресові видання мають за мету плекати і поширювати українську історію і культуру. “Для ідейного громадянина не вистачає читання тільки англomовної преси, він читає й українську. Чому? Бо там не лише новинки з широкого світу, але й душа українська, погляд на справу український, та слово рідної мови, там вічний монумент ідеалів українського народу. Хто з молодих зрікається читати свій часопис..., засуджує себе на зречення народних ідеалів...” [295, с.101].

Найперше завдання, яке ставить перед собою преса України та діаспори США і Канади, це виконувати “місію будителя людського в людині” [183, с.465]. Професор Й.Лось трактує сучасну публіцистику як “словесну сферу моделювання свідомості, динамізму людського духу, політичне й морально-філософське освоєння історії та актуальної суспільної практики, всеохопний засіб формування особистості, площину вияву інтересів та вартостей людей, соціальних груп та націй, вияв їх культурної ідентичності” [183, с.466].

За період з 1991 до 2001 року в діаспорі США та Канади активно продовжили свою видавничу діяльність редакції газет: “Свобода”, “Гомін України”, “Українські вісті”, “Америка”, “Український голос”, “Сівач”, журнал “Наше життя” та ін. Особливістю цих періодичних видань є те, що вони вміщують відомості про конкретні факти місцевого життя, а тому служать джерельною інформаційною базою про перебіг подій як в діаспорі, так і в Україні, а, отже, окреслюють такі сторони суспільного життя, без яких уявлення про соціальні, економічні, культурні процеси не може бути повним. Проте, на нашу думку, обличчя діаспорної преси формують в основному публікації історичної та культурної тематики, публікації про мовні та духовні проблеми українців. Саме національна мова, за визначенням Л.Полюги, – це “необхідний чинник існування кожного народу, його культури. Для української нації – це життєдайне коріння, підвалина її існування. Ось чому, - зауважує науковець, - так пристрасно захищають представники українського народу рідну мову, як тільки відчують, що в нових умовах загрожує їй небезпека” [226, с.526-531].

Роки незалежності внесли позитивні зміни у мовну ситуацію України. Хоча все ще простежується спроба зросійщення, все ж українська мова стала обов’язковим предметом у середній школі. Як результат – покоління, що розмовляє, співає українською. Українське слово поряд з російськомовним перестало бути в уявленні молоді “меншовартісним” [54, с.6-11]. І у цьому вагома заслуга періодичної преси, у тому числі і періодики, що існує поза межами етнічних земель.

Пресові видання в діаспорі піднялися на новий щабель і стали складовою формування суспільної свідомості етнічних українців. Проте цьому передувала ситуація, яка вимагала нового підходу українців діаспори до проблеми в Україні. До 24 серпня 1991 року діяльність діаспори США та Канади була спрямована на допомогу Україні стати самостійною, незалежною державою. По здобутті Україною незалежності діаспора опинилася на роздоріжжі. Перед

нею постали “два різні дороговкази: 1) асиміляція в ширше суспільство; 2) інтеграція в ширше суспільство як ясно визначеної етнічної групи” [191, с.9]. Перше не вимагає ніяких зусиль, друге можливе тільки за умови бачення українськими емігрантами “потреби в збереженні своєї етнічної ідентичності...” [191, с.10]. За результатами опитування представниці діаспори Америки Д. Маркусъ, 16 % етнічних українців заявили, що вони погано або зовсім не говорять по-українськи, проте за збереження української громади на теренах США висловилися 90 %. Отже, етнічним українцям, які не досконало володіють рідною мовою або ж не спілкуються зовсім українською, покликана прийти на допомогу українська періодика, і особливо двомовна українсько-англійська періодична преса. Загалом для ЗМІ української діаспори у США і Канаді характерні чітка зорієнтованість на збереження етнічної самосвідомості, консолідацію української нації в державу, на протидію асимілятивним процесам та процесам розмивання нації на чужоземних територіях, на сприяння всебічному становленню суверенності та незалежності України, зростанню авторитету нашої держави на міжнародному рівні.

Отже, наприкінці ХІХ на поч. ХХ ст. через низку суспільно-політичних, історичних причин етнічні території змушені були залишити сотні тисяч українців. Облаштування життя і побуту української діаспори у США і Канаді зумовило виникнення української преси, яка була основним чинником формування суспільної свідомості, складовою частиною і фактором збереження української мови та її фразеології, культури на чужині.

Найвідомішою газетою української американської діаспори, яка видається у Джерсі Ситі та Нью-Йорку і дотепер, є часопис “Свобода”. До 1998 року це була щоденна газета. Обов’язки головного редактора впродовж декількох років до 1998 виконував Зенон Скнилик. З 1998 року “Свобода” стає тижневиком. Найпоширенішими у ній є рубрики “Україна за тиждень”, “Америка і світ”, “З редакційної пошти”, “Новини літератури і мистецтва”, “Спорт” та ін. З 1998 року головним редактором є Ірена Ярославич, редакторами



– Ольга Кузьмович, Хрестина Ференцевич, Левко Хмельковський, Петро Часто.

Ще одним популярним часописом канадської української діаспори є “Гомін України” – суспільно-політичний україномовний тижневик, який виходить щопонеділка 46 разів на рік. Головний редактор – Ольга Романишин. Газета має річний англomовний додаток “Ukainian Echo”, який передплатники можуть замовляти також у мікрофільмах. Тематика газети пов’язана в основному з висвітленням політичних та суспільних подій в Україні. Повідомлення стосуються також культурно-просвітницьких заходів в Канаді, огляду листів читацької аудиторії тощо. Провідними є рубрики “Мистецтво”, “Господарські вісті”, “Наука і освіта”, “Дрібні оголошення” та ін.

“Народна воля” – український тижневик, що виходить у Скрантоні кожного четверга коштами Української Братерської Асоціації. Започаткований 23 жовтня 42 року. Редактор – Микола Дупляк. У кожному номері є англomовний додаток “Ukrainian Herald”. Його редакторами були Наталка Гавдяк (1993р.), Сергій Ковальчук (1994р.) та ін. Україномовні тексти даного часопису сягають високого емоційного забарвлення завдяки лексико-фразеологічним мовним засобам, які часто використовуються авторським колективом. Тут знаходимо багато прикладів сталих словосполук ділового мовлення, кліше, штампів. Чітко визначених рубрик у часописі немає. Газета публікує повідомлення на політичну тематику, про події у світі та взаємини між Україною і США. Тенденцію висвітлення основного змісту статей спостерігаємо у заголовках. Наприклад: “Мистецька виставка Ф.Височанського у Скрантоні”, “На Фльориді посвящать нову українську церкву”, “Україна підписала Паризьку конвенцію”, “Відбувся конгрес українців Севастополя”, “Демографічна ситуація в Україні” та ін. Англomовний додаток вміщує інформацію на таку ж тематику: політика, міжнародні зв’язки, культура, історія, релігія.

Журнал “Наше життя” видає Союз Українок Америки. Виходить він один раз у місяць. Головний редактор – Ірена Чабан, редактор англomовної частини Тамара Стадниченко. До складу редакційної колегії входять: Голова Союзу Українок Америки Анна Кравчук, а також Марта Богачевська-Хом’як, Любов Волинець, Анна-Галя Горбач, Іванна Ружанковська, Ярослава Рубель. Журнал друкує відомості з історії України; розповідає про видатних жінок-українок: поетес, політиків, учасниць різних історичних подій; подає етнографічні, народознавчі розвідки; рецензує нові україномовні книги. Англomовна частина журналу не дублює україномовну. Вона зорієнтована на англomовного читача, який не володіє українською. У ній друкують переклади українських казок, оповідання давніх та сучасних авторів. Значну увагу приділено проблемам функціонування української мови, української школи, української преси у США. Мова журналу є чіткою і лаконічною, виклад – наближений до наукового. Відсоток ідіом, фразеологізмів, сталих словосполук фразеологічного характеру низький. У текстах здебільшого використовують сталі словосполуки зі слабким емоційним навантаженням або ж сталі словосполуки нейтральні в експресивному плані.

Цікавою з точки зору наповнення текстів емоційно забарвленою лексикою є газета католицької єпархії Стемфорда (США) – “Сівач” . Виходить вона двічі на тиждень українською й англійською мовами. До складу редакції входять: редактор - Мгр. Осип Рожка, Почесний редактор – о. Богдан Тарнавський, Особливий співробітник – Василь Ленцик. Публікації та повідомлення окреслюють в основному релігійну тематику, проте є короткі інформації про найактуальніші події у світі. Виклад статей здійснюється майстерно, з використанням різноманітних засобів риторичного мистецтва, яке є ознакою церковного мовлення. Мова багата на експресивне забарвлені фразеологічні конструкції біблійного походження.

Часопис “Америка” , який ми також використали як джерело для аналізу мови преси з точки зору її фразеологічного наповнення, є Українським

Католицьким Тижневиком, що виконує функцію Урядового Органу Союзу Українців Католиків в Америці “Провидіння”. Виходить один раз на тиждень двома мовами – українською та англійською. Редактором україномовних сторінок є Роман Лужецький, англomовних – Ігор Ребенський. Тематика публікацій різна: політико-економічна, культурно-історична, релігійна. Особливу увагу приділено міждержавним зв'язкам України.

Вибір цих періодичних видань для аналізу сталих словосполук фразеологічного характеру зумовлюється місцем та функцією цих часописів в етнокультурному житті українців діаспори США і Канади, ролі україномовної преси у збереженні та формуванні етнічної самосвідомості українців за океаном. Вказані періодичні видання на наш погляд найбільш оперативно і точно відображають події на сучасному етапі як в Україні, так і в світі. Зокрема, жива мова названих газет якнайточніше відображає стан української мови в англomовному американсько-канадському середовищі, а у її складі – сталих словосполук фразеологічного характеру. Структура вказаних газет надає можливість осягнути широке коло питань, пов'язаних з суспільно-політичним, культурним, історичним, освітнім, релігійним життям діаспори за океаном крізь призму аналізу їх лексико-фразеологічного мовного складу.

Побудова та спосіб відображення інформації у цих газетах за допомогою відповідних мовних засобів допомагає дослідникам проаналізувати основні тенденції складу та розвитку української мови в діаспорі.

Двомовна преса за межами України була започаткована й існує дотепер, по-перше, у зв'язку з появою еміграції; по-друге, у зв'язку з необхідністю надавати об'єктивну інформацію про життя України та українців в умовах панування нав'язаної англomовною пресою спотвореної візії українського буття; по-третє, через заборону власне української преси.

Важливим і суспільно-значимим є вивчення еміграційних процесів з огляду на необхідність посилення прямих контактів України з тими країнами, де живе значна кількість українців і осіб українського походження. Тому

природним є посилений інтерес до цієї проблеми, і як результат – значна кількість монографій на вказану тематику.

Мова є основною ознакою, яка об'єднує представників однієї національності у свідому етнічну спільноту. Мету збереження основних етнічних мовних ознак переслідують українські діаспорні пресові видання у США і Канаді. Проте на фразеологічному рівні, а саме він є найпоказовішим у плані твердження мовної картини світу, мова діаспорних видань не вивчалася, що стало основною причиною для вибору предмета нашого дослідження. Ось чому необхідно спостерігати за пресою у динаміці її розвитку, аналізуючи і порівнюючи сучасний стан зі станом минулих років. Усі ці спостереження знаходимо у працях багатьох дослідників преси від першопочатків і дотепер.

## **ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ**

1. Сучасна українська періодика США і Канади входить до складу загальної системи національної української мови. Вона виразно відображає національний дух, ментальність свого народу; на чужих землях виступає репрезентанткою культурно-історичних надбань української нації, а також є важливим засобом порозуміння між різними народами.

2. Виникнення і функціонування української діаспорної преси зумовлене насамперед прагненням української спільноти у США і Канаді не втратити основних ознак своїх етнічних коренів, зв'язків із рідною Батьківщиною. Складовими, які забезпечують повноцінне виконання цього завдання, є активна діяльність на чужоземних територіях, по-перше, – української церкви; по-друге, – української школи; по-третє, – української преси. Діаспорна преса виконує функцію “інформаційного мосту” між Україною і українцями в діаспорі.

3. Важливою складовою української преси США і Канади є двомовна українсько-англійська періодика. Вона зорієнтована насамперед на тих

українців за походженням, які вже не досконало володіють українською мовою або ж володіють нею недостатньо. Свідома частина української громади за кордоном у такий спосіб намагається підвищити інтерес своїх співгромадян як українського, так і американського походження до суспільних, культурних, політичних подій і проблем на території етнічної батьківщини.

4. У час утвердження України на міжнародній арені преса діаспори виконує функцію каталізатора тієї інформації, яку пропонують про нашу державу закордонні інформантства. Вона сприяє витворенню адекватного, правдивого уявлення у громадян інших країн про Україну.

5. Мова періодичної преси української громади у США і Канаді становить об'єкт для вивчення рецептивної діяльності читачів і творчо-когнітивної діяльності журналістів.

### РОЗДІЛ 3

## ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАЛИХ СЛОВОСПОЛУК ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО ХАРАКТЕРУ (ССФХ) НА СТОРІНКАХ ДІАСПОРНОЇ ПРЕСИ ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКОГО КОНТИНЕНТУ (1991-2001pp.).

### 3.1. Роль фразеологічних одиниць у публіцистичному тексті

Людське сприйняття багатовимірне. Воно охоплює поняття обумовленості, операційні механізми та інші явища, над якими домінує концептуальність. Результатом концептуального сприйняття є формування звиклої здатності абстрагуватися, узагальнювати і розвивати поняття [176].

Відтворюючи зовнішній світ, людський індивід виявляє “здатність сприймання” [144, с.112]. Виділяючи у сприйнятому суттєве, він полегшує собі сприйняття через готові формули; утримуючи уявлення та ідеї у своєму внутрішньому світі, - “здатність пам’яті” [144, с.112].

Ще середньовічні філософи, розмірковуючи над причиною всіх земних явищ, які привертали увагу людини, з надзвичайною цікавістю ставились і до самої людини та її пізнавального начала, до того, що скеровує її поведінку. А.Августин, Ф.Аквінський, Ф.Бекон, Т.Гоббе, Ф.Декарт, Б.Спіноза, Дж.Локк, Д.Дідро, К.-А.Гельвецій, Дж.Берклі, І.Кант, К.Юнг, А.Камю, Ж.Сартр, П.-А.Гольбах та інші крок за кроком намагалися зрозуміти природу психіки на підставі спостережень і дослідів. Вітчизняну психологію представляли Ф.Прокопович, К.Калиновський, Г.Кониський, Г.Сковорода та ін. Найталановитіші психологи – І.Сеченов, К.Ушинський, В.Зенівський, М.Ланге, В.Бехтерев, Г.Челпанов, К.Корнілов, П.Блонський, Л.Виготський, І.Павлов та інші з’ясували, що не лише нервова система реагує на будь-який зовнішній вплив на органи чуття, а що цей вплив викликає зміну у сфері відчуттів – слуховій, зоровій та інших, тобто у психіці людини.

Аби бути адекватно сприйнятим і зрозумілим, а також передати інформацію про світ, людина надає думкам словесних форм. Такими формами у пресі найчастіше є фразеологізми. За допомогою заздалегідь відомого змісту вони формують і ставлення читача до прочитаного.

Поняття – вищий продукт діяльності мозку, один із різновидів відображення об'єктивної дійсності, яка реалізується у певній логічній формі.

“Журналістський твір, - за твердженням В. Здоровеги, - на відміну від наукового чи художнього, характеризується рядом специфічних ознак. Сюди слід віднести насамперед актуальність, оперативність, політичну гостроту, практичну спрямованість, постійну циклічну повторюваність тем, строгий документалізм [123, с.11].

Кожний жанр інтерпретує факти у тій манері, яка йому притаманна: подаючи їх у короткій або розгорнутій формі, коментуючи, або ж тільки викладаючи зміст і суть. “Жанр, безумовно, - один з елементів форми журналістського, як і літературного твору взагалі. Він завжди визначається задумом, змістом, роллю, яку виконує певний твір на газетній полосі...” [123, с.11]. Прикладів публікацій, що у чистому вигляді ілюструють ознаки того чи іншого жанру у періодиці діаспори США і Канади майже не трапляється. Переважно, як і у вітчизняній журналістиці, межі жанрів “розпливаються”, відбувається їх активне взаємопроникнення, взаємопереплетення.

“Зміни у соціально-політичному житті позначились наданням переваги діалогічним формам журналістики перед монологічними, що характерне для жанрової структури популярних сьогодні друкованих та електронних ЗМІ. Мова йде не тільки про домінування інтерв'ю як жанру, але й про пряме переростання інтерв'ю у розгорнений діалог” [123, с.166]

Деякі фразеологізми та ССФХ виявляють тяжіння до певних функціональних стилів мови. Найчастіше їх використовують у художньому й публіцистичному стилях. Важливу роль фразеологізми відіграють з точки зору герменевтики тексту, оскільки є цілісними лексичними сполуками, що

передають певні поняття, однаково відомі усім носіям мови. Саме вони допомагають реципієнтові адекватно сприймати авторський текст. З огляду на те, якого плану інформація відображена у пресі, використовуються ті сталі словосполучення, які стосуються даної галузі чи подієвої ланки. Глибина відображувальної свідомості автора є основним чинником, який шляхом синтезу стилістичних засобів якнайкраще відтворює в уяві читача хід описуваних подій. Про суть єдності мови і мислення говорив ще В. фон Гумбольдт. Вона полягає в тому, щоб досліджувати функціонування мови у її найширшому обсязі – не просто у його відношенні до мови і до її безпосереднього продукту, набору лексичних елементів, але у його відношенні до діяльності мислення і чуттєвого сприйняття [95, с.75]. Про це зазначають і мовознавці А.Мецлер та В.Скиба, стверджуючи, що “мова і мислення невіддільні одне від одного, як у своєму виникненні, так і в своєму існуванні. Мислення людини формується на основі практичної діяльності індивіда і необхідності суспільного обміну результатами пізнання” [199, с.13].

Проте “питання мови не сходять виключно на внутрішній розвиток мови, - як стверджує Ю.Шевельов, - воно охоплює набагато ширше коло проблем, а насамперед проблему вживання мови, як засобу писемного і усного спілкування: хто її вживає, в якій функції, які є юридичні, політичні та суспільні можливості чи обмеження того вжитку” [311, с.82].

За рівнем розвитку мови можемо судити і про рівень розвитку суспільства, про весь той багатовіковий історичний досвід, який народ зумів почерпнути з глибини віків і зберегти. Основна функція мови – комунікативна. Мова повинна обслуговувати суспільство. З її допомогою члени суспільства спілкуються і отримують інформацію. “Саме визнання комунікативної функції мови як її суттєвої характеристики, в явній або завуальованій формі подане в переважній більшості праць, і дозволяє звести до неї такі часто виділювані функції мови, як експресивну (вираження думок), конструктивну (формування думок), акумулятивну (нагромадження суспільного досвіду і знань) [199, с.15]



та інші. Ці функції настільки тісно пов'язані, що діють як одне ціле. А “однією з фундаментальних функцій мови, яку вона виконує за допомогою слів, словосполучень і фразем, є номінативна. Адже все пізнання людиною... тільки тоді стає фактом свідомості народу, коли одержує назву. Саме тому мови сучасних розвинених народів, такі, як українська, німецька, французька та інші, мають у своєму словниковому складі до мільйона тільки загальноживаних слів” [99, с.3].

Фразеологія кожної мови тісно пов'язана з життям народу, його ментальною культурою, побутом, звичаями, традиціями, історією, мистецтвом, літературою, навіть природним оточенням. “Утворення ФО, їх щоденна поява – це живий і постійний процес, викликаний самою потребою людського спілкування” [2, с.34].

Фразеологія відображає сфери нашого життя за допомогою усталених словесних образів. Саме ці образи є основою для виникнення фразеологізмів, які в свою чергу полегшують сприйняття інформаційного потоку, посилюють його пізнавальну вартість. Вони у стислій, часто образній формі передають емоційно-експресивну оцінку тих чи інших явищ, осіб чи предметів, а також різних соціальних процесів.

Сталі словосполучення, окрім сказаного, ще і полегшують сприйняття викладеного матеріалу, викликаючи вже відомими мовними сигналами відповідні реакції у читача.

Процес фразеологізації дуже часто найтіснішим чином пов'язаний з явищем актуалізації [251; 252]. Саме тут маємо змогу спостерігати дію фактору часу: що було актуальне вчора, вже неактуальне сьогодні і навпаки. З іншого боку, усі зміни, які відбуваються в суспільстві, починаючи від суспільно-політичних і закінчуючи мовними, знаходять своє відображення у пресі. Це відбувається на рівні мови газет та журналів, яка відображає появу нових смислів у сполученні слів, варіантність змісту. Публіцист повинен звернутись

до експресивних засобів мови, щоби вплинути на розум і почуття читача, а отже - досконало володіти технікою уміння подати повідомлення.

В. Різун розглядає журналістський матеріал як “фрагмент загальної інформаційної системи суспільства (інформаційний аспект) в якому матеріал виконує роль засобу впливу на людей (комунікативний аспект). Суспільство необхідно розглядати як систему, в якій відбуваються інформаційні процеси” [249, с.151].

За твердженням М. Жовтобрюха, “майстерно використувана лексика, образні засоби метафоризації, підпорядковані яскравому зображенню подій, сприяють створенню в читача певного настрою, почуттів і бажання діяти в тому напрямі, який обстоювався автором публіцистичного твору” [111, с.146]. Так, у статті професора, доктора історії УВУ у Мюнхені Володимира Косика “На перехресті думок” (А.- 1998, 10 січн.) особливо відчутне вболівання автора за долю України, за сповільнення, знеохочення процесів утвердження Української держави. Для увиразнення своїх почуттів та думок у тексті автор використовує фразеологічні звороти, які стають знаковими для описуваної ситуації. Наприклад: *економічні труднощі збільшилися, посилилася класова поляризація. Національно-демократичні сили виявилися занадто слабкими, ... дехто з цих сил піддався ...загальній корозії правлячих кіл. Тим самим виборець у свою чергу піддається загальній атмосфері недовіри...* Фразеологізми *класова поляризація, корозія правлячих кіл, атмосфера недовіри* мають у своєму значенні негативне емоційно-експресивне забарвлення, і в поєднанні з іншими оцінними лексемами відтворюють ситуацію такою, якою її бачить автор.

Відомо, що у різних національних культурах процес розуміння іншого мовця відбувається по-різному. Це залежить від етнонаціональних особливостей людини, що сприймає мовлення. Неспівпадіння картин світу обумовлюється факторами хронологічними, світоглядними, історичними. Порівняймо в українській та англійській мовах: *to put all one's eggs in one basket* (класти яйця в один кошик) – *поставити все на одну карту; birds of a feather*

*flock together – свій свояка бачить здалека; make an omelets without breaking eggs – ліс рубають, тріски летять.*

Концептуальна модель світу у тих чи інших народів набуває свого національно-культурного забарвлення через посередництво мови та мовленнєвих планів – метонімії, гіперболи, метафори. Вони допомагають створювати нові поняття, які синтезуються свідомістю людини та увиразнюють її сприйняття. Такими синтезованими засобами увиразнення сприйняття газетних та журнальних текстів є фразеологізми. Вони фіксуються у пам'яті людини і використовуються як готові образні і просто номінативні словесні комплекси з уже відомим значенням, що сприяють меті адекватного розуміння тексту. Фразеологізми допомагають формувати потужне асоціативне поле, яке продукує у свідомості людини конкретно чуттєві образи.

Вивчення онтогенези мови передбачає поєднання теоретичних поглядів не лише багатьох науковців – прихильників мовної гіпотези, а й психолінгвістів. “Пошуки національної самобутності зумовлюють орієнтацію лінгвістичних досліджень не на спільне, а на специфічне” [258, с.59].

Психолінгвістичні дослідження шляхом експерименту дають можливість встановити певні національні концепти тієї чи іншої мовної культури, визначити стереотипи її культурної етнічної свідомості [258, с.60]. Так, концепти українців – калина, пісня, козак, верба; англійців – королева, Big Ben; американців – долар, дядько Сем, статуя Свободи.

Порівняно новим напрямом етнопсихолінгвістичних досліджень є переклад з однієї мови на іншу, який асоціюється не просто з перекладом у вузькому розумінні цього слова, а є поєднанням практики перекладу, теорії комунікації з психолінгвістичним аналізом. Способи розуміння й відтворення базових культурологічних елементів є основними у сприйнятті і розумінні “картини світу”. “Тенденція до антропоцентризму сучасного мовознавства, перспективність комунікативно-прагматичних досліджень визначають необхідність етнопсихолінгвістичного аналізу перекладу як форми усної та

писемної комунікації” [258, с.60]. При контакті з незнайомою культурою або текстом, який її репрезентує, реципієнтові мимоволі доводиться порівнювати два лінгвокультурних світи – свій і чужий. Саме такий процес відбувається під час читання української періодики в діаспорі, в якій вміщуються матеріали обома мовами – українською та англійською. Результатом будь-якого порівняння є нерозуміння в основному специфічних феноменів чужої культури. Бо ж, як зазначають автори книги “Introduction to Human Communication”, “якщо ви не знаєте комунікативної поведінки, історії, віросповідань і традицій, ви не зможете зрозуміти і вникнути у мовну культуру народу” [330, с.417]. У вітчизняній науці розходження або не збігання мови і культури при перекладі, “відсутність у мові перекладу певних лексем, граматичних моделей, уявлень або асоціацій, пов’язаних з ними, порівняно з їхньою наявністю у мові оригіналу і відповідно у свідомості її мовців” [258, с.61] називають лакунами. Лакуни виникають у процесі спілкування через недостатнє знання комунікантами один одного, через розбіжність тих комплексів знань, якими володіють комуніканти, а також через ряд причин соціально-психологічного характеру, таких, як традиції і звички, темперамент, емоції, образний та раціональний тип сприйняття світу. Лакуни можуть мати лінгвістичний або культурологічний (екстралінгвістичний) характер [243, с.56]. Вони відображають специфіку тієї або іншої лінгвокультурної спільноти, і тим самим ускладнюють взаєморозуміння різних культур. У ході перекладу зміст лакун можна відтворити тими мовними засобами, які існують у мові перекладу, тобто компенсувати. “Компенсація лакун під час перекладу не створює варіанта щодо інваріанта, а лише пояснює зміст понять, що належать незнайомій реципієнтові культурі, свідомості та мові” [258, с.61]. Проте в обох зіставлюваних мовах є багато фразеологізмів, спільних для фразеологічних фондів аналізованих мов. Але носії різних мовних культур можуть не знати цього, і тому завдання творця тексту чи перекладача в тому, щоб віднайти, відчути, відтворити і належним

чином подати фразеологізм у контексті. Неадекватне відтворення є перш за все хибою автора, який не зумів віднайти належного еквівалента у мові реципієнта.

Вдалим прикладом відтворення українських фразеологічних конструкцій у журналістському тексті англійською мовою, на нашу думку, є стаття Лариси Ніконової “Who Needs Vasko?” (Д.- 1998, 14 квіт.), що є перекладом статті цієї ж авторки “Кому він потрібен, цей Васько?” (Д.- 1998, 17 квіт.). Так україномовне стійке словосполучення *линуть до нього, як мухи* було відтворене в англійському тексті як *they treat him like a leader and obey his orders*, що у дослівному перекладі означає: *вони поводитися з ним, як з вожаком (лідером), і корилися його наказам*. Для того щоб англійський читач зрозумів про що йдеться, національно забарвлений фразеологізм, який існує лише в українській мові, був відтворений описовим способом, що повністю розкрило його зміст і суть.

А ось інший приклад. У реченні *Хлопчисько дуже здав* – фразеологізм *дуже здав* у англійському варіанті відтворений наявним у англійській мові *to get the worst of it* – *опинитися в найгіршому становищі*, що у тексті подається як *the boy has got worse*. Фразеологічна одиниця *робити вибір* у складі речення *Не дай Боже, доведеться робити вибір* відтворена англійською *to be faced with a choice*, яка введена у контекст таким чином: *Got forbit, but we may faced with choice*, що можна перекласти і як “*Не дай Боже, доведеться опинитися перед вибором*”.

У англійському тексті переклад речення, що містить фразеологізм *І медики опиняються у складному становищі* звучить як: *The medical personal is faced with a dilemma*, що можна відтворити як: *І медики опинилися перед дилемою*. Порівнюючи англійські відповідники українських фразеологізмів у двох останніх реченнях, бачимо, що вони одні і ті ж. У першому випадку – це: *to be faced with a choice*, а у другому – *to be faced a dilemma*. В українському контексті це відповідно *робити вибір* і *опинитися в скрутному становищі*. Описані приклади свідчать про певну універсальність окремих фразеологізмів

англійської мови і ще раз доводять нам багатогранність та розмаїття та величезне багатство мовних ресурсів фондів української мови.

Про те, що редакційні колективи англomовних газет в Україні орієнтуються як на україномовного, так і на англomовного читача, свідчить приклад зі статті у тижневику англійською мовою газети “День” від 7 квітня 1998 року. Розповідаючи про сенатора Р.Гора, як успішного політика, автор вдається до використання поняття “щасливий” за посередництвом ужитку відповідної ФО: *American saying is more attributable to him, “born with a silver spoon in his mouth”, or, as Ukrainians, say “born with a shirt on”*. Тобто, вжитий яскраво конотований англійський фразеологізм, що у дослівному перекладі означає: *народитися зі срібною ложкою у роті*, використаний паралельно з українським *“народитися у сорочці”*. На означення поняття “дармувати” використано експресивний зворот *плювати у стелю*, в англійській мові це звучить як *keep one’s hands in pockets (тримати руки у кишенях)*.

Як зазначає Р.Зорівчак, “сучасна семасіологія, лінгвокраєзнавство, трансляційна лінгвістика, зіставна фразеологія усе більше роблять акцент на культурну зумовленість змістовного плану слова та ФО, на історичну, соціальну, національну співвіднесеність мовних одиниць різних рівнів з нормами певної культури. Це не суперечить перекладності як фразеологічному явищу, оскільки загальний ареал зображеного в лексиці та фразеології пізнаного буття в основному збігається в усіх розвинених сучасних мовах, хоча лексична та фразеологічна конкретизація дійсності ... у різних мовах відбувається по-різному” [125, с.36] .

Отже, проблеми у використанні фразеологічних одиниць все ж існують. Н.Шадрин твердить, що вони полягають у самій лінгвістичній природі сталих словесних комплексів, оскільки фразеологічний корпус деяких мов містить цілі стилістичні пласти, які не мають аналогів в інших мовах (такі, наприклад, як фразеологія сленгу в англійській мові) [306, с.3]. Інша річ, що ними

послугується обмежене коло осіб, а отже, вони не мають широкого вжитку ні в усному, ні, тим паче, у писемному мовленні.

Працюючи над текстом, автор ретельно добирає різноманітні мовні засоби, враховуючи при цьому особливості адресата. Текст є насамперед продуктом мовноетнічної і розумової активності та діяльності. Ступінь розуміння думок залежить від усіх компонентів мовного повідомлення: ситуації спілкування, адресанта, адресата, протікання мовного повідомлення і самого мовного повідомлення [294, с.11].

Функції автора і адресата відповідають тим самим смисловим етапам, різниця полягає тільки у тому, що автор закодує текст, а адресат розкодує. Кожне слово є об'єктивним кодом, який вміщає в себе семантико-граматичну структуру даної мови. Процес розуміння пов'язаний із розкодуванням, у результаті якого об'єктивний код мови передається на суб'єктивний код реципієнта. Будь-яке повідомлення, що міститься у пресі, має за кінцеву мету інформування адресата. Розуміння тексту обумовлюється цілою системою факторів. Враховується роль інформаційного насичення тексту, композиційно-логічної структури, особливості мовних засобів, знання читачем реалій, його психологічних особливостей та ін. [141, с.169].

Проблема розуміння текстів є надзвичайно актуальною у психології читача, тому що без розуміння тексту не може бути досягнута мета успішного засвоєння інформації [298, с.142-153].

Читання і розуміння тексту є одним із найскладніших видів мовленнєвої діяльності людини. Читання – це комплекс складних психологічних процесів стратегічного пошуку, організації та запам'ятовування, використання раніше набутих знань у вирішенні розумових завдань, виявлення закономірностей і послідовностей. Проблеми читання і розуміння нерозривно пов'язані між собою. Механізми читання і сприйняття прочитаного вивчали: В. Різун, І.Крупський, А.Ярбус; роль внутрішнього мовлення при читанні – М.Жинкін, А.Соколов, А.Гальперін, О.Никифоров; прогнозування при читанні –

І.Рейгенберг, Л. Доблаєв; техніку читання – Д.Ельколін, З.Кличникова та інші. Основні положення розуміння тексту узагальнені ще у працях С. Рубінштейна, М.Роговіна.

Будь-який текст – це система знаків, у яких закодована інформація, а знак є символом, що відтворений у процесі пізнавальної діяльності людини. І. Крупський трактує поняття кодування як “перетворення повідомлення в сигнал, бо ж насправді повідомлення в газеті це певна сукупність знаків, виражених у вербальній та зображальній формі” [154, с.9]. Роль своєрідного інформаційного етнонаціонального коду виконують у тексті ССФХ. Саме вони полегшують процес сприйняття і осмислення пропонованої у журналістському тексті інформації. “Процес декодування буде настільки легшим, наскільки знайомий читачеві код, а повторюваність є безумовна властивість знаку” [154, с.9].

Розумова діяльність людської психіки пов’язана з рядом пізнавальних процесів, що веде до їх оцінювання людиною. Оцінювання викликає емоційні, вольові, естетичні та інші відображення дійсності, які людина сприймає через словесні значення. У семантиці всіх факторів простежується вплив моменту оцінювання, а це ще раз доводить єдність емоції та оцінки, тобто не лише емоції завжди оцінні, але й будь-яка оцінка супроводжується емоційним ставленням [207, с.86].

Таким чином, розуміння тексту – це надзвичайно складний, багатогранний мисленнєвий процес, у ході якого відбувається багаторазове перекодування лексичних знаків у смислові. Галуззю кодових переходів є внутрішнє мовлення, яке розуміється не як мовленнєво-артикуляційна діяльність, а як та сфера, в якій здійснюється перехід від зовнішнього коду інтелекту, на основі якого і формується зміст тексту як результат його розуміння. Необхідно пам’ятати, як стверджує В. Різун, що “журналістський матеріал – це насамперед текст у будь-якій формі” [249, с.101].



Питанням об'єднання сукупності речень, певним чином змістовно опрацьованих в одиницю вищого рівня – текст, займається лінгвістика тексту. Структуру тексту можна описати у трьох вимірах:

1. У якості базисної одиниці побудови тексту виступає речення як семантико-синтаксична одиниця.
2. Відповідно до правил побудови тексту з речень сприймаються як окремий випадок синтаксичних правил, тобто як синтаксична закономірність вищого рівня, однотипні з синтаксичними закономірностями “нижчих рівнів”.
3. Текст, у зв'язку з цим, розуміється як одиниця, яка входить у ту ж ієрархічну систему, що й її компоненти, але яка належить до вищого рівня. В рамках тексту, як його складники, можуть бути виділені деякі проміжні одиниці типу абзаців [108, с.7].

Реципієнт тексту об'єднує окремі речення у єдине синтаксичне ціле за допомогою ознак зв'язаності, які виступають сигналами до об'єднання цих речень у текст [118, с.18]. Проте, аналізуючи речення, психолінгвістика ігнорує місце сприйняття висловлювання, ставлячи його поза реальною ситуацією спілкування, не говорячи вже про текст. Сприйняття розглядається як автономний, самоцінний процес, а текст – як єдиний об'єкт сприйняття [176, с.18]

Найменшими лексичними одиницями, які полегшують декодування тексту, є ССФХ. Саме через відомі “сигнальні” ключі у вигляді ССФХ читачеві вдається досягти адекватного сприйняття газетних та журнальних текстів, глибокого проникнення у суть авторського задуму. Те, як цей процес відбувається в еміграційній періодиці, – і є проблемним аспектом мови преси діаспори.

Одну і ту ж думку можна передати різними словами і способами, актуалізуючи ті фразеологізми та ССФХ, які ми виділяємо як ключові; водночас різні за своєю формою висловлювання можуть передавати одну і ту ж

думку, проте фрагмент пізнання читач (реципієнт) буде виводити все ж на основі ключових слів, які входять до складу ССФХ, або на основі понять, які вкладені у ФО. Результативність розуміння реципієнтом тексту залежить від його інтелектуальних можливостей і вміння та навиків знаходити та виділяти у тексті опорні слова, які є носіями основного змісту тексту. Подекуди найважливіша думка або інформація фігурує вже у заголовку, що налаштовує реципієнта на відповідне перекодування тексту у зміст. Безперечно, якість сприйняття залежить також і від обізнаності читача з тією проблемою, яка висвітлюється.

Стійкі словосполучення фразеологічного характеру через здатність бути фіксованими у пам'яті людини використовуються у публіцистичному тексті як готові і заздалегідь відомі читачеві мовні комплекси, що полегшують сприйняття публіцистичного тексту як україномовного, так і англійськомовного. Специфіка газетного мовлення робить можливим використання у ній не лише експресивно забарвлених фразеологічних комплексів, але й експресивно нейтральних, які в обох мовах є переважно не відтворюваними, а перекладними. Відповідно до обраної тематики автори використовують відповідні стійкі словосполучення фразеологічного характеру, які є найбільш виразно інформованими, тому у процесі використання їх у тексті є важливим поняття фразеологічної тематичної згрупованості. Вміле оперування сталими словосполученнями допомагає журналістам, авторському колективі дописувачів досягти потрібного розуміння матеріалу читачами. Преса є найточнішим відображенням історичних та суспільних процесів, а тому саме через пресу у мову надходять і закріплюються у ній нові поняття. Частота використання цих сталих словосполучень у мові, зокрема у мові періодичних видань, веде до їх фразеологізації.

Відомо, що найактивніше процес утворення фразеологізмів відбувається у періоди соціальних, політичних, економічних перетворень, зокрема воєн, коли відбувається реконструкція концептуальної картини світу. Оскільки з

моменту свого виникнення преса є активним віддзеркаленням усіх суспільних процесів, вона й бере участь у продукуванні і закріпленні у мові неологічних сталих словосполук, які згодом мають шанс стати фразеологізмами. Кількість неологічних надходжень у фразеологію із засобів масової інформації у різних мовах у відсотковому відношенні виглядає так:

Таблиця 1.3. –  
Кількість неологічних надходжень  
у фразеології із ЗМІ

Мова	Відсоток	Приклади
1	2	3
Російська	3%	Бить прямой наводкою, железный занавес
Англійська	4,7%	white-collar workers, white-collar crime, crime in the suite, blue-collar workers
Українська	5,2%	холодна війна, духовний Чорнобиль, чума XX століття, чорний біль, зірка-полин.

Порівняльний аналіз частотності функціонування ССФХ і ФО у періодичних виданнях діаспори свідчить про особливості їх фразеологічного вжитку в залежності від тематики публікацій.

Так, найактивніше функціонують у текстах періодичної преси діаспори фразеологізми з яскравим стилістичним забарвленням. У повідомленнях на політичну тематику їх значно менше. У відсотковому відношенні це має такий вигляд:

Таблиця 2.3. –  
Узагальнена характеристика частотності  
ССФХ та ФО у пресі діаспори

1	2	3
ФО з образним значенням	У%	Заг. к-сть
у періодиці США	37,4	144
у періодиці Канади	62,6	408
ССФХ нейтральні у значенні		
у періодиці США	48,9	898
у періодиці Канади	51,1	939

Проте, найактивнішими є все ж міжстильові і слабо стилістично марковані ССФХ на зразок: *точка зору, провадити в життя, силова відповідь, ухвалити рішення, статусна рента, підписати угоду, високий гість, зустріч на верхах.*

Таблиця 3.3. –  
Використання ФО у різноманітних матеріалах

ФО із виразними емоційно-експресивними відтінками у значенні				
Проблематика статей				
матеріали на суспільно-економічні теми	публікації на політичну тематику	матеріали на теми культури, спорту та інше	статті на морально-етичні теми	публікації інформативного змісту, побутового характеру
1	2	3	4	5
у %	у %	у %	у %	у %
19,4	18,0	31,3	30,7	0,6
Кількість	Кількість	Кількість	Кількість	Кількість
482	448	779	764	15

Таблиця 4.3. –  
Використання образних  
ССФХ у різноманітних матеріалах

ССФХ із виразними емоційно-експресивними відтінками у значенні				
Проблематика статей				
матеріали на суспільно- економічні теми	публікації на політичну тематику	матеріали на теми культури, спорту та інше	статті на морально- етичні теми	публікації інформа- тивного змісту, побутового характеру
1	2	3	4	5
у %	у %	у %	у %	у %
30,9	35,2	19	14	0,9
Кількість	Кількість	Кількість	Кількість	Кількість
769	876	473	348	23

Проведений аналіз свідчить про те, що весь фразеологічний фонд, наявний в українській періодичній пресі діаспори США і Канади, є неоднорідним, хоча його функціональна роль однакова у всіх еміграційних виданнях. Неоднорідність використання фразеологізмів пояснюється тематичним спрямуванням матеріалів, їх різножанровою приналежністю, лексичним запасом автора та метою публікації. Увесь фразеологічний фонд можна, за нашими спостереженнями, поділити на такі два різновиди: 1) фразеологічні одиниці із яскраво вираженим образним значенням; 2) сталі словосполучення фразеологічного характеру. Частотність їх використання є неоднаковою. Щодо функціонування ФО у різноматематичних журналістських матеріалах, то найбільшу вживаність спостерігаємо у публікаціях на морально-етичні теми (30,7 %) та культурологічну проблематику (31,3 %). ССФХ мають дещо інше тематичне спрямування: найвища частотність їх використання спостерігається у матеріалах про політичне життя народів України та у світі

(35,2%) й публікаціях, присвячених суспільно-економічній проблематиці (30,9%).

Отже, кількість фразеологізмів варіює в залежності від жанру і проблематики публікації. Яскраво стилістично марковані фразеологізми рідко зустрічаються в замітках, повідомленнях, репортажах, де сама специфіка викладу вимагає чіткості, ясності, логічності, лаконічності, а тому передбачає використання міжстильових фразеологізмів. Натомість яскраво стилістично марковані фразеологізми характерні для жанру інтерв'ю, статті, нарису.

Існує тісний зв'язок функціонування яскраво маркованих ФО з характером викладу і метою висловлювання у контексті. Переважна більшість фразеологізмів походить із соціально-професійної розмовної мови, а також із загальнонародних традицій. Широке застосування розмовно-побутової фразеології у пресі сприяє демократизації публіцистичних видань. ФО книжного характеру складають приблизно 46 % фразеологічного запасу, використовуюваного у пресі. Найактивніше потрапляють у вжиток ФО суспільно-політичного характеру, що зумовлено частим інформуванням про поточні суспільні проблеми України.

Міжстильові фразеологічні одиниці становлять 27 % фразеологічного складу, проте функціонально вони найбільш активні – 57 %. Ці одиниці не виконують, як правило, особливих стилістичних функцій. Вони сприяють оперативності викладу, доповнюють, увиразнюють виклад основної інформації.

Аналіз частоти функціонування ФО у журналістському тексті таких видань, як “Сівач”, “Америка”, “Народна воля”, “Український голос”, “Українські вісті”, “Гомін України”, “Свобода”, журналу “Наше життя” свідчить про те, що активність фразеологічного ужитку залежить від ряду причин, а саме: від стилістичної приналежності ССФХ і ФО, їх контекстуальної функції, жанру тексту, його цільової спрямованості, характеру викладу, автора та адресата.

З метою семантико-стилістичного обґрунтування використовуваних в українській пресі США і Канади фразеологічних одиниць відповідно до конкретних газетно-публіцистичних жанрів, подаємо результати аналізу жанрово-фразеологічного наповнення. Вони отримані шляхом вибіркового аналізу. У таблиці подана вибірка частота, що позначена кількістю фразеологічних одиниць в окремій статті. Середня вибірка частота отримана шляхом поділу суми вибірових частот на кількість ССФХ.

Таблиця 5.3. –

Середніх вибірових частот уживання ССФХ у жанрових групах періодичної преси діаспори США і Канади

	Жанрові групи	Вибіркові частоти	Середні вибірові частоти		
			Стилістично яскраво марковані ССФХ	Міжстильові ССФХ	Загальна середня вибірка частота
1	2	3	4	5	6
1.	Інтерв'ю	20, 16, 11, 22, 19, 23, 12, 8, 15.	7	9	16
2.	Репортаж	10, 8, 5, 9, 4, 12, 7, 7, 9.	2	5	7
3.	Повідомлення	2, 6, 8, 3, 3, 5, 4, 4, 3	1	3	4
4.	Стаття	18, 12, 10, 7, 15, 11, 9, 5, 8	3	7	10
5.	Замітка	2, 3, 1, 1, 4, 5, 7, 2, 4	0	3	3

Отже, загальна середня частота ужитку ССФХ є найвищою у жанрі інтерв'ю – 16 одиниць, й у жанрі статті – 10 одиниць. Найнижча частота ужитку ССФХ у інформаціях – 3 одиниці, у повідомленнях – 4 одиниці, у репортажах – 7 одиниць.

Володіючи нейтральними відтінками у значенні, у порівнянні з іншими образними одиницями мови, ССФХ становлять, за нашими спостереженнями, на 46% основу мови газет і журналів діаспори, що значно переважає у

кількісному відношенні відомі у використанні фразеологізми з образною емоційно-експресивною семантикою. Роль ССФХ і їхній вплив на читача у журналістському тексті особливо виразні. Вони створюють належну інформаційну насиченість тексту, інтелектуальне підґрунтя для сприйняття повідомлень, типізують відтворення мовлення героїв у журналістських матеріалах. З огляду на цей факт доцільно згрупувати ССФХ за тематичними групами на означення різних понять і явищ суспільно-політичного життя, що знаходять відображення у мові діаспорних видань.

### **3.2. Номінативно-функціональна характеристика груп сталих словосполук фразеологічного характеру в еміграційній періодиці США і Канади (1991-2001 рр.)**

Сучасна українська мова багата на конструкції, які безпосередньо або опосередковано співвіднесені з вербальною поведінкою людини. Здебільшого це стійкі словосполуки фразеологічного характеру, що мають рекурентний вияв. Вони використовуються у мові у вигляді стандартизованих фраз, сталих словосполучень, що автоматично відтворюються людиною під час спілкування або зберігаються у свідомості мовця і відтворюються у відповідній ситуації як сполучення із заздалегідь визначеним усталеним змістом.

Традиційно фразеологізми поділяємо на три види: розмовно-побутові, книжні і міжстильові [308, с.149]. Найчисленніший відсоток становлять міжстильові фразеологізми. Часте і довготривале функціонування цих одиниць у мові призвело до значної втрати їх виражальних властивостей. Слабка стилістична маркованість і високий рівень семантичної абстракції не дозволяють співвідносити такі ССФХ з якоюсь певною і конкретною сферою мовної діяльності. Мова періодичних видань США і Канади багата на такі конструкції, як: *без міри, без ліку, ближче до діла, приймати постанову, брати приклад, брати верх, братися за справу, впадати у вічі, мати на увазі,*



*звертати (привертати) увагу, брати участь, викликати інтерес, давати оцінку, бути визначальним, ставити на меті та інші.* Як правило, міжстильові фразеологізми не несуть особливих стилістичних навантажень, проте нерідко “оживляються”, оновлюються у контексті індивідуально авторського використання. Наприклад: ...У цій великій мистецькій імпрезі *візьме участь* знаменитий київський співак і композитор Олег Марцинківський (Н.в.- 1993, 10 черв.). Маю тут на увазі т. зв. “неоунію” (Сів.- 1992, 30 серп.). Завдання з’їзду - ... провести звіти і вибори керівництва, *прийняти* цілу низку *заяв і постанов.*(Н.в.- 1994, 22 верес.). Перш за все *звернула* на себе *увагу* пара молодих декламаторів – Марко Кушнір... і його старша сестричка Наталка. (Н.в.- 1994, 22 верес.). З’їзд *прийняв* усі *ухвали* і спільною молитвою закінчено ділові наради (Н.ж.- 1998. - №5).

У зв’язку з вираженням комунікативного наміру стереотипні вирази (фразеологізми), будучи наявними у мовній компетенції носіїв мови, обслуговують номінативно-класифікаційну діяльність людини. Вони переважно мають свої нефразеологічні еквіваленти, які часто використовуються у періодичній еміграційній пресі у разі необхідності чіткішого їх тлумачення та сприйняття читачем. Відповідно до комунікативного наміру мовця і типу ситуації спілкування використовуються ті стандартизовані фразеологічні вирази, які допомагають найбільш точно відтворювати конкретну ситуацію. Тобто відбувається певна “прив’язаність” ССФХ до ситуації спілкування, їх використання в описі конкретних ситуацій. ССФХ, які ми внесли до цього параграфа, зібрані в окремі групи тематично близьких одиниць. Кожна група стосується однієї з ланок суспільного життя. З огляду на це умовно виділяємо п’ять основних груп з яскраво вираженими номінативно-функціональними особливостями: 1). *ССФХ, пов’язані з діяльністю парламенту та уряду;* 2). *ССФХ на позначення подій і фактів міжнародного життя;* 3). *ССФХ на означення державності та національної свідомості народу;* 4). *ССФХ*

*економічної сфери; 5). ССФХ на позначення понять і явищ, пов'язаних з юриспруденцією.*

З моменту проголошення України незалежною державою ми є свідками й активними учасниками її творення та утвердження. “Україна прагне увійти в європейську і світову спільноту. Обов’язковими умовами такого входження є економічна, політична і культурна інтеграція. Проте без волі і свободи для індивіда і народу жодний з напрямів інтеграцій є недоступний, а сама інтеграція стає нездоланим бар’єром” [217, с.3-6]. Важливим та необхідним фактором на цьому шляху є правова культура громадян. “Правова культура засвоюється особою шляхом набуття знань про право, про свої права, свободи, обов’язки, способи та методи їх захисту та гарантії для особи її недоторканості, недоторканості її сім’ї та власності” [217, с.4].

Мова юридичних документів лаконічна та чітка, тому в публіцистичних статтях використовуються ССФХ, які є широко вживаними у статтях Кримінального кодексу України.

Значна частина таких номінативних фразеологічних понять позбавлена образності і є виразною ознакою офіційно-ділового стилю правників. Їх використання властиве майже всім аналізованим виданням:

*Правова основа (А.- 1992, 29 квіт.), свідчити про, притягати до суду, кримінальна відповідальність, обстоювати рівні права, притягнення до відповідальності (У.в.- 1991, 25 лют.-10 берез.), кримінальна справа, кримінальне переслідування, провокаційні дії (Св.- 1994, 2 - 8 квіт), вирок суду, організована злочинність (Св.- 1995, 19 берез), судовий процес, судова практика (Н.в.- 1998, 21 квіт.), повторний перегляд, рішення суду, закривати справу, правоохоронні органи (У.в.- 1996, 6-19 трав.); наділяти правом; оскаржувати результат в суді (У.в.- 1996, 6-19 трав.); порушувати карну справу (У.в.- 1995, 25 берез. - 7 квіт.); пошук компромату; порушувати правила; права людини (У.в.- 1998, 25 лют.-10 берез.); криміногенна ситуація; відбувати покарання (Св.- 1999, 2 лип.); брати під варту (Св.- 2000, 25 черв.);*

*об'єкт переслідувань; визнавати правомірним (Св.- 1999, 4 черв.); службове розстеження; забезпечувати рівноправний режим (Св.- 2000, 28 трав.); судовий позов (Н.в.- 2000, 7 квіт.), смертна кара (У.в. – 2001, 21 квіт.).*

Значна частина (67%) ССФХ правничого характеру тяжіє все-таки до номінацій і термінологіки кримінального права. Наприклад, викриваючи злочинні дії окремих осіб, автори активізують у вживанні відомі широкому загалові читачів ССФХ на зразок: *карна справа, порухати справу, службове розстеження* та ін. Наприклад: *Суд розглядає справу про позбавлення його депутатських уповноважень як сумісника (А.- 1993, 10 лют.). У зв'язку з цим кримські депутати погодились скасувати свої рішення (Св.- 1996, 10 лют.). У зв'язку з цим Верховний Суд пропонує не кидати таких злочинців за ґрати, а накладати на них економічні санкції (У.в. - 1994, 15 черв.). Дирекція “Континенту” висуватиме черговий судовий позов за зіпсування “глушилкою” святкової програми (Св.- 2001, 4 січ.). Суд у Києві 24 січня відхилив позов матері загиблого журналіста Георгія Гонгадзе, яка оскаржувала рішення Генеральної прокуратури не притягувати до карної відповідальності Президента України Леоніда Кучму... (У.г.- 2000, 15 трав.). Мати загиблого журналіста каже, що не відмовляється звернутися з позовом до Європейського суду в справі свого сина (У.г.- 2000, 15 трав.). Родичі Ігора Білозіра збираються оскаржити нещодавне рішення Апеляційного суду Львівської області (Св.- 2001, 21 серп.-3 верес.). Суд визнав винними у скоєнні невмисного вбивства групою осіб з хуліганських міркувань (У.в.- 1997, 14 січ.). Цілком можливо, що Верховний Суд вже не повертатиме справу на повторний розгляд, а ухвалить остаточне рішення, яке оскарженню не підлягає (Св.- 1991, 31 груд.). Генеральний американський суд в Синсиннаті виправдав Леоніда Петкевича, якому Генеральна прокуратура приписувала співпрацю з гітлерівцями (Св.- 1991, 20 груд.). Литовське радіо повідомило, що генеральний прокурор республіки зібрав достатню кількість доказів, щоб притягнути до кримінальної відповідальності осіб, які застосували спробу державного перевороту (Св.-*

1991, 20 груд.). Засоби масової інформації повідомили в останньому часі про *перегляд справи засуду Івана Дем'янюка* (Св.- 1991, 19 груд.). Минулий 1991р. буде вписаний в історію України *золотими буквами*. 23-го грудня... *апеляційний суд України повинен розглянути не тільки внесений раніше оборонцями Дем'янюка відклик, але також нові докази його невинності. Прокуратура Одеської області порушила карну справу за фактом порушення правил валютних операцій у особливо великих розмірах, що здійснене організованою групою осіб* (У.в.- 1998, 25 берез.-7 квіт.). Депутати *ухвалили рішення, що на час передвиборчої компанії, враховуючи складну криміногенну ситуацію в Одесі, - членів міської територіальної виборчої комісії ... супроводжуватиме спеціальна охорона.* (У.в.- 1998, 25 лют. - 10 берез.). В ній [(Тернопільська жіноча колонія)] *відбувають покарання інваліди, пенсіонерки та хворі на туберкульоз* (Св.- 1999, 2 лип.). За повідомленням газети "Сан-Франциско Кроникл", його [(П.Кириченка)] *взято під варту за надання неправдивої інформації при оформленні візи до США....* (Св.- 1999, 25 черв.). Проведене *службове розстеження* визнало *правомірним* те, що С.Найдич застосував зброю. (Н.в.- 2000, 30 жовт.). Парадоксальним відображенням ситуації на вітчизняному відеоринку стала озвучена тут інформація про *судовий позов*, виграний підприємцем Валерієм Баслановим у Кабінеті Міністрів. (Н.в.- 1998, 7 квіт.). Така *судова практика* не сприятиме демократичному розвитку (Св.- 1999, 21 квіт.).

ССФХ на позначення *понять юриспруденції* є часто вживаними в англійських текстах двомовних періодичних видань США і Канади і становлять значний відсоток від усього фразеологічного фонду, використовуваного у двомовній діаспорній періодичній пресі. Наприклад: *How shocking Israel would not allow for the extradition of a communist mass murderer but insist on the west of the world bringing alleged Nazi war criminals to Justice* (У.в.- 1998, 16 - 29 груд.).

*Bring to account* – притягати до відповідальності; *bring to justice* – притягати до правосуддя (У.в.- 1998, 16 - 29 груд.); *criminal situation* – кримінальна ситуація (А.- 1993, 30 берез.); *violate the law* – порушувати закон; *shadow capital*– тіньовий капітал (Н.в.- 1999, 20 квіт.); *the arm of the law* - рука закону (Н.в.- 1998, 19 - 25 лют.); *judicial process* – судовий процес (У.в.- 1997, 29 січ. - 11 лют.); *shadow sector*– тіньовий сектор (Н.в.- 1999, 20 квіт.) та ін.

Поряд із законодавчим забезпеченням нашої держави актуальним є завдання побудови власної надійної соціально-економічної системи. Час активного розвитку ринкових відносин не лише у державі, а й поза її межами спонукає творців газетно-журнального тексту активно використовувати сталі словосполучення. Саме засобами мови і переконливого викладу журналісти користуються, коли на порядку денному стоять питання економіки. “Найважливішим завданням у боротьбі за економічний суверенітет України є формування у мільйонів людей справжніх інтересів та стимулів до праці, розкріпачення всіх інтелектуальних, організаторських, духовних здібностей народу, консолідація зусиль для побудови незалежної держави” [218, с.8].

Економічне життя нашої держави, як одна зі сторін її повнокровного функціонування, різнобічно висвітлюється на сторінках діаспорних періодичних видань. Досить чисельною у відсотковому відношенні є *ССФХ економічної сфери*. Нею журналісти послуговуються в аналітичних статтях, в яких мова йде про особливості розвитку економіки нашої країни, про її численні проблеми та шляхи їх вирішення. Наприклад: На нинішній сесії, яка триватиме до 29 січня, розглядається *економічна ситуація* в Україні та Росії (Св.- 1999, 29 січ.). Сподівання на *вихід з кризи* і швидке поповнення *державної казни* за рахунок нарощування виробництва (У.в.- 1996, 4 - 17 груд.). 29-го листопада на засіданні Кабінету Міністрів, міністр фінансів Валентин Короневський сказав, що внаслідок недосконалого *податкового законодавства* України 40% від усіх грошей в Україні обертається поза *банківською системою*, обслуговуючи *тіньову економіку*... (У.в.- 1996, 4 - 17 груд.).

Українське Закарпаття, що потерпіло минулого місяця внаслідок досі небаченої тут повені, оголошене *вільною економічною зоною* (У.в.- 1998, 6 - 29 груд.). Перший *платіж* (4,5 млн. Екю) в *рахунок погашення протермінованої заборгованості і штрафних санкцій* було здійснено у жовтні минулого року... (Св.- 1998, 19 квіт.). ...О.Бондар навіть пообіцяв передбачити передачу в управління переможців конкурсу державного *пакету акцій* (Н.в.- 1998, 7 квіт.). ... *Грошей, щоб вилізти з боргової ями*, в Міноборони просто немає (А.- 1996, 28 квіт.).

Крім названих ССФХ, широкоживаними на сторінках зазначених видань стали: *доброчинний фонд* (Н.в.- 1998, 3 квіт.); *фінансові успіхи* (там же); *економічні реформи* (Н.в.- 1993, 14 квіт.); *банківська система, тіньова економіка* (А.- 1995, 19 берез.); *ринкова економіка; економічна ієрархія* (У.в.- 1998, 16 квіт.); *торгова війна; зовнішній борг* (У.в.- 1996, 18 груд.-1 січ.); *фінансовий рейтинг* (У.в.- 1996, 18 груд.-1 січ.); *державна казна* (У.в.- 1996. 4-17 груд.); *фінансова система* (У.в.- 1992, 20 лист.-3 груд.); *економічна співпраця; фінансова підтримка* (Св.- 1994, 9 липн.); *фінансова неспроможність* (Св.- 1999, 25 черв.); *цінні папери; вітчизняний виробник* (У.в.- 1992, 28 трав.); *фінансовий вклад* (У.г.- 1999, 16 квіт.); *валютний фонд* (У.г.- 1991, 7 трав.); *погашення заборгованості* (У.в.- 2000, 19-25 берез.); *здійснювати платежі; штрафні санкції* (У.в.- 1998, 12-18 лют.); *пакет акцій* (Н.в.- 2000, 21 квіт.).

*ССФХ на позначення діяльності парламенту та уряду* також становлять чималий відсоток. Найчастіше фразеологія цієї тематичної групи з'являється в офіційних повідомленнях двомовної преси про діяльність урядових органів законодавчої і виконавчої влади, в інформаціях про прибуття до держави глав урядів, їх переговори і т. ін. Наприклад: У Верховній Раді фактично *зберігся статус-кво*, якщо врахувати 114 незалежних, серед яких лівих, по суті, немає. (У.г.- 1999, 16-22 квіт.). Те, що сталося на виборах, можна назвати так: *має відносний успіх*. (У.г.- 1993, 28 квіт.). Ми переконані, що чесність і порядність

кожного *народного обранця* є запорукою чесної і відповідальної праці в парламенті. Ми *шукаємо компромісу* з тими політичними партіями, які *пройшли в парламент*. (Н.ж.- 2000. - №10). У Верховній Раді *голосується багато нейтральних законопроектів* або *ухвалюється якесь процедурне питання*. (А.- 1998, 16 – 22 квіт.). Швидше, це добре обміркований сценарій ведення *виборчої компанії* окремими претендентами на *президентську посаду*. (Св.- 1999, 16 липн.). На сьогодні запорукою незалежного, демократичного і багатого майбутнього України має бути консолідація нації, ...*чітка взаємодія усіх гілок влади*. (Н.в.- 1994, 22 верес.). Чим більших обертів набирає *маховик виборчої компанії*, тим тривожнішим і неспокійнішим стає *політичний клімат* в Україні. (Св.- 1999, 11 черв.). Провід Харківської міської організації Народного Руху *опротестував рішення* Міської ради про використання *органами місцевого самоврядування*, підприємствами та організаціями Харкова російської мови поряд з державною українською. (У.в.- 1997, 29 січ.-11 лют.). Відповідно до положень Угоди про партнерство і співробітництво, яка *набула чинності* 1 березня цього року, відбулося перше засідання Ради співробітництва Україна – ЄС... . (У.в.- 1998, 26 серп.-8 верес.)

Аналогічно засобом актуалізації викладу є й інші стійкі найменування-знаки, що сигналізують про парламентську діяльність, роботу уряду, життя держави. Наприклад: *парламентські вакації; президентські вибори* (У.в.- 1999, 27 січ.-9 лют.); *політична стратегія* (Св.- 1993, 15 черв.); *займати пост* (Н.в.- 2001, 6 лип.); *ухвалювати рішення* (Н.в.- 1998, 16 квіт.); *офіційний заклик* (Н.ж.- 1992. - №9); *гілки влади; виносити на розгляд; виборчий процес* (У.в.- 1991, 19 трав.-1 лип.); *міжпартійна етика* (У.в.- 1998, 12-18 лют.); *одержувати уповноваження* (У.в.- 1995, 11-15 лют.); *парламентська казна; державна система* (Св.- 1999, 8 січ.); *політична реформа; державні структури* (Св.- 1999, 11 черв.); *законодавчий фундамент* (Н.в.- 1998, 28 черв.); *владні структури; державна скарбниця* (Св.- 1999, 5 берез.); *політичні негаразди* (У.г.- 2001, 5 квіт.); *призначити на посаду* (У.в.- 1998, 22 верес.); *здійснювати*

*рішення; накладати вето (У.г.- 2001, 3 лип.); скасовувати рішення; підбивати підсумки (Св.- 1998, 1 квіт.); ухвалювати постанову (Н.в.- 1998, 18 лип.); прийняти закон (Св.- 2001, 19 черв.); державна машина (Н.ж.- 2001. - № 1); політична ситуація (У.в.- 1996, 23 жовт.-5 лист.); окреслювати перспективи; порядок денний, народний обранець (Н.г.- 1999, 18 лют.); у першому (другому) читанні; підписувати заяву (У.в.- 1998, 16 - 29 груд.); виборча компанія (У.в.- 1992, 26 січ.-9 лист.); звітний період; подавати на розгляд (У.в.- 1998, 14-17 лист.); хід реформи; економічна співпраця; обговорювати питання; згідно з конституцією (Н.в.- 1993, 18 груд.); приймати присягу; виконувати повноваження (Св.- 1999, 11 черв.); накладати мораторій (У.г.- 1999, 10 квіт.); виголошувати промову (Н.ж.- 2000. - №4), проголошувати незалежність; курс радикальних реформ (Н.ж.- 1996. - № 4); законодавча влада; виконавча влада; шукати компромісу (Св.- 1999, 26 берез.).*

Отже, в українських текстах періодичної преси діаспори зазначена проблематика є домінантною. Саме їй властиві дієслівні ССФХ та іменникові, що виконують роль засобу відтворення процесуальності дії, її динаміки. Кількість таких СФХ становить у середньому 30 % у порівнянні з іншими номінативними групами.

*ССФХ на позначення діяльності парламенту та уряду в англійській мові також чимало. Їх частотність використання у діаспорних англомовних текстах найвища у порівнянні з іншими тематичними групами. Це пояснюється потребою дохідливо інформувати читачів про дії парламенту, високих посадових осіб, у короткій і стислій формі акцентувати увагу на суті, змісті подій, а не на формі подачі матеріалу. Досягненню цієї мети сприяють загальноновживані і відомі широкому колу читачів фразеологічні одиниці. Наприклад: *State language* – державна мова; *political doctrine* – політична доктрина; *political elite* – політична еліта; *intellectual elite* – інтелектуальна еліта. У англомовному тексті маємо такі приклади вказаних сталих словосполучень: *The magazine issued by immigration has changed a foreign**



*political doctrine* of the state and the mentality of the state's *political elite* (У.в.- 1998, 18 січ.). *In order* this to happen, he says that government cannot interfere with business, and that the City could become more user friendly by getting rid of the “*red tape*” (У.в.- 1992, 23 верес. – 6 жовт.). *An agreement was signed* with the Investment Guarantee Agency that operates under the auspices of the World Bank (У.в.- 1995, 22 квіт. – 5 трав.). Parties that failed *to pass the barrier* included the pro-government Agrarians with 3,6% the Reforms and Order bloc with 3,13% and the Democratic Party bloc with 1,23% (А.- 1997, 21 квіт.). Kuchma, who was present in the Rada when the *constitution was passed*, called the occasion an historical event which will *occupy*, one of the *main places* in the recent history of Ukraine (У.в.- 1996, 3 – 30 лип.). Rada adopts law on *presidential elections* (У.в.- 1999, 27 січ. – 9 лют.).

Часто вживаними є сталі словосполучення на зразок: *right of negative vote* – право негативного голосу (Н.в.- 1998, 6 квіт.); *right of veto* – право вето (У.в.- 1998, 6 квіт.), *make a decision* – приймати рішення, виносити рішення (Н.ж.- 2000. - № 6); *the final decision* – кінцеве рішення (У.г.- 2000, 10-24 жовт.); *structural reforms* – структурні реформи (А.- 2001, 24 лист.); *official status* – офіційний статус (Н.в.- 1993, 4 трав.); *to be the head* – бути на чолі, очолювати (У.в.- 1995, 30 берез.-13 квіт.); *social orientation* – соціальна орієнтація (У.в.- 1998, 23 верес.-6 жовт.); *national problem* – національна проблема; *political figure* – політична фігура (У.в.- 1996, 3-30 лип.); *initiative committee* (У.в.- 1999, 27 січ.-9 лют.); *he current reforms* – сучасні (поточні) реформи (А.- 1998, 16 лип.); *to occupy the place* – посідати місце (А.- 2000, 14 жовт.); *structural changes* – структурні зміни; *electoral machine* – виборча машина (У.в.- 1993, 10 берез.); *political crisis* – політична криза (У.в.- 1994, 27 січ.-9 лют.); *crimes against humanity* – злочини проти людства (У.г.- 2001, 13 лют.); *our force is in our unity* – наша сила в єдності (У.г.- 1993, 14 верес.); *human rights* – права людини (А.- 2001, 14 берез.); *social interests* – соціальні інтереси; *to compete for place in the life* – змагатися за місце в житті

(У.в.- 1993, 19 лип.); *to keep in mind*– зберегти в пам'яті (У.в.- 2001, 6 берез.); *first Lady* – перша леді (У.в.- 2001, 6-29 берез.); *health care system*– система охорони здоров'я (А.- 1998, 9 лют.); *nuclear disaster*– атомна катастрофа (А.- 2001, 20 верес.); *fair play* – гра за правилами; (У.г.- 1999, 18 січ.); *key issues* – ключові питання (А.- 1995, 23 лют.); *to find out the truth*– виявляти істину (Н.в.- 1997, 19 черв.); *to ruin a reputation* – руйнувати репутацію *reputation* (Н.ж.- 1998. - № 3); *a matter of speculation* – предмет спекуляції (У.в.- 1997, 1 квіт.-15 трав.); *behind closed doors* – за закритими дверима (У.г.- 1999, 17 груд.); *to wash smb-s hands*– вмивати руки (Н.ж.- 1999. - № 1); *strong stand* – сильна пропозиція; *a sphere of influence*– сфера впливу (У.г.- 2001, 25 верес.); *lose credit with somebody* – вийти з довіри, втратити свою репутацію в очах когось (У.в.- 1998, 22 квіт.-5 трав.); *state administration* - державна адміністрація (Св.- 1997, 8 жовт.); *carry conviction*– бути переконливим, переконувати, вселяти переконаність (Н.ж.- 1998. - № 3); *come to the point*– доходити до вирішального моменту (У.г.- 2000, 18 жовт.); *bring into accord* – погоджуватись, дійти до згоди; *turn the balance* – вирішити кінець справи *balance* (Н.в.- 1999, 6 квіт.) та ін.

На новому етапі розвитку незалежної України стратегічно важливого значення набули стосунки нашої держави з міжнародним співтовариством. Міжнародні відносини – надзвичайно динамічна галузь політики держави, що потребує начального, оперативного, детального висвітлення важливих подій у пресі. З огляду на це аналітичним статтям, інформаційним повідомленням властиве доволі частотне вживання ССФХ, пов'язаних із описом подій і фактів міжнародного життя.

Так, у повідомленні “Нараджувались міністри закордонних справ України і Росії” (Н.в.- 1993, 17 черв.) йдеться про відвідини України міністром закордонних справ Росії Андрієм Козирєвим. Автор вдається до прийому використання ССФХ у тексті, чим привертає увагу зацікавлених осіб, інформує про подію і її зміст. Наприклад: Козирєва прийняв Президент Леонід Кравчук. Зустріч проходила за закритими дверима. Або ж ...Зленко відзначив, що

підготовка *політичної основи* для зустрічі президентів... проходить при певних розбіжностях. Президенти ... *приймають остаточне рішення* про дату і місце наступної *зустрічі на верхах*.

Проте у даному тексті маємо і приклади заштампованості фразеологізмів. При цьому втрачається суть і значно розмивається зміст викладу. У ході переговорів намічено цілий *ряд принципових підходів*. ... Все таки переважає *конструктивний підхід* до пошуку взаємоприйнятих рішень.

В іншому повідомленні читаємо: Україна негативно поставилася до факту бомбардування Сполученими Штатами Америки Центру іракської розвідки в Багдаді 27 червня 1993 р.- оприлюднивши відповідну заяву НЗЕ, в якій акція США розцінювалася як надмірний захід, що виходить за межі необхідної достатності і *йде всупереч нормам міжнародного права*. (У.в.- 1993, 9 – 15 лип.)

Так само часто вживаним у цій тематичній групі є сталі словосполучки *діалог на найвищому рівні*. Наприклад: Візит став етапним продовженням українсько-фінського *діалогу на найвищому рівні* (У.г.- 1999, 15 квіт.). Таким же (але не позбавленим емоційно-експресивного відтінку) є фразеологізм *міжнародний клімат*. Наприклад: Китай – постійний член Ради Безпеки ООН, який безпосередньо впливає на *міжнародний клімат*. (У.г.- 2000, 30 серп.)

Наведемо вживання ССФХ поза контекстом із різних видань: *державний візит* (Св.- 1998, 23 квіт.); *діалог на найвищому рівні* (Н.в.- 2001, 9-15 квіт.); *стратегічне партнерство*; *чужоземні інвестори*; *офіційна візита* (Св.- 1999, 11 черв.); *холодна війна*; *підписувати угоду* (У.в.- 1999, 9 берез.); *стіл переговорів* (У.в.- 1998, 5-11 лют.); *офіційний представник* (Н.ж.- 1995. - № 5); *підписувати договір* (У.в.- 1993, 18 лют.); *міжнародна арена* (У.в.- 1996, 5 –18 липн.); *високий гість* (Н.в.- 2001, 11 лют.); *світовий ринок* (Св.- 1997, 13 жовт.); *зона миру* (Н.в.- 2001, 25 верес.); *офіційна візита* (А.- 1998, 6 трав.); *дипломатичний імунітет*; *офіційна пропозиція*; *нота протесту* (У.в.- 1994, 14 квіт.-6 трав); *міжнародне право*; *двосторонній зв'язок*; *стратегічне*

*співробітництво* (А.- 1999, 7 квіт.); *політичне співробітництво* (У.г.- 2000, 18 груд.); *міжнародний клімат* (У.г.- 2000, 30 серп.); *зустріч на найвищому рівні* (Н.в.- 1994, 10 серп.); *конструктивне партнерство* (Н.ж.- 2001. - № 2).

Відсоток ССФХ на позначення подій, пов'язаних з описом фактів міжнародного життя, в англійських текстах української діаспори США і Канади є також високим. Це зумовлено посиленням зацікавленості світової громадськості до явищ і подій у житті міжнародної спільноти. У пресі використовують здебільшого інтернаціональні фразеологізми, зміст яких однаково легко вловлює як англійський, так і український читач. Наприклад: *Being under impression of friendly meeting of Presidents on the territories where Lviv Poles and Ukrainians shoot at each of her in 1918...* (У.в.- 1998, 9 лют.) *According to estimates by the UN forces command, the Ukrainian battalion stationed in the Sarajevo Sector zone of conflict, fully copes with it's tasks.* (Н.в.- 1992, 31 груд.). *Political relations between our countries stand out with their dynamic and constructive nature* (У.г.- 2000, 16-29 берез.). *In the course of the official visit to Ukraine the head of Latvian government Gustav Krasts has had meeting with Ukraine's President ...*(У.г.- 2000, 16 берез.). *We have to address the international community with a request to provide guarantees for the national security of Ukraine* (Н.в.- 1993, 10 серп.)

*The highest state decoration – найвища державна нагорода* (У.г.- 1995, 30 берез.); *to sign contract – підписувати контракт* (Н.ж.- 1998. - № 9); *friendly meeting – дружня зустріч* (У.в.- 1996, 9-23 лют.); *turning point – поворотний етап*; *basis for understanding – основа для взаєморозуміння* (Сів.- 1994, 9 лют.); *economic cooperation – економічна співпраця* (У.г.- 1999, 28 берез.); *partnership for peace – партнерство миру* (У.в.- 2000, 2-17 серп.); *bilateral agreement – двостороння угода* (У.в.- 1996, 3-30 лип.); *international peacekeeping forces – міжнародні миротворчі сили* (У.г.- 2001, 25 верес.); *political interference – політичне втручання* (Сів.- 2001, 28 квіт.); *official visit – офіційний візит* (У.в.- 1996, 5-18 лип.); *peacekeeping battalion – миротворчий батальйон* (У.в.- 1999,

19 трав.-1 черв.); *foreign policy*– зовнішня політика (А.- 2001, 11 серп.); *deeping the partnership*– поглиблення партнерства (Н.ж.- 2001. - № 2); *ideological weapons* – ідеологічна зброя (У.в.- 1997, 8 груд.-1 січ.); *to reach an agreement* – досягати згоди (Н.в.- 1998, 30 берез.); *at the highest level* – на найвищому рівні; *border line*– лінія кордону (Н.ж.- 1998. - № 8); *kid glove affair* – офіційний прийом (У.в.- 1996, 23 жовт.-5 лист.); *political relations* – політичні зв'язки (Св.- 1998, 12 січ.); *to sign an agreement* – підписувати угоду (У.г.- 2000, 12 липн.); *bilateral cooperation* – двостороння співпраця (Н.ж.- 1998. - № 1).

Так, зовсім незначний відсоток становить тематична група ССФХ, споріднених із термінологією соціально-економічних наук. Проте у повідомленнях, що стосуються глобальних світових проблем, важливих політичних подій, вони все ж зустрічаються. Наприклад: Факти будуть найретельнішим чином перевірені, і винні в злочинах проти людства будуть притягнуті до відповідальності (Св.- 2000, 10 січ.).

...100 тисяч ізраїльтян провели біля стін Старого міста в Єрусалимі демонстрацію на знак протесту проти американських пропозицій щодо розділення суверенітету над Єрусалимом між Ізраїлем та Палестиною (Н.в.- 2001, 10 січ.).

Наведемо фразеологічні одиниці вказаної тематичної групи поза контекстом: *світова війна* (У.г.- 2001, 21 верес.); *соціальне становище* (У.в.- 1998, 2-8 квіт.); *етнічна війна; злочин проти людства* (Н.в.- 2001, 10 січ.); *економічна (політична) експансія* (Н.ж.- 2001. - № 10), *білі плями історії* (Св.- 1998, 28 квіт.).

У періодиці англійською мовою також існують фразеологічні одиниці близькі до термінології суспільних наук. Наприклад: ... All valuables transferred to Russia after *World War II*. (Св.- 1998, 14 квіт.). 2001 respondents representing the populace by major *social and demographic indicators* were surveyed. (У.в.- 1998, 14-25 квіт.)

*To reveal state secret – видавати державну таємницю* (Н.в.- 1997, 30 лип.); *places of military glory – місця військової слави* (Св.- 1997, 16 лют.); *public opinion – громадська думка* (Св.- 1992, 30 серп.).

З часу проголошення України незалежною суверенною державою значно зріс у періодиці відсоток ССФХ на окреслення державності та національної свідомості народу, хоча важко встановити чітку межу між цією тематичною групою і групою ССФХ на означення діяльності парламенту та уряду. Проте, на нашу думку, до ССФХ з окреслення національної свідомості народу варто зараховувати ССФХ на зразок: *виборці України* (У.г.- 1998, 26 берез.); *суверенна держава; демократичні сили держави* (Н.в.- 2000, 14 лип.); *громадська спроможність* (Н.в.- 1998, 16-22 квіт.); *державницька позиція* (У.г.- 1994, 10 лист.); *громадянська гідність* (А.- 1997, 19 лют.); *народний обранець* (Н.ж.- 1999. - № 2); *державний герб; державний гімн; національні суверенітети* (Св.- 1998, 19-25 лют.) та ін. Подаємо приклади цієї тематичної групи у контексті. Наприклад: *Має бути сформований уряд народної довіри* (У.в.- 1998, 11-28 квіт.).

Матеріали англomовних текстів, що є предметом нашого дослідження, також містять ССФХ на позначення понять, пов'язаних із національною свідомістю українського народу. Наприклад: *The meeting was conducted in the presence of Leonid Kravchuk, Pavlo Movchan ... and other well-known political and state figures.* (А.- 1998, 16 лют.). *America may help Ukraine lose face.* (Н.в.- 1998, 14 квіт.). *Perhaps the key reason is their mentality, the way they understand the law in post-Soviet society.* (У.в.- 1998, 14-23 квіт.). *Those who do not do everything in their power to stop the violence are "accomplices in evil"* (А.- 1992, 30 серп.). *Cherished freedom; national independents* (Св.- 1998, 14 квіт.); *national democratic revolution* (С.в.- 1998, 14 квіт.); *Ukrainian national state* (Н.в.- 2000, 30 верес.).

У мові кожного народу існують фразеологізми, які не мають аналогів у лексичному складі мов інших народів. Вони мають національне забарвлення і сягають значного експресивного насичення. Здебільшого вони трапляються у

мові художніх творів, хоча значний відсоток потрапляє на сторінки періодичних видань.

Актуальність питань ведення Україною закордонної політики яскраво проілюстровано у реченні, де влучно використана фразеологічна одиниця *тримати руку на живчику*: Тим часом Президент намагається *тримати руку на живчику* закордонної політики...(Св.- 1998, 23 жовт.). Не позбавлені емоційності та експресивності й такі речення: З огляду на те, що *зіп'ятися на ноги* простіше, підтримуючи одне одного, прагнення якомога ширшого співробітництва не схоже на нехтування національних інтересів (У.в.- 1998, 5-11 берез.). Не будуть чесно й наполегливо захищати інтереси виборців ті, хто заради депутатського мандата *вдається до обману* своїх співвітчизників (У.в.- 1998, 5-11 берез.).

До ССФХ з національним забарвленням, які зустрічаються на сторінках двомовної періодики, варто зараховувати і такі: *оббивати пороги* (Н.в.- 1995, 22 верес.); *замилувати очі*; *бити байдики*; *ні пари з уст*; *робити з мухи слона*. (Св.- 2001, 10 січ.) та ін. До використання фразеологізмів вказаної групи автори вдаються здебільшого за необхідності критичної оцінки описуваної ситуації, або з метою викрити приховані негативні риси людей, про яких йдеться в тексті.

В англійській мові національно забарвлені фразеологічні одиниці існують також, проте їх використання у двомовній англо-українській періодиці діаспори є поодиноким, оскільки їх зміст відомий далеко не кожному читачеві, а лише тим, хто вільно володіє англійською мовою, тобто для кого англійська є рідною, або ж висококваліфікованим українськомовним фахівцям англійської мови. Здебільшого у публіцистиці даного типу зустрічаємо інтерпретовані еквіваленти англійських фразеологічних одиниць.

Наприклад, у реченні *It seems all those analysts who surround the President should be either changed or taught a good lesson.* (У.в.- 1998, 13-24 квіт.)

англійський фразеологізм *to make it hot for someone* замінено більш зрозумілим для україномовного читача відповідником: *to teache someone a lesson*.

У іншому тексті знаходимо ще один варіант цього фразеологізму: *Their example served as a great lesson for contemporaries...*(Н.ж.- 1998. - № 3).

Речення *We do our best to have task assigned by our President – economization of foreign policy – introduced most effectively* (Н.в.- 1998, 11 трав.) містить фразеологічний зворот *do one's best*, який у англійській фразеології звучить як *try one's level best*.

Аналогічно вживаються адаптовані фразеологічні звороти: *to put everything on the card* (поставити все на одну карту) замість малозрозумілого *to put all one's eggs in one basket*; *to thicken the paints*, що у дослівному перекладі означає “покласти в один кошик усі яйця”; *to look into the root* (дивитися в корінь) замість *to get to the heart* (добратися до серця); *to put dots above the i's* (поставити всі крапки над “i”) замість *to get one's i's and cross one's t's*, що у перекладному варіанті втрачає будь-який зміст.

Експресивно забарвлені фразеологізми увиразнюють текст, чіткіше окреслюють позицію автора, його вміння цікаво і колоритно подати публіцистичний матеріал. Завдяки цим мовним засобам будь-яка інформація стає цікавішою, оскільки відсоток використання фразеологізмів у повсякденному вжитку серед носіїв мови є високим.

Цілком протилежним явищем у експресивному плані є використання у мові газет та журналів штампів, кліше, сталих словосполучень, позбавлених експресивно-емоційного навантаження.

Кліше (фр. *clishe* – відбиток) – мовний стереотип, готовий зворот, що використовується в певних умовах і подібних контекстах. На відміну від мовних штампів, що становлять заяложений вираз із послабленим лексичним значенням і стертою експресивністю, кліше утворює конструктивну одиницю, яка зберігає свою семантику, а часто і виразність. Мовні кліше полегшують



процес спілкування, економлять зусилля і час для того, хто говорить (пише), так і для того, хто слухає (читає) [352, с.107].

Прикладом кліше можуть бути різні форми, використовувані у канцелярській мові, у бланках документів: *ця довідка видана; документ посвідчує; довідку видано для пред'явлення* та ін. Вони знаходять своє активне застосування й у публіцистиці. Зразками кліше газетно-публіцистичного тексту є: *розв'язувати головну проблему сьогодення; залишатися у пам'яті людей; з метою поліпшення стосунків; виконати роботу; посідати чільне місце* та ін.

*Штамп* (нім. Stampfe, від італ. stampa – печатка, друк) – мовний зворот, що багаторазово механічно повторюється без творчого осмислення, внаслідок чого послаблюється його лексичне значення і стирається експресивність [352, с.337].

А.Коваль зазначає, що штампи – це колись живі і навіть влучні вирази, які з часом багаторазового використання – де треба і де не треба – перетворилися у такі собі заготовки на всі випадки життя, зміст яких стерся, зблід, вивітрився [145, с.36]. Стаючи надміру вживаними, через привернення загальної уваги, стійкі словосполучення стають штапованими. Часте їх повторення не викликає інтересу до теми розповіді чи то в усному, чи то в писемному мовленні.

Якщо порівнювати штампи і фразеологізми, бачимо, що вони мають багато спільного, особливо із зовнішнього боку. У них однаковий спосіб поєднання слів, усталений зв'язок між ними. Спільною є схема творення – іменник в називному відмінку плюс іменник в родовому відмінку .

Штампи: *питання надання допомоги* (У.в.- 2000, 21-23 січ.); *школа життя* (Н.ж.- 1998. - № 2); *виконання завдання* (Н.в.- 1998, 26 берез.); *ухвалення скасування постанови; вживати заходів* (Н.в.- 2001, 4 лип.); *набувати широкого резонансу* (Н.в.- 2001, 6 берез.); *партійна відповідальність* (Св.- 1997, 19 лист.), *гостра проблема сьогодення* (У.г.- 1992. 4 лют.); *ставити перепони на шляху до...* (А.- 1992, 11 груд.); *висока оцінка* (У.в.- 1996, 6-17

квіт.); *гостра критика* (Св.- 1993, 4 лип.); *гідна відсіч* (У.в.- 1997, 22-29 верес.); *гідний приклад* (Н.ж.- 1999. - № 3); *тісна співпраця* (Н.в.- 1993, 4 лют.)

Подаємо приклади заштампованості викладу у контексті: Прокомуністичні депутати *гостро критикували демократів*. (Н.в.- 1993, 4 лют.). Під час розмови *обговорювалося широке коло питань* розвитку українсько-литовських стосунків (Н.в.- 1994, 22 верес.). Новий указ Президента України Леоніда Кучми *надав нам широкі можливості* для захисту і держави і її громадян від кримінального елемента (Н.в.- 1994, 22 верес.). Делегація перебуває в Америці з метою вивчення американського досвіду у *вирішенні питань* приватизації. (У.г.- 1999, 18 лип.). У ході українсько-російських переговорів все таки переважає *конструктивний підхід* до пошуку взаємоприйнятних рішень. (Н.в.- 1993, 17 черв.). Це перша візита міністра оборони США в Україну підтверджує інтенції адміністрації Клінтона, щоб *почати нову еру* у відносинах Америки з Україною. (Н.в.- 1993, 18 серп.)

Часто такі фразеологічні штампи утворюються за допомогою сталих слів – супутників. Наприклад: успіхів – домагатися, добиватися, досягти; допомога – невідкладна, повсякденна; рішення – серйозне, принципове, кардинальне; ставлення – байдуже, безвідповідальне, злочинне; проблема – гостра, актуальна, невідкладна.

Аналогічне явище щодо появи штампів газетно-публіцистичного стилю спостерігаємо в англійській мові. Прикладами штампів та кліше є фразові сполучення: *beg leave, don't mention it, see you again, you're welcome, yours faithfully, yours trully, see you later, good morning, good day, good afternoon, good evening, old boy, old chap, old fellow, old man, old girl* .

Штамп, на відміну від фразеологізму, позбавлений можливості конденсування думки. Він виступає лише засобом прикриття для відсутності глибокого змісту тексту, браку авторських почуттів, небажання і невміння максимально наситити зміст викладу. Якщо використання фразеологізму заощаджує енергію читача через подання вже готового змістовно насиченого

виразу, то використання штампу заощаджує зусилля автора, прикриває його професійну мовну недосконалість. Коли з необхідністю кліше ще погоджуємося, то використання штампів визнаємо недоцільними і прикрими. Ці негативні процеси притаманні українським та англійським текстам у двомовній періодиці. Так, ця хиба більшою мірою наявна в українській періодичній пресі: 21% від загальної кількості усього фразеологічного складу; в англійській мові даного типу конструкції властиві приблизно лише 13% фразеологічного складу.

Варто зазначити, що це не одні і ті ж стійкі одиниці, скажімо, що використовуються в українській і перенесені в англійську мову чи навпаки. Кожна з двох мов має свій запас штампових виразів, що назагал знижує емоційно-експресивний вплив на читача і послаблює вплив газетного тексту на реципієнта. Наприклад: Зміна керівництва “Укрспецекспорту” є початком *значних змін* у системі торгівлі зброєю. (Св.- 1999, 21 квіт.) У ході зустрічі були *розглянуті питання поглиблення стратегічного партнерства* між Україною і США. (А.-1998, 19 – 25 лют.) Останнім часом у країні *спостерігається стійка тенденція* до загального зниження криміногенності. (Св.- 1998, 12-18 лют.)

В англійській мові: The left decided to *use the highest tribune of the state* for declaring their populist slogans. (Св.- 1998, 16 лют.) Other replacement are possible, all meant *to make no actual changes*. (А.- 2001, 13 лют.)

Штампи та кліше є своєрідною негативною рисою публіцистичного стилю. З огляду на те, що “негативні властивості штампів перебувають у гострій суперечності з принципами мовностилістичного добору засобів у ... художньо-публіцистичному тексті” [136, с.35], використання їх, на нашу думку, лише до певної міри повинне бути виправдане. У протилежному випадку, коли штампи та кліше не виконують ні стилістичної, ні естетичної настанови, їхнє використання є небажаним.

На основі проаналізованого матеріалу робимо висновок про те, що значна заштампованість викладу переважала у номерах двомовних українсько-

англійських видань США, Канади перших років незалежності України. Очевидно, що мова преси України часів СРСР мала значний вплив на мову преси діаспори. Проте з роками відсоток даної хиби зменшується майже до мінімуму, оскільки свобода друкованого слова, демократизація суспільства зняли табу на раніше заборонені теми. З'явилася велика кількість нових періодичних видань. Умови конкуренції змусили журналістів виробляти свій почерк, стиль викладу, за яким чітко простежувалося б особисте "я" автора, що робить газетний матеріал особливо цікавим і читабельним. Використання ж кліше та штампів стоїть на заваді виконання вищезазначених завдань.

Проблема дослідження фразеології, позбавленої виразної експресії, пов'язана з питанням формування пласту нейтральної фразеології, яка виникає на основі загальноживаної лексики і шляхом нейтралізації зворотів з книжним і розмовним забарвленням. Дослідження фразеології (в основному дієслівної) засвідчує, що нейтральних зворотів менше, ніж стилістично маркованих [91, с.99].

Експресія та образність публіцистичного стилю є значно слабшою у порівнянні з художнім стилем. Фразеологізми у публіцистичному стилі вживаються як засіб посилення і підкреслення смислової сторони вираження, а тому публіцистичний стиль містить фразеологізми, які характерні для літературно-книжного мовлення, або є нейтральними в експресивному відношенні чи носять незначне емоційне забарвлення.

Нейтральні звороти у публіцистичному тексті вживаються тільки як засіб найменування предметів і явищ навколишнього світу, але навіть і в цьому випадку вони оживляють текст: *мати намір, висловлювати недовір'я, приходити до висновку, майнове забезпечення, занепадати на силі, мати змогу, накласти стягнення на кого, містити в собі, записати до протоколу, понад місяць, наступного місяця, загальні збори, за спільною згодою, виконувати обов'язки, періодичне видання, з перервами, за (під) чийм проводом, подавати позов на кого та ін [350].*

Дієслівні фразеологізми з нейтральним забарвленням в українській мові можуть інколи збігатися із фразовими дієсловами в англійській мові. Хоча співвіднесеність між ними спостерігаємо не завжди, їх розуміння не є проблемою. Наприклад: *діяти проти правила*– *offend against the rule* (Св.- 2001, 24 верес.); *уникати відповідальності за щось* - *duck out of smth* (У.в.- 2001, 19-26 черв.); *надавати підтримку комусь (як лідеру)*– *line up behind smb* (Н.ж.- 2001. - № 4); *нести збитки*– *lose out* (Ч.- 1998, 26 берез.); *ніяким чином*– *in no way* (Н.ж.- 2001. - № 3); *згідно з останньою інформацією* – *according to the latest account* (Н.в.- 2001, 24 верес.); *мати перевагу над кимось* – *to have an advantage over smb* (А.- 1998, 7 трав.); *закласти основу для чогось*– *to form the basis for smb* (С.- 1998, 2-8 квіт.); *закидати когось питаннями* – *to besiege someone with questions* (У.в.- 1999, 15-22 груд.); *бути у когось у чорному списку*– *to be on someone’s blacklist* (У.в.- 2001, 19-25 черв.); *бути у чиємусь розпорядженні*– *to be at someone’s command* (Н.в.- 1997, 5 серп.); *мати нагоду щось зробити*– *to have occasion to do something* (Св.- 1998, 7 квіт.); *упустити нагоду (шанс)*– *to miss (pass up) an opportunity* (Н.в.- 2001, 20 черв.) [354].

Загальну кількість та частоту вживання ССФХ різних тематичних групи ми проаналізували на прикладі україномовного та англomовного випуску газети “Америка” від 10 травня 1997 року. Результати дослідження вказані у відсотках.

Таблиця 6.3. –

## Групи номінативно-функціональних домінантів ССФХ

№ п/п	Тематичні групи ССФХ термінологічного походження, що функціонують у періодичній пресі.	К-ть	Англійська мова у відсотках	К-ть	Українська мова у відсотках
1	2	3	4	5	6
1.	ССФХ на позначення діяльності парламенту та уряду.	167	32%	155	28%
2.	ССФХ економічної сфери.	104	20%	99	18%
3.	ССФХ на позначення подій і фактів міжнародного життя.	124	23,8%	132	24%
4.	ССФХ на позначення понять і явищ, пов’язаних з юриспруденцією.	42	8%	72	13%

продовження таблиці 5.3.

1	2	3	4	5	6
5.	ССФХ на окреслення державності та національної свідомості народу.	78	15%	83	15%
6.	ССФХ близькі до термінології соціально-економічних наук.	6	1,2%	11	2%
		521	100%	552	100%

### **3.3. Формування етнічної свідомості за допомогою сталих словосполук фразеологічного характеру (ССФХ) в еміграційній пресі США і Канади**

Інформаційне поле, яке створюється сучасними засобами масової інформації, зокрема пресою, надто багатоманітне за змістом повідомлень, формами і якістю їх подачі. Тому будь-яка інформаційна діяльність, що зачіпає інтереси й потреби тієї чи іншої людини або суспільства в цілому - незалежно від того, стосується вона проблем політики, культури, етнічності чи соціальних проблем, - спрямована не тільки на інформування своєї аудиторії, але й на формування або зміну позицій, точок зору, ціннісних орієнтацій. Тобто, говорячи мовою психології, йдеться про “вплив на етнокультурні, політичні та інші соціальні установки особи та групи стосовно тих чи тих явищ суспільного життя, зокрема в його етнонаціональній сфері” [92, с.83].

Завдяки мовному багатству української преси США і Канади досі в українців на чужих землях зберігається самоусвідомлення свого етнічного походження. Якщо ж цього не бачити, не підтримувати і не розвивати різноманітними реальними кроками щодо носіїв мови, то, на жаль, національний дух і сфера побутування української мови в діаспорі звужуватиметься.

Питання впливу засобів масової інформації на формування етнічної свідомості у вітчизняній і зарубіжній науці розроблене не достатньо.

Так, лише дослідники ролі етнічної преси української діаспори – Б. Цимбалістий, М.Тимошик, М. Боровик, Е. Сміт, О.Гриценко звернули увагу на проблеми збереження етнічності в іноетнічному середовищі. Питання про вплив мови засобів масової інформації, зокрема фразеологічного її пласту, на вказані особливості вербальної ментальності українців поза межами своєї держави є мало вивченим.

Процеси глобалізації і потужної мас-медійної атаки, скерованої на уніфікування ознак етнічності становить велику небезпеку появи безетнічної нації. Без збереження національної мовної спільноти і відтворення багатой української культури може з'явитися загроза національній ідеї.

На думку окремих аналітиків, “...поле етнічної самоідентифікації українців у країнах північноамериканського континенту є доволі звужене, концентрується у переважній їх частини виключно навколо самоназви (етноніму)” [92, с.82].

Оскільки мова є “найвідчутнішим етноавтостереотипом”, то вона відповідно формує етносвідомість українців США і Канади, яка особливо заактивізована національною ідеєю, розбудовою Української державності. Це важливий фактор утвердження суверенності нашої держави, чинник зростання її авторитету у всьому світі. “Зникнення, втрата навіть окремих лексико-семантичних, символічних структур порушує, - за висловом Т. Усенко, - всю цілісність досвіду: особливо відчутними є найменші втрати семантики наскрізних цінностей...” [290, с.27].

Як стверджує В.Жайворонок, “дискурсивне вживання мови підтримує систему етнокультурних цінностей, зв'язок поколінь, живить народну пам'ять, стимулює розвиток національного дискурсу на всіх напрямках його установлення і поступу”. Разом з тим, як зазначає дослідник етнолінгвістики, “воно зміцнює логічну силу слова...” [106, с.49].

В умовах проживання українців на територіях різних країн надзвичайно важливим є елемент підтримання тісного, безперервного зв'язку між усіма

представниками української спільноти, що стає можливим лише за посередництвом спілкування між ними. А спілкуватися, за визначенням В. Різуна, - означає “ставати членом спільноти, тобто співпереживати, бути духовно близьким, дотримуватися норм співжиття. Визначальним тут є зв’язок між членами спільноти, але, безперечно, цей зв’язок має бути не стільки фізичним, скільки духовним. Факт духовної єдності й наявність спільних форм духовного зв’язку творять спільноту. Спілкування, або комунікація, й означає встановлення такої єдності за допомогою відповідних форм духовного єднання... Таким чином, порозуміння є важливим чинником спілкування, оскільки тільки розумове єднання може свідчити про спілчанську єдність” [249, с.81]. Наприклад, лише за одним опорним словом у сталій словосполучі фразеологічного характеру скритий світ і енергія свого народу. Так, у статті О. Станько “О хто-хто Миколая любить”, опублікованій у газеті “Народна воля” від 13 грудня 1993 року читаємо: “Хто з дітей не *давав* собі *обіцянок* звечора, що вже цього разу не буде спати цілу ніч і обов’язково дочекається Миколая, *своїми очима побачить*, як він кладе дарунок під подушку? І коли довге очікування не *увінчувалося успіхом*, не одне дитинча подумало: “Мабуть, я *був* не достатньо *чемним* і Миколай не принесе мені цього року нічого, але принаймні мушу побачити, як *покладе* мені *різку*”. А коли сон все-таки зморював, снівся дітям величний, добрий, всевидючий *Святий Миколай...*”. Дана стаття є показовою з огляду на те, як зберігаються у діаспорі давні українські традиції. Авторка пише не про американсько-канадського Санта-Клауса, а про нашого рідного *Святого Миколая*. Отже, українські діти у США і Канаді за допомогою своїх батьків у такий спосіб призвичаюються до культури і традицій свого народу, що зближує їх зі своєю етнічною батьківщиною.

“Мова є вагомою часткою етнокультури”, – за твердженням В. Жайворонка. Продовжуючи цю тезу, на основі аналізу ССФХ у пресі США і Канади, можна констатувати, що мова періодики є репрезентанткою української етнокультури, народно-психологічних та міфологічних уявлень і



переживань носіїв мови, тобто менталітету етносу. Опис споконвічних народних традицій з використанням лексичних символів, реалій українського народу створюють підґрунтя для утворення нових фразеологізмів на означення понять і явищ культурного життя українського народу.

Поняття Батьківщини асоціюється завжди з батьківською землею, родиною, домом. Це земля предків, країна дитинства і юності, територія родинна. Любов до Вітчизни особливо відчутна на відстані *моя батьківщина, рідна батьківщина, країна предків, батьківський край, рідні землі, знедолена земля*. Відомі загальнолюдські предметні асоціації на зразок: *Батьківщина – мати, Вітчизна – ненька, Батьківщина – чайка при битій дорозі, Вітчизна – червона калина*.

Номінативна побудова мовних явищ, зокрема сталих словосполук, сприяє становленню етнічного “я” у всесвітньому контексті, об’єднанню духовної енергії народу. Ряд фразеологізмів газетного тексту з виразним “етнокодом” свідчить про відомі, пізнані з дитинства речі, про реакції на них. Так, лексема *граблі* віддавна існує в українській мові. У прямому значенні СУМ трактує її як “сільськогосподарське знаряддя, що являє собою валок із дерев’яними або залізними зубами, насаджений на довгий держак, використовуваний для згрібання скошених стебел, розпушування землі і т ін.” [359:2, с.151]. Ця лексема увійшла до складу фразеологізму *наступати на граблі*, який є широко вживаним як в усному, так і в писемному мовленні. У мові преси ми виявили такий варіант використання цієї ФО у контексті: ...Що більше ми ламатимемо, троцтитимемо вже створені механізми, то частіше *наступатимемо на граблі* (Св.- 1997, 23 жовт.). На жаль, двотомний фразеологічний словник української мови зазначеного фразеологічного звороту не фіксує, що ще раз свідчить про недосконалість вивчення цього мовного явища.

Як зазначає В.Жайворонок, “загальнолюдська система цінностей живиться через етнічне коріння – національними смаками, традиційними

природними зв'язками етносу, його психологічними характеристиками та ін.” [106, с.51-52]. Це якнайкраще репрезентовано у фразеологічних етносимволах.

Відірваність від рідного порога, величезна відстань до рідної домівки роблять людину самотньою, майже осиротілою. Здавна в українській хаті, яка була прихистком для усієї родини, поріг був першопочатком усього дому, родоводу. Звідси – одне із переносних значень лексеми *пори́г*: *рідна домівка, оселя*; хоча у прямому значенні – це “1. Дерев'яний брус, закріплений на підлозі під дверима; нижня частина одвірка. 2. Місце біля дверей в хаті або за дверима (знадвору звичайно вимощене цеглою, камінням тощо)” [359:7, с.259-260]. Поняття істинної відданості своєму дому, рідні, батьківщині творяться із ключовою лексемою *пори́г*: *пори́г дитинства, тільки на поріг, на [крайньому (крайнім)] порозі життя, переступити поріг чого, тільки за поріг хто*. Отже, все, що склалось у свідомості українця вкладається в поняття національно – культурний стереотип, українського читача може хвилювати через імперативи газетного тексту. Це високі моральні принципи, відображені у знаковому для кожного українця контексті: *без Бога ні до порога*. [359:7, с.260]. На превеликий жаль, така високоморальна сентенція, що проникає в дух нашого народу, творить його, підносить до вершин досконалості, зафіксована у СУМі із позначкою “заст.” Із тлумаченням: “за марновірними уявленнями – про залежність людської долі від бога.”

Проте ця лексема входить до фразеологізмів із негативним значенням. Наприклад: “*на поріг показати – вигнати когось із хати*” [359:7, с.260]. У газеті “Америка” від 10 січня 1998 року знаходимо ще один фразеологізм, до складу якого входить ця лексема. Так, у листі В. Павлюк до редакції газети читаємо: Молода жінка, районний суддя, сказала таке: “Як не можете дати раду з дітьми, то ми вас позбавимо материнства, дітей відправимо в інтернат. Нащо було стільки народжувати і тепер *оббивати пороги*”. У даному випадку цей фразеологізм характеризує з негативного боку особу фахівця – юриста, її ставлення до проблем пересічних громадян. СУМ трактує фразеологізм

*оббивати пороги* як “довге, безперервне ходіння куди-небудь у якійсь справі; набридання кому-небудь з проханнями” [359:5, с.464].

Емоційно насиченим є речення в якому використаний фразеологізм *бити на сполох*. Наприклад: Більшість молодих журналістів, особливо у Польщі, *били на сполох*. В українській мові лексема *сполох* у прямому значенні означає “1. Тривогу, переляк, збентеження або хвилювання, що охопили багатьох. 2. Сигнал тривоги у випадку якого несуть нещастя (нападу ворогів, пожежі і таке інше). Бити (ударяти, ударити) [у дзвін] на сполох: а) подавати сигнал тривоги, переважно б'ючи у дзвін, у випадку якогось нещастя, якоїсь небезпеки; б) виявляти занепокоєння, тривогу” [359:9, с.566-567].

Не позбавлені емоційності та експресивності й такі речення: З огляду на те, що *зіп'ятися на ноги* простіше, підтримуючи одне одного, прагнення якомога ширшого співробітництва не схоже на нехтування національних інтересів (У.в.- 1998, 5-11 берез). Не будуть чесно й наполегливо захищати інтереси виборців ті, хто заради депутатського мандата *вдається до обману* своїх співвітчизників (У.в.- 1998, 5-11 берез).

Ідентифікація себе з рідним краєм (країною, етносом), усвідомлення власного “я” часткою етнічного “ми” стають мірилом найвищих моральних цінностей, що, зрештою, виливається у високі патріотичні почуття. Наприклад, в аналізованому вище номері газети “Америка” у статті П. Кононенка “З Україною в серці” мова йде про діючі програми шкіл українознавства на західноамериканському континенті. Основні положення цих програм є визначальними у виховному плані для усіх свідомих українців. Адже “*українець, як зазначає автор, народжений поза межами України, в духовному й етнічному аспектах є в першу чергу українцем, пов'язаний історичними вузлами із країною своїх предків. Як рівноправний громадянин країни поселення його батьків в ім'я загальнолюдської справедливості і в обороні гідності людини, він докладе усіх зусиль, щоб український нарід мав змогу свobodно розвиватися на своїх рідних землях у своїй власній державі. Щоб допомогти*

Україні, він докладе всіх зусиль, щоб зберегти спільною українську національно-етнічну субстанцію поза межами України”. Автор наголошує на результатах занглізування частини українців у США і Канаді, які виявилися у згубній втраті національних інтересів, що у свою чергу спричинило великі “втрати в сфері емоцій, психіки, ціннісних орієнтирів, зрештою – не тільки моралі, етики, а й інтелекту”.

В умовах англомовного середовища українська ментальність має свій позитивний внесок. Адже нею – етнокультурою народу – збагачується світова культура. Це найважливіший висновок, до якого можна прийти, аналізуючи використання в англійському тексті двомовної української періодики діаспори США і Канади українських сталих словосполук фразеологічного характеру. Наприклад: Because of the early significance attached to this sheaf of grain, the *didukh* remains an important symbol of the season – perhaps a symbol of the Christian belief in an after-life for all souls, as well as a symbol of a bountiful harvest. Some also say the *didukh* symbolizes the gathering together of the family, both living and deceased, during this special time/ it is also the custom to set an extra place at the *Holy Supper* table for the deceased family members.

Факт взаємопроникнення елементів двох мов - української та англійської – спостерігається упродовж багатолітньої історії функціонування еміграційної двомовної преси США і Канади. “Вживання українських слів і словосполучень в англійському мовленні, - за твердженням В. Жлуктенка, - не слід розглядати як стихійне мовне змішування” [108, с.164]. Аналогічна взаємодія мов спостерігається, за нашими дослідженнями, із англійськими елементами у двомовних періодичних виданнях США і Канади. Особлива активізація іншомовних відповідників – як правило, сталих одиниць приблизно у 82% газетних текстів – фіксується у пресі саме після падіння “залізної завіси” (розпаду Союзу) у досліджуваний період з 1991 року. Отже, робимо висновок про те, що “етнотекст”, “етноконтекст” виступає, з одного боку, “онтологічно – комунікативним відбиттям... буття, а з другого – генеральною лінією розвитку

колективної свідомості...” [108, с.50]. Таким чином відбуваються складні процеси формування особистісного та етнічного “я”, становлення “я” у всесвітньому контексті. Це складний процес, який внутрішньо скерований на взаємодію особистих “я” з родиною, батьківщиною, з певним стилем життя на певній території.

Надзвичайно показовими, емоційно насиченими є передсвяткові Різдвяні та Великодні номери періодичної преси української діаспори США і Канади. Усі вони характеризуються добром матеріалу з яскравим національним забарвленням, який базується на давніх предковичних традиціях українського народу. Відповідно мовні засоби для опису цих свят добираються яскраві і колоритні: метафори, порівняння і, звичайно, на першому місці стоять сталі словосполучення фразеологічного характеру, на позначення реалій українського народу. Редакторський та авторський колективи газет намагаються якнайбільше наповнити зміст видань різноманітним фольклорним матеріалом, аби передати святковий настрій та дух українців у цей час, описати релігійні обряди.

Так, у газеті “Америка” від 10 січня 1998 року знаходимо цікавий матеріал про святкування Різдва в Україні. У статті подають інформацію двома мовами – українською та англійською. Пізнавальним для англійськомовного читача, занглізованого українця, є матеріал “The Nativity of Christ”, у якій ідеться про біблійну легенду народження Ісуса Христа, відтворену на іконі, що виконана в найкращих українських традиціях. Окремі епізоди цього полотна, світлина якого вміщена у номері, підтверджуються цитатами з Біблії. Ось як звучить у перекладі цей англійськомовний матеріал, що, на наш погляд, є максимально наближений по духу до української ментальності і якнайкраще відображає різдвяний настрій українців: “Що нам принести Тобі, о Христе, Хто заради нашого спасіння був народжений як чоловік? Усе створене покликане скласти Тобі подяку: ангели – їхні пісні, небеса – зірку, царі – дарунки, а ми – Діву Марію.” У цих складених у молитву словах виразно проглядаються глибоко релігійна сутність українця. Чітко простежується досконале знання автором

статті не лише святкових різдвяних традицій, але й споконвічних релігійних вірувань українського народу. У контексті використано ССФХ *складати подяку*, яка позначена високою частотою використання у мові газет і журналів. Вислів *бути народженим як чоловік* також позначений експресивністю і співзвучний з фразеологічними одиницями: *будуть люди* (хто-небудь виросте, сформується з позитивними якостями, досягне певного становища в суспільстві [361:1, с.452]); *стати людиною* (зростати духовно, виробити кращі риси характеру і поведінки [361:2, с.860]).

Про святкування і приготування до *Святої вечері* у цьому ж номері газети вміщено цікаву і пізнавальну статтю “Christmas Eve among the Ukrainians”. Тут у доступній формі англomовному читачеві тлумачаться поняття, зміст яких українець розуміє з дитинства: *кутя* (*kutya*), *дідух* (*didukh*), *Святовечір* (*Christmas Eve*), *Багата кутя* (*Bahata kutya*), *коливо* (*kolyvo*). Цитуючи професора С. Килимюка, автор статті пояснює суть цих реалій. Особливо цікаво трактується у статті поняття *дідух* – як символ присутності духів поля і Бога врожаю, що віщує хороший врожай майбутнього року і добробуту родини. Для *дідуха*, вказано у статті, обирається найпочесніше місце у будинку. Проте для кращого розуміння англomовним читачем лексема *дідух* подається у англomовному інтерпретуванні як “forefather”. Розповідаючи про такі суто національні традиційні поняття, автори намагаються донести до свідомості своїх англomовних співвітчизників розуміння і відчуття того, що навіть перебуваючи за кордоном, вони все ж таки є часткою великої, єдиної етнічної спільноти.

Усі лексеми на позначення суто українських реалій різдвяних свят виділені у тексті курсивом і сигналізують про споконвічні етнонаціональні поняття, відомі усім представникам українського етносу, єдиної української родини, а саме: *дідух*, *Багата кутя*, *коливо*. Проте лексема *коляда* у статті не використана. Натомість автор вдається до віддаленого натяку на *коляду*, використовуючи частковий емотивний переклад – *sining carols* (співання гімнів

(веселих пісень)). Лексема *кутя* увійшла до складу фразеологізмів *ні мед ні кутя*, що у ФСУМі пояснюється як “кому-небудь тяжко, погано” [361:1, с.481]; *передати куті меду* (перевищувати норму, міру в чому-небудь, перебільшувати що-небудь [361:2, с.616]). Словосполучення *Багата кутя* становить єдине поняття на означення традиційної святкової вечері на Різдво, а тому є стійким словосполученням.

Закінчується стаття закликом до усіх представників української діаспори жити за цими звичаями, культивувати їх у родинях, переказувати, навчати своїх дітей, оскільки це єдиний шлях зміцнити своє коріння і підтримати зв'язок з рідною землею.

Як продовження теми виховання в національно свідомого і відданого традиціях хорошого представника свого народу, звучить стаття “Today’s Christian Family” (Сьогоднішній день християнської родини) (А.- 1998, 10 січ). В Україні над усе цінуються родинні зв'язки, як основу могутньої, міцної держави. Для того, аби виховати свідомого громадянина, насамперед необхідно сформувати щирого, відданого представника християнської родини. Як бачимо, від цих постулатів намагаються не відступати і українці у діаспорі так трактуючи основні положення, що близькі до свідомості українця, яка здавна вирізнялася високою релігійністю. У переліку основних положень статті знаходимо поняття *віра, любов, сім'я, взаєморозуміння, релігія*. Повчально звучать слова, пов'язані фразеологічним зворотом, який однаково трактується як українською, так і англійською мовою: *We should listen one another not only with our ears but also with our heart* (ми повинні чути один одного не лише вухами, але й нашим серцем).

Глибоко патріотичний матеріал про історію і поточні культурні мовні виховні проблеми в Україні цей же номер “Америки” подає у текстах, заголовки яких красномовно свідчать про зміст статей: “На перехресті думок (консолідація української нації і державність України)”, “Свят-вечір на Січі”, “Як підтинали історичні корені (роздуми росіянки про Україну)”, “На Україну

повернусь”, “З Україною в серці”, “Творення престижу України – наша спільна справа” та ін.

Наскрізь пройнята проблемою становлення України і розбудови її як молодій держави стаття В. Косика (професора, доктора історії УВУ (Мюнхен) і Сорбонни (Париж)) “На перехресті думок (консолідація української нації і державність України)”. Автор зауважує про зміну стосунків між Україною і українською діаспорою у США і Канаді з тих пір, відколи Україна стала незалежною державою. Наголошують ще раз на проблемі розуміння українцями в діаспорі “власної національної ідентичності”, В. Косик принагідно зауважує, що “для цього однієї національної свідомості замало”, оскільки у таких випадках потрібна ще й політична свідомість. “А політична свідомість ґрунтується на політичному вихованні в національному державотворчому дусі”.

На наш погляд, автор використовує ССФХ, які увійшли в українську мову з початком становлення України як суверенної держави і є найновішим явищем у мові з огляду на час створення. А саме: *зовнішній світ, міжнародне довкілля, міжнародна спільнота, політичні маневри, політична свідомість* та інші. Аналіз мови автора статті свідчить: по-перше, про його високу громадянську свідомість, свідомість українця; по-друге, про досконале володіння нормами української мови і яскраво вираженими національними мовними засобами.

Відсоток публікацій на етнонаціональну, національно-політичну та історичну тематику становить у вказаному числі газети “Америка” приблизно 95%, що відповідно передбачає використання експресивно забарвлених мовних засобів, якими в нашому випадку є ССФХ. Ці мовні одиниці по-особливому створюють асоціації етнічної самосвідомості народу і свідчать про стан збереження, відчуття і усвідомлення українцями за кордоном себе частиною єдиної світової української спільноти.

Отже, періодичні видання США і Канади переслідують глибоку консолідуючу мету, одночасно збагачуючи англійську мову поняттями, що,



безперечно, здійснюють неабиякий виховний вплив на свідомість усіх представників української діаспори у тому числі і на англомовних її носіїв.

Журналістські статті на етнонаціональну тематику є потужним засобом впливу на формування етнічної свідомості українців у діаспорі. Важливим є не лише їх інформаційний бік, але й тематика, мовні засоби, які використовуються авторами для опису повідомлення. ССФХ та ФО є усталеними словесними образами, які полегшують розуміння і сприйняття журналістського тексту, водночас виконують функцію своєрідного етнонаціонального коду, що формує, посилює відчуття власної етнічної приналежності у читачів.

## ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ

1. Фразеологія є вагомим складовою частиною відображення образного світосприйняття носіїв мови на окремо взятому історичному етапі, критерієм визначення рівня володіння і розуміння ними реалій вивчення фразеологічного фонду діаспорної преси. Стан збереження етнічної самосвідомості українських емігрантів на сучасному етапі відображений на рівні ужитку в пресі ССФХ.

2. Високий відсоток використання у публіцистичному тексті ССФХ є ознакою того, що живий зв'язок на рівні активного мовлення між представниками української діаспори і Україною відбувається постійно, що саме етнічна преса за рубежом є основним показником якісного рівня володіння українською мовою та її образним багатством українцями США і Канади.

3. Весь образний і суто номінативний склад фразеологізмів, які виявлено у періодичних виданнях української діаспори США і Канади, можна розділити на найуживаніші номінативні групи з чітко визначеною тематикою. Актуалізація вживання фразеологічних одиниць тієї чи іншої тематичної групи

служить показником зацікавленості українських емігрантів тими чи іншими суспільними проблемами в Україні, а також вказує на рівень їх етнічної свідомості, на прагнення не втратити зв'язків з Україною, бажання відстоювати і підтримувати усе українське, уболівання за авторитет нашої держави у світі.

Діаспорна преса є відображенням сучасного стану мови у межах етнічної української спільноти США і Канади й тих активних процесів, які у цій мові відбуваються. Як правило, усі фразеологічні новотвори, пройшовши шлях утвердження в розмовній мові, потім з'являються на шпальтах українських періодичних видань і лише згодом фіксуються науковцями у нових фразеологічних словниках. На наш погляд, фразеологічні новотвори у мові діаспорної преси зазнають значного впливу того англомовного середовища, у якому живуть усі американські та канадські українці. Уміння і спроможність протистояти асимілятивним процесам, не втративши при цьому етнічних мовних ознак, - основне завдання носіїв української мови, зокрема преси, на чужоземних територіях.

## РОЗДІЛ 4

### ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ДОМІНАНТИ У ПРЕСІ ДІАСПОРИ

#### 4.1. Явища фразеологічної синонімії, антонімії та омонімії у періодичній пресі української діаспори США і Канади та їх у роль у збагаченні виражальних засобів мови

Система – “1. Порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв’язком частин чого-небудь. 2.Класифікація. 3.Форма організації, будова чого-небудь” [359:4, с.206]. Мова – це система, характерними особливостями якої є неоднорідність. У системі мови виділяють лексичну та фразеологічну підсистеми. Хоча вони різняться між собою, все ж спільні їх властивості відображають взаємовідносини систем і їх елементів.

Вивчення таких підсистем важливе й для розкриття властивостей мовної системи взагалі. Дослідження фразеологічної підсистеми дасть можливість з’ясувати найбільш властиві їй риси, а також дозволить виявити ті особливості, які є спільними для лексичних та фразеологічних одиниць. Фразеологічна система мови має ряд підсистем.

Розглянемо, до якої міри загальносемантичні категорії, такі як синонімія, антонімія, омонімія, властиві фразеологічній системі періодики української діаспори США і Канади.

Серед фразеологічних одиниць, які функціонують у періодичній пресі української діаспори, є чимало таких, які мають спільне або дуже близьке значення. Вони складають синонімію фразеології української мови.

Потрапляючи у контекст того чи іншого журналістського задуму, фразеологізми набувають відповідного змістового і лексичного значення. Один і той же фразеологізм може використовуватися у різних контекстах, потрапляючи у різне лексичне оточення. Внаслідок цього розширюється і збагачується його семантика, поглиблюється сфера ужитку. Контекст і

фразеологічне оточення є найважливішими чинниками для виявлення багатозначності фразеологічної одиниці.

Фразеологічні синоніми – це такі два звороти, які, відрізняючись за лексичним складом компонентів, несуть однотипне категоріальне значення, здатні до заміни у ряді строго визначених синтаксичних конструкцій, не порушуючи будови цієї конструкції і її змістового значення [284, с.77].

Явище багатозначності тісно пов'язане з явищем фразеологічної синонімії. “Синонімія (від гр. *synonimia* – одноманітний) – слова, що означають назву одного й того ж поняття, спільні за основним лексичним значенням, але відрізняються значеннєвими відтінками або емоційно-експресивним забарвленням (чи тим і тим водночас), або сферою стилістичного використання чи можливості поєднання з іншими словами” [352, с.249]. У газетно-публіцистичному плані, як і в інших дискурсах, як слушно зазначав І Білодід, “різна синонімічна сила фразеологічних синонімів найкраще виявляється при зіставленні контекстів, у які вони включаються” [44, с.7].

Фразеологічна синонімія є досить поширеним явищем у фразеології. Два звороти, які рідняться за лексичним складом компонентів, проте мають однотипне категоріальне значення і здатні до заміни у ряді строго визначених синтаксичних конструкцій, не порушуючи будови цієї конструкції і її змістового значення, несуть неабияке, образне у т.ч.- нове семантичне навантаження поряд із уже відомими [284, с.77].

Фразеологічні синоніми утворюють синонімічні ряди. Проте ці ряди не можуть бути поширеними через різне експресивно-емоційне забарвлення фразеологізмів – синонімів. Як вказує Р.Медведев, “фразеологічні синоніми – це самостійні звороти, що вживаються для позначення того самого поняття; вони близькі за смисловим значенням, але не тотожні, мають різну граматичну структуру, різний лексичний склад, стилістично іноді різко відмінні” [197, с.67].

Як в англійській, так і в українській мовах повних фразеологічних синонімів фіксуємо незначний відсоток. Внаслідок їх зіставного аналізу приходимо до висновку, що вони тотожні лише за своєю суттю, за семантичним значенням.

Так, синонімічними є фразеологічні словосполучення на означення поняття “говорити”. Наприклад: *виступати з доповіддю (З доповіддю про соціально-політичну ситуацію в Україні виступив ... Ігор Меркулов) – звертатися зі словом (Зі словом до присутніх звернувся Владика Мирослав Іван Любачівський)* (Н.в.- 1993, 10 черв.).

У статті П.Кононенка “З Україною в серці” від 10 січня 1998 р. у газеті “Америка” автор використовує фразеологізм, який є рівнозначним лексемі *соромитися*. Автор, описуючи події, вживає образне метафоричне словосполучення, яке трансформоване: “*І мене заливає вогонь сорому*”(А.- 1998, 10 січ.). Словник фразеологічних синонімів фіксує ряд синонімічних варіантів цього вислову, таких як *пекти раків, згорати від (з) сорому, паленіти від сорому, пече сором* [352, с.117-118].

Лексема із семантикою І.Винниченка “Творення престижу України – наша спільна справа” передана фразеологізмом *ні холодно ні гаряче* у реченні: *На таку “дрібницю” мешканець української столиці, очевидно, й не зважає, оскільки йому від того ні холодно ні гаряче* (А.- 1998, 10 січ.). У згаданому вище словнику знаходимо суміжні поняття: *хоч трава не росте* [361:2, с.894.], *море по коліна (по коліно)* [361:1, с.506.]; *як з гуски вода* [361:1, с.141]; *ні знобить ні гріє* [361:1, с.197.]; *хоч вовк траву їж* [361:1, с.357.]. На жаль, ареал ужитку не зафіксований у згаданому періодичному виданні, що свідчить, по-перше, про використання на сторінках періодики тих фразеологізмів, які є найбільше вживаними і широковідомими у розмовному (побутовому) мовленні; по-друге, як професійні журналісти, так і дописувачі двомовних видань не користуються усім мовним багатством, зокрема фразеологічним, що свідчить про звуження сфери вжитку сталих одиниць.

Двомовний часопис “Народна воля” від 14 жовтня 1999 року фіксує фразеологізм англійською мовою *to pay attention* [345, с.801] у реченні “If elected, Ukraine would formulate its position in the Security Council based on the following fundamental principles: *to pay adequate attention to conflicts*. Словник Н.Каменецкайте «Синонимы в английской фразеологии» представляє синонімічний ряд фразеологізмів на означення цього поняття, що у найбільш загальному викладі означає *звертати увагу на когось, щось (думати про щось, слухати, прислухатися, дивитися)*. Так, *give attention to* означає *приділяти увагу комусь, чомусь*; *lend attention* – *приділяти увагу на короткий час*; *Pay heed to* – *звертати увагу, прислухатися*; *take notice of* – *не ігнорувати щось*; *take account of* – *брати до уваги, звертати увагу*; *pay a mind to* – *зосереджувати свої думки на комусь, чомусь* [134, с.260-261].

Найуживанішими поряд з фразеологізмом *to pay attention* є також *to take account of* та *to take notice of*. Їх відсоток у двомовній українсько-англійській фразеології є досить високим ( $\approx 5\%$  від усього фразеологічного складу). Авторською трансформацією у порівнянні з фразеологізмом *to pay attention* є фразеологізм *to claim one's attention* (*вимагати уваги*) у реченні Today, another catechism *claims our attention* (Сів.- 1991, 14 берез.). Модифікація у цьому випадку вже відомого фразеологізму сприяє увиразненню авторської думки, конкретизації дії, а також створенню і передачі динамізму у викладі думок.

У журналі “Наше життя” (Н.ж. - 1998. - №5) в інформаційному повідомленні “From The Table Of The President” використаний фразеологізм, який введений у текст таким чином: Ukrainian and the Ukrainians were *given a chance* to look into their future in the magic glass of the very fact of attaining independence... Фразеологізм *to give a chance* (*давати шанс*) має ряд синонімів: *give an opportunity* - *представляти комусь сприятливу можливість зробити щось*; *furnish somebody with an opportunity* – *забезпечувати сприятливу можливість щось зробити*; *give (an) occasion* – *давати можливість*; *afford a chance* – *представляти щасливу можливість*; *afford an opportunity* –

представляти можливість (яка є природним результатом того, про що йдеться) [134, с.124-125]. Власне фразеологізм *to give a chance* є найуживанішим з усього вказаного синонімічного ряду. Аналогічний фразеологічний зворот *давати шанс* у мові українських пресових видань фігурує так само часто, що дає можливість твердити про однаково високий відсоток ужитку окремих фразеологічних конструкцій як в україномовних, так і в англійськомовних текстах періодичних видань української діаспори.

За твердженням А.Куніна, фразеологічні синоніми належать до одного граматичного класу, частково збігаються або повністю не збігаються за лексичним складом, мають спільний і диференційний семантичні компоненти і розрізняються або збігаються у стилістичному відношенні [161, с.111-112]. Наприклад: *давати лад - давати раду* [361:1, с.19] : Але ту повагу необхідно заслужити; поки що ми все робимо для того, аби нас не поважали і не сприймали дуже серйозно – ніяк не можемо *дати лад* у своїй державі. (У.в.- 1998, 8 квіт.)

*Чинити глум – брати на глум* [361:1, с.206 ] : У той час тотальної русифікації, коли саме українців угідливо підлаштовували під одного росіянина, щоразу *чинили глум* над рідним словом, пані Семанюкова несла в усі куточки світу його красу (Н.ж.- 1998. - №1).

Найлегше виявляти синонімічні зв'язки серед одноструктурних фразеологічних одиниць, які мають однакоvu модель побудови, з'єднані одним значенням, мають зближену граматичну типологію. Такі фразеологізми і утворюють синонімічні ряди. Але явище одноструктурних синонімів зустрічається досить рідко. Найчастіше маємо приклади різноструктурних синонімів.

Найважливішим критерієм при визначенні синонімічних відносин є критерій взаємозаміни. Різноструктурні синоніми знаходяться у відношеннях часткової взаємозаміни і також утворюють синонімічні ряди. Синоніми, які

мають хоча б один спільний компонент, протиставляються принаймні ще одним компонентом, який є в одного синоніма і відсутній в іншого [66, с.32].

Як правило, фразеологізми вступають у синонімічні зв'язки з лексемами. Наприклад: *бути у пригоді – допомагати* [361:1, с.64], *перешкоджати ; записати в історію золотими буквами – увічнювати* [361:1, с.148]; *оббивати пороги – просити; покласти основу – створити* [361:2, с.666]; *підняти руку – побити* [361:2, с.636]; *обливатися слізьми – плакати* [361:2, с.826.]; *спинатися на ноги – підростати* [361:2, с.826.]; *гнути коліна – підлещуватися, виразити покірність* [361:2, с.175] та ін.

Проте, як зазначає І.Білодід, "...у більшості випадків фразеологізм-синонім має більш виразну експресію, ніж окреме синонімічне йому слово" [44, с.208].

Уживання автором публіцистичного тексту фразеологізмів, синонімічних лексем, указує на його мовну досконалість та професійну майстерність і значно посилює експресію та емоційну вартість викладу.

Явищем фразеологічної синонімії охоплена значна частина фразеологізмів. Фразеологічні синоніми, не зважаючи на індивідуальний характер їх змісту та значення, все ж творять синонімічні ряди.

Наприклад: *Скомпроментувати в очах суспільства* (Вони намагаються *скомпроментувати в очах суспільства* відданих Україні громадян) (Н.в.- 1993, 18 лют) – *падати (впасти) в очах* [361:2, с.602] ; *Доливати оливи* (Вона зі своїм панславізмом *буде доливати оливи* до вогню мусульманського фундаменталізму...(Н.в.- 1993, 3 січ.) – *підливати масла у вогонь* [361:1, с.465]. *Стати на ноги* (Ось це і є ті молитви, що заставляють США і Захід допомагати Самалії *стати на ноги*. (А.- 1993, 20 верес.) – *зводити (встати, піднятися, стинатися) на ноги* [361:2, с.859]. *Угольний камінь* (Це був один з *угольних каменів* у започаткуванні стремління УК Церкви до єдності в Патріархаті. (Н.в.- 1994, 25 лип.) – *наріжний камінь* [361:1, с.363]. *Відігравати роль* (У цьому випадку стратегічні мотиви *відіграють* домінуючу роль.( У.в.- 1995, 30 серп.) –



відігравати (витримувати, грати, розігрувати) роль [361:2, с.762]. А також: скидатися на дурницю (Св.- 1998, 12 черв.) – відгонити абсурдом (доходити до абсурду) [361:1, с.13]; бути на заваді (Н.ж.- 1998. - №9) – стати (кілком в горлі, на дорозі, на перешкоді, поперек горла) [361:2, с.860] ; стати на шлях (Н.в.- 1995, 2 лют.) – вступити на дорогу [361:1, с.156] ; мати на меті (Н.в.- 1996, 20 трав.) – ставити за мету [361:2, с.374].

В англійській мові прикладами синонімічних ФО можуть бути:

*Change horses in the stream - change (swap) horses while crossing a stream (здійснювати великі зміни у невідповідний або небезпечний момент). Like a bolt from the blue - Like a bolt out of clear sky (звідки не візьмись; як грим серед ясного неба). Take account(of); take into consideration – (брати до уваги). Play the fool - make a monkey of oneself; act the goat – валяти дурака; дурачитися. Play double - play fast and loose – вести подвійну гру; вести нечесну гру.*

“Синоніми-фразеологізми, включені в різні або в той самий контекст, збільшують експресивну силу висловлювання, урізноманітнюють виклад, забезпечують досягнення потрібного стилістичного виразового ефекту” [42, с.210].

Позначаючи суміжну дію, кожний з синонімів має своє відтінкове значення, вказує на різну його інтенсивність. “Сфера вжитку спричиняє стилістичні відмінності фразеологічної одиниці. А звідси постає проблема стилістичних досліджень, яка пов’язується також із психологією як наукою, що вивчає, зокрема, механізми втілення думки в слово, формування асоціацій слова і вислову на різних його ступенях” [42, с.43].

Однією з найважливіших проблем залишається й досі проблема розмежування фразеологічних синонімів і варіантів. Внаслідок синонімічних змін окремих компонентів фразеологічної одиниці найчастіше виникають лексичні варіанти цієї фразеологічної одиниці.

Особливості структури і семантики фразеологізмів, їх здатність виконувати не лише функцію номінації, але і найчастіше характерологічну,

оцінкову, тобто давати образне уявлення про предмет, обумовлює стабільне використання фразеологічних конструкцій у мові преси діаспори, як готових образних засобів мови. Проте ця стабільність не абсолютна, тому що ФО, виступаючи у відповідному контексті, конкретизуються, і у складі контексту набувають нових смислових відтінків.

Багато фразеологічних одиниць здатні поновлювати компонентний, синтаксичний, стилістичний склад, зберігаючи при цьому загальну семантику. Ці зміни фіксуються словниками і вважаються нормативними. Комплексний характер структури ФО надає широкі можливості авторові у творчому використанні цього мовного матеріалу, який проявляється у зміні форми, структури, семантики, розширенні стилістичних меж ужитку. Функціонування фразеологізмів у періодичній пресі діаспори пов'язане з багаторазовим процесом повторення і відтворення, який обмежується не лише суто викладом їх початкової форми або традиційних варіантів вжитку. Дуже часто лексичний склад фразеологічних одиниць піддається у публіцистичному тексті різноманітним авторським змінам.

Фразеологічні варіанти – це наявні загальноживані різновиди фразеологічних одиниць, які характеризуються тотожністю спільного значення і внутрішньої форми, при чергуванні одного з лексичних компонентів, його форми (в широкому розумінні), або граматичної структури фразеологізму [91, с.84].

Як зауважує Л.Скрипник, “оболонка тієї самої фразеологічної одиниці може зазнати змін, але загальна семантика її залишається незмінною. Такі зміни фразеологічних одиниць називаються варіаціями; фразеологізми, що зазнали змін, - варіантами, а саме явище змінності – варіантністю” [270, с.122]. Варіантами можна вважати такі ССФХ: *надання чинності (сили) законопроекту* (Св.- 1998, 6 квіт.); *бути під віданням (під урядом) чийм* (Н.в.- 2000, 19 трав.); *давати в позику (в позичку)* (А.- 1998, 12-18 лют.); *перебороти перепони*

(*ворогів, труднощі*) (У.в.- 1993, 11 квіт.); *подавати голос за (на) кого* (Св.- 1997, 25 трав.); *зламати (порушувати) договір* (Св.- 1997, 25 трав.).

В англomовному газетному тексті: *with one accord (concent)* (Св.- 1996, 20 трав.) *одностайно*; *take into account (consideration)* (А.- 1998, 6 квіт.) *брати до уваги, враховувати*; *key-note address (speech)* (У.в.- 1994, 9 лют.) *виступ, який задає тон зборам, загострює увагу на основних питаннях*; *change (swap) horses while crossing a stream* – *здійснювати великі зміни у невідходящій або небезпечний момент*; *by (according to) all accounts* (А.- 1995, 8 лют.) *на спільну думку, за спільними вигуками*; *pride goes before a fall (pride will have a fall)* (А.- 1998, 23 лют) - *гордість до добра не доводить*.

Отже, як стверджує І.Білодід, “вибір певного стилістично-емоційного варіанту вислову – це складний творчий акт, в якому поєднується і мовноетичні прагнення, і певна психологічна дія” [44, с.42]. А в самій системі фразеологізмів існує “... політична взаємодія двох тенденцій: тенденції до стабільності складників і граматичних зв’язків між ними, що власне і сприяє фразеологізації певних словесних комплексів, запам’ятовуванню і проникненню у вжиток стереотипів, з одного боку, і тенденції до оновлення компонентного складу, до урізноманітнення морфологічного оформлення і синтаксичної з другого” [44, с.390].

На основі аналізу матеріалів двомовних українсько-англійських діаспорних газет США і Канади можемо підсумувати, що відсоток фразеологічних синонімів в українських та англійських газетних текстах є низьким. В українських – він становить приблизно 3 % , а в англійських - 1,9 %. Очевидно, що у неадаптованих періодичних виданнях англійською мовою цей відсоток буде вищим, оскільки читачеві, для якого англійська мова є рідною, зрозумілий увесь синонімічний ряд на позначення того чи іншого поняття. Як правило, натрапляємо на найуживаніші фразеологізми, які добре відомі широкому загалові читачів. Це явище, на нашу думку, є негативним, оскільки заштампований фразеологічний зворот зневиразнює авторський текст,

применшує зацікавленість читача у пропонованій інформації. Натомість ужиток фразеологічних синонімів на означення відомого поняття увиразнює текст, робить його виклад цікавішим, експресивнішим, результативнішим.

Критерій взаємозаміни, який є важливим при визначенні фразеологічних синонімів, виявляється основним і при визначенні фразеологічних антонімів з тією різницею, що антоніми не є взаємозамінними. (“Антоніми” (від гр. *Anti* – проти, *опита* – ім’я) слова з протилежним значенням”) [352, с.17].

Здатність фразеологічних одиниць вступати в антонімічні відносини значно поступається їх здатності вступати у відносини синонімічні, хоча й маємо значну кількість фразеологізмів, які творяться на поєднанні антонімічних понять, на порівнянні протилежних явищ і образів, на їх полярності.

У фразеології українсько-англійської преси діаспори спостерігаються одноструктурні і різноструктурні антонімічні пари. Наприклад:

а) різноструктурні: *звільнитися з пут* (Україна звільнилася з пут неволі, закріплює свою державну незалежність, щоб збудувати світле майбутнє для своїх дітей. (Н.в.- 1998, 14 жовт.)) – *заманювати в ярмо* (Вона заманює їх в нове, тим разом “солодше” ярмо. (Н.в.- 1998, 14 жовт.)); *закабалити в неволю* (Краще б тому, хто *підніме перо* до підпису в імені України, *скочити у кип’яток*, ніж *закабалити* наш народ у нову неволю. (Н.в.- 1998, 14 жовт.)); *покласти зброю* (Для нього усі ті, хто *поклав зброю* перед німецькими вояками, були зрадниками...(Н.в.- 1992, 31 груд.) – *ставати в оборону* (Вони не стали в оборону невинного українця. (Н.в.- 1992, - 31 груд.)); *заливає вогонь сорому* (І мене *заливає вогонь сорому*...(А.- 1998, 10 січ.)) – *ні холодно ні гаряче* (На таку “дрібницю” мешканець української столиці, очевидно, й не зважає, оскільки особисто йому від того “ні холодно ні гаряче”. (А.- 1998, 10 січ.)); *брати до уваги* (А от освітня діяльність українського жіноцтва за козацьких часів *залишається поза увагою* дослідників.(Н.ж.- 2000. - № 9)) – *залишатися поза увагою*; а також *у пригоді стати* – *стати на заваді*; *мати вплив* – *підпадати під вплив*; *брати до уваги* – *залишатися поза увагою* та ін.

б) одноструктурні: *брати до уваги* (У випадку, коли ситуація нагнить, береться до уваги те, що потребує наших заходів. (Н.в.- 1993, 18 лют.)) – *(не) брати до уваги* [361:2, с.909]; *дивитися на світ своїми очима* (Вони якимись своїми очима дивляться на світ, краще розуміються на всіх цінностях разом узятих (Св.- 1997, 12 серп.)) – *дивитися на світ чужими очима* [361:1, с.237]; *говорити одним голосом* (Видавці серії свідомі того, що вибрані письменниці не говорять одним голосом, і що їхні твори не завжди включають феміністичні нотки. (Н.ж.- 1999. – №6. )) – *говорити різними мовами* (на різних мовах) [361:1, с.176]; а також: *з великого розуму – з дурного розуму*; *схиляти голову* (Н.в.- 1994, 22 вер.) – *не схиляти голову* [361:2, с.871].

Різноструктурні: *у пригоді стати* (Н.ж.- 1998, 11 квіт.) – *стати на заваді* (У.в.- 1998, 12-18 квіт.); *мати вплив на когось* (А.- 1998, 26 берез.) – *підпадати під вплив* (Сів.- 1995, 26 берез.).

Одноструктурні: *і вашим і нашим* (Св.- 1998, 16-22 квіт.) – *ні вашим ні нашим* [361:2, с.538]; *зазнати поразки* (Св.- 1998, 16-22 квіт.) – *не зазнати поразки*; *зарадити собі (кому) з чим* (Н.в.- 2001, 28 квіт.) – *не зарадити собі (кому) з чим*; *з великого розуму* (Н.в.- 1997, 18 трав.) – *з дурного розуму*; *підвищувати голос* (Св.- 1998, 5-11 лют.) – *притишувати голос*; *давати позику* (Н.г.- 2000, 4 берез.) – *брати позику*.

Значення фразеологізмів, які протиставляються, у словниках пояснюється головним чином:

а) значенням одного або двох слів, які мають або лексичні антоніми, або одне слово у стверджувальній формі, а друге в заперечній: *rich, as a Crosses – poor, as a church mouse* (багатий як Крез – бідний, як церковна миш); *live rough – live like a fighting cock* (жити без вигод – жити у розкоші, як вареник у маслі); *cold war – hot war* (холодна війна – гаряча війна); *to pass the Bill – to kill the Bill* (прийняти законопроект – скасувати законопроект); *old lights – new lights*; *straight ticket – split ticket* (голосувати за списком кандидата своєї партії – бюлетень голосування кандидатів обох партій)

б) значення вільних словосполук, які мають у своєму складі або слова антоніми, або одне словосполучення стверджувальне, а друге заперечне: *as weak as water – as strong as hours* (слабкий, сил замало – сильний, як кінь); *as cold as stone – as hot as fire* (холодний, як камінь – гарячий, як вогонь); *as clear as mud – clear as day* (темна справа, зовсім неясно – ясно, як день); *a hard nut to crack – child's play* (твердий горішок, важка справа – легка справа).

Отже, наявність антонімів у системі фразеології сприяє розвитку протилежного лексичного значення, що є важливим зі стилістичного погляду.

Слід зазначити, що аналіз газетно-журнальних публікацій засвідчує високий відсоток контекстуальної антонімії у заголовках двомовних українсько-англійських видань України. Особливо вдається до засобів фразеологічної антонімізації творчий колектив склад газети “День”. На нашу думку, це досить ефективний прийом досягнення образності. Лише в одному номері газети від 7 квітня 1998 року у шести заголовках використаний елемент прийому фразеологічної антонімізації. Проте у газеті “Час” українською мовою цей обраний засіб відтворення думки використовується не так часто. Хоча, на наш погляд, фразеологічні антоніми сприяють актуалізації проблеми, увиразненню викладу думок. Логічний наголос у такому випадку падає на ту частину, яка і є стержнем проблеми. Наприклад: Домогосподарка *працює головою, а не руками* (Д.- 1998, 7 квіт.). *Прагнучи в небо, наші студенти вважають за краще не “відриватися від землі”* (Д.- 1998, 7 квіт.). *Стріляв у kota, влучив у брата* (Ч.- 2001, 12 лют.). *Без роздачі слонів, але з роздаванням обіцянок* (Ч.- 2000, 12 жовт.). *Треба бути патріотом своєї держави і любити своє місто, а не своє крісло* (Ч.- 1998, 12-18 лют.). *Життя забрав той, хто його дав* (Д.- 1998, 11 квіт.). *Львівські антимонополісти полегшать нам життя, а декому – зіпсують здоров'я* (Д.- 1999, 8 трав.).

Приклади фразеологічних антонімів знаходимо і в самих публіцистичних газетних текстах, хоча у цьому випадку відсоток ужитку є дуже низьким, а то й поодиноким. Так в описі подій, пов'язаних із проблемою

політичної культури у Литві, автор Альмар Латур у своїй статті “Нестабільна політична культура” (Ч.- 1998, 18 лют.) використав прийом антонімії у такому контексті: Тим часом, як у жовтні минулого року в економіці балтійських держав *віяли холодні вітри*, що вплинули й на місцеві фондові біржі, співробітники “Вільняус Банкас” радісно *піднімали келихи* з шампанським. Для досягнення фразеологічної антонімії, яка б підкреслила актуалізацію подій у прибалтійських державах, авторові слід було б ужити замість виразу *піднімати келихи з шампанським*, що не позбавлений деякої метафоричності, відомий фразеологізм *пити радість келихами*. Явище антонімії у фразеології ділового мовлення все ж не позбавлене деякої образності, яка завжди базується на протиставленні й істотно увиразнює контекст.

Елемент фразеологічної антонімії містять, на нашу думку, й такі англійські заголовки та речення: *You Give Us Money, We Win You Medals* (У.г.- 1998, 14 квіт.); *Kruty: An Example For Some, A Lesson For Others, And Excuse For the Rest* (У.в.- 1998, 16 лют.). *We are not so cynical as to act by the principle: the worse for others, the better for us* (А.- 2001, 13 лют.).

Отже, можемо зауважити, що фразеологічні антоніми у англійських текстах та заголовках використовуються майже вдвічі рідше, ніж в українських. Це свідчить про те, що публіцистичний стиль двомовних українських видань значно виграє у контекстуальному плані через мовленнєве багатство.

Явище омонімії фразеологічних зворотів почали вивчати у 60-х роках. Але й досі факт існування фразеологічних омонімів визнають не всі вчені. Поява нового значення пов'язана зі звільненням семантичного ядра від специфічно семантичної ознаки, внаслідок чого ця ознака відсувається на задній план. Зв'язок переносного значення з прямим здійснюється у рамках одного слова.

Компонент фразеологічної одиниці може, як зазначив А. Кунін, “набувати значення усієї фразеологічної одиниці, через те стаючи її синонімом.

Цей семантичний процес веде до утворення омонімів або нових значень слів” [354, с.12]. Омоніми – (гр. *homonyma, homos* – однаковий і *onyma* – ім’я) слова, однакові за звучанням, але зовсім різні за значенням [352, с.166]. Момент заміни одного семантичного ядра іншим є вирішальним при творенні нової мовної одиниці, яка схожа з вихідною лише зовнішньо, але втратила попередньо семантику і через те знаходиться з нею в омонімічних відносинах .

Процес творення фразеологічних омонімів є надзвичайно активним. Це явище якнайкраще спостерігається у мові газет і журналів діаспори США і Канади. Наприклад: *ступити через край* (А.- 1998, 11 лют.) – *ступити через край*; *поворотний білет* (Св.- 2000, 18 трав.) – *поворотний білет*; *обламати боки* (Св.- 1998, 16-22 квіт.) – *обламати боки*; *бути перед очима* (А.- 2001, 24 верес.) – *бути перед очима*; *проти течії* (А.- 1997, 8 черв.) – *проти течії*; *на практиці* (У.в.- 2000, 18 груд.) – *на практиці*; *речовий доказ* (Св.- 1997, 27 груд.) – *речовий доказ*; *прикидати пеню* (А.- 2000, 8 серп.) – *прикидати пеню*; *вийти проти кого* (У.г.- 2001, 24 верес.) – *вийти проти кого*; *стояти на чолі* (У.г.- 2001, 14 верес.) – *стояти на чолі*; *напускати туману* (А.- 1998, 17 трав.) – *напускати туману*; *кліпати очима* (Св.- 1998, 18-25 трав.) – *кліпати очима*; *низький уклін* (Св.- 1998, 6-23 квіт.) – *низький уклін*; *підвищувати голос* (А.- 2001, 14 верес.) – *підвищувати голос*; *ухвальний голос* (А.- 1998, 22 квіт.) – *ухвальний голос*; *широко ступати* (Св.- 1997, 19 груд.) – *широко ступати*; *моя хата з краю* (У.в, 1998, 16 квіт.) – *моя хата з краю*; *кримінальна справа* (А.- 1997, 22 лист.) – *кримінальна справа*; *за довіреністю* (У.в.- 2000, 14 трав.) – *за довіреністю*; *через брак* – *через брак*; *затуляти рота* (У.в.- 1998, 5-11 лют.) – *затуляти рота* [350, с.864].

В англійському тесті: *to chop and change - to chop and change* (*проводити товарообмін, купувати і продавати – часто змінювати*); *the cat is out of the bag* (А.- 2000, 19 квіт.) - *the cat is out of the bag* (*кота витягли з сумки (мішка) – секрет став відомим*); *take the chair* (Св.- 1998, 6 квіт.) - *take the chair* (*взяти крісло – зайняти місце голови – відкрити збори*); *like a bird* (Св.- 1998, 23-30



лют.) - *like a bird* (немов птах – легко без сумнівів); *keep somebody in the dark* (У.в.- 2001, 20 верес.) - *keep somebody in the dark* тримати когось у темноті – тримати когось у незнанні, приховувати щось (від когось); *red blood - red blood* (червона кров – фізична сила); *bread and butter* (А.- 1998, 23-30 лют.) - *bread and butter* (хліб і масло – засоби існування); *man and boy* (У.в.- 1998, 7 квіт.) - *man and boy* (чоловік і хлопець – з юних літ).

Отже, як бачимо з прикладів, явище фразеологічної омонімії є однаково поширеним як в україномовній, так і в англійській періодиці. Про те, що дане словосполучення є вільним словосполученням чи фразеологізмом-омонімом, можемо судити лише з контексту, у який воно входить. Тільки зі змісту контексту можемо з'ясувати значення вільного словосполучення або його фразеологічного омоніма.

Наприклад, на співзвучний до вільного словосполучення фразеологізм-омонімію “*схиляти голову*” натрапляємо у такому контексті: Ми не повинні *схиляти голови* перед труднощами, ми не повинні думати тільки про корм і не повинні піддаватися ковбасній філософії (У.в.- 1994, 22 верес.). Фразеологізм “*схиляти голову*” вжитий у значенні не здатися, не підкоритися [361:2, с.871]. Омнімічним до вільного словосполучення *нести на плечах* є фразеологізм, який уживається у значенні *здійснювати якусь дуже складну справу* [361:2, с.548]: Державність є єдиним гарантом для нації, яка прийшла дуже здалека, з глибин десятків тисяч років, яка *принесла на своїх плечах* дніпровську цивілізацію білої людини (Св.- 1995, 22 верес.). На означення поняття *бути відповідальним за кого-, що-небудь* вжитий фразеологізм *лежати на плечах*: Тим більше, що виконання цієї програми *лягло* поки що повністю *на плечі* України (Св.- 1995, 20 жовт.). У прямому значенні уживається також словосполучення *лежати на плечах*. Вільне словосполучення на означення нейтральної дії “*оббивати пороги*” є омнімічним до експресивного значення аналогічного фразеологізму, який уживається у значенні: 1. Багато разів звертатися до когось, кудись, у якій-небудь справі, домагаючись її вирішення;

2. Нахабно з'являтися десь, турбувати когось; 3. Часто бувати у когось, десь. Наприклад: Та щоб взяти довідку треба було добре *поббивати пороги...*" (Н.в.- 1997, 25 лист.).

Взяте із професійної термінології словосполучення *затискати лецатами* посилює негативний, осудний відтінок речення, у якому воно використане як фразеологізм: Думаю, не варто надто поширюватися про те, який колосальний вплив на громадську свідомість, і без того *затиснуту лецатами* матеріальних нестач та матеріальних сумнівів, мають усі ці чинники (У.в.- 2000, 31 жовт.). Фразеологізм ужитий у значенні "ставити кого-небудь у скрутне, безвихідне становище" [361:1, с.48].

Прикладів фразеологічних омонімів, утворених шляхом запозичення із професійної термінології, у мові преси маємо чимало: *тримати руку на живчику (мед.) – тримати руку на живчику (пульсі)* (С.в.- 1998, 15 лют.) – *не відставати від нових вимог життя* [361:1, с.127]; *доливати оливи (госп.) – доливати оливи (підсилювати, розпалювати, збуджувати чимось певне почуття, переживання, суперечку і т.ін.)* [361:2, с.624] (Н.в. 1993, 21 берез.); *підвищувати голос (муз.) – підвищувати голос (говорити голосніше, підвищувати тон, сердячись); моя хата скраю (побут.) – моя хата скраю (кого-небудь щось не стосується, не його справа, хтось не повинен це робити, здійснювати і т.ін.)* [361:2, с.921]; *затуляти рота (побут.) – затуляти рота (замовкати)* [361:1, с.318]; *підтинати під корінь (госп.) – підтинати під корінь* (Н.в.- 1992, 31 груд.) та ін.

В основі творення омонімічних відповідників фразеологізмів і змінних сполук лежить метафоричне перенесення. Оскільки мовна форма є більш стійкою, а мовний зміст більш рухомий, то умови матеріального і духовного життя будь-якого суспільства, змінюючись, спричиняють динаміку сфери комунікації на рівні фразеології.

Отже, у межах лексико-семантичної системи мови фразеологізми вступають у синонімічні, антонімічні та омонімічні відносини, і таким чином

уточнюють, диференціюють своє інваріантне значення. Найпоширенішими є явища фразеологічної синонімії та омонімії. Антонімія фразеологічного складу у газетних і журнальних текстах трапляється рідко (за винятком заголовків) і фіксується як поодинокі, оказіональні явища. На рівні фразеологічної сполучуваності ССФХ виявляють здатність і до серійної сполучуваності на основі однієї опорної лексеми. Це явище є досить поширеним у журналістському тексті, а тому заслуговує на детальніший розгляд.

#### **4.2. Найуживаніші фразеологізми журналістського тексту, утворені на основі однієї опорної лексеми**

З часу перших діаспорних видань і дотепер інформаційне поле преси під впливами процесів суспільного життя змінювалося не раз. Найцікавішим є період розвитку преси після розпаду Радянського Союзу. Перед пресою діаспори постали нові завдання, скеровані на підтримку державної незалежності України, подачу об'єктивної інформації про події в Україні та поза її межами. З огляду на цю обставину даний період розвитку преси і викликає нашу зацікавленість.

Історико-політичні процеси суттєво позначилися на фразеологічному рівні мовлення часописів. Демократизація основ суспільного буття в Україні послужила значним поштовхом до суттєвого оновлення лексичного та фразеологічного складу мови. Так, на основі аналізу періодичної преси в діяхронії спостерігається значне розширення лексико-фразеологічного складу. Одне і те ж слово вступає у зв'язки з іншими, творячи нові вільні та стійкі словосполучення, розширюючи тим самим багатий образний і суто номінативний фонд української та англійської мов. Наведемо приклади найбільш уживаних ФО, утворених на основі однієї опорної лексеми.

Відомо, що існує питання вільної і невольної сполучуваності слів. Як вказує М.Алефіренко, “вільна лексична сполучуваність зумовлюється

предметно-логічним змістом слова і не виходить за межі системних відношень у мові. Невільна (фразеологічна) сполучуваність компонентів фраземи не допускає їх довільної заміни, оскільки внутрішня фразеологічна сполучуваність детермінується не референтною віднесеністю лексем і не лише лексико-семантичними властивостями словесного знака, а й різними психолінгвістичними факторами, в основі яких найчастіше лежать певні асоціативні процеси у мисленні людини, викликані актуалізацією тих чи інших сил у смисловій структурі слів-компонентів” [4, с.28]. Сполучуваність словесних знаків у словосполученнях вільного типу є практично необмеженою. Проте компонентний склад фразеологізму є кількісно обмежений, що “детермінується тими семантичними перетвореннями, яких зазнали слова у складі фразем” [4, с.77]. Вільна сполучуваність слів має необмежену кількість варіантів. Там, де закінчується свобода лексичної сполучуваності, починається фразеологізм. Отже, невільна сполучуваність слів і є виявом сфразеологізованості звороту. Найбільш схильним до утворення фразеологічної сполучуваності є лексеми, значення яких не широковживане, а дещо звужене і обмежене. На думку Я.Барана, стійкі словосполуки нефразеологічного рівня відрізняються від фразеологізмів тим, “що значення слова, яке семантично реалізується, не є фразеологічно зв’язаним. А це, в свою чергу, пояснюється тим, що вказівний мінімум, необхідний для нього, не є постійним (але і не “лексично” змінним). Він традиційно (узуально) лімітований” [26, с.48-49]. Маємо дві групи фразеологізмів, які поділяємо за кількісним набором слів: 1) фразеологізми з одиничною сполучуваністю компонентів і 2) фразеологізми із серійною сполучуваністю.

Об’єктом нашої уваги стали ССФХ із серійною сполучуваністю, оскільки відбір та аналіз газетного та журнального матеріалу засвідчив чималий їх відсоток у двомовній періодиці США та Канади. Усі можливі варіанти позицій слів-компонентів за М.Алефіренком будемо називати “дистрибутивним полем” [4, с.78] сталої словосполуки.

Отже, подаємо приклади дистрибутивних зв'язків у сталих словосполученнях публіцистичного мовлення. Так, лексемі *увага* СУМ пояснює як таку, що означає: 1. Зосередження думки або зору, слуху на будь-якому об'єкті; спрямованість думки на кого-, що-небудь. 2. Цікавість до кого-, чого небудь, вияв бажання роздивитися, зрозуміти кого-, що-небудь. [358:11, с.361]. У газетному та журнальному тексті дана лексема утворює широко розгалужені зв'язки на зразок: У цьому документі *звернуто увагу* на те, що неокомуністичні сили нагнітають у Севастополі міжнародний розбрат... (Н.в.- 1993, 10 черв.). Історики або *пропускали такі* організації *повз увагу* як несуттєві, або шукали в них слідів прихованого націоналізму (Св.- 2001. - № 2). Я б хотіла *звернути* вашу *увагу* на чотири такі кризи – в 1930-х, 50-х, 70-х та 90-х роках, що двадцять років (Св.- 2001, 20 лют.). Коли *взяти* на увагу, що народження людини є поза її контролем і того вона змінити не може, ... тоді дві наступні передумови... залежать від самовизначення (Н.ж.- 2001. - № 2). Автор цього поняття, відомий польський історик, *мав на увазі*, що Україна була однією з націй, які не спромоглися на документальне усвідомлення свого історичного і політичного досвіду. (Н.ж.- 2001. - № 2). Освітня діяльність українського жіноцтва *закозацьких часів залишається поза увагою* дослідників... (Н.ж. - 2000. - № 9). Щоденник, писаний французькою мовою, зразу *звернув на себе увагу* літераторів і звичайних читачів. (Н.ж.- 2000. - № 11). ...Вона стає чужою, ексцентричною, *привертає на себе увагу*...(Н.ж.- 2000. - № 11). *Велику увагу* учасники наради *приділили* виробленню концепції підготовки Зводу. (Н.в.- 1993, 1 квіт.). *На особливу увагу заслуговує* художнє ткацтво жінок Рудні Іллінецької та Опачич... (Н.ж.- 1998. - № 5).

**Увага (-и, -у, -і, -ою):** звертати...; пропускати повз...; взяти до...; приділяти...; мати на...; залишатися поза...; привертати...; заслуговувати на особливу... .

Отже, дистрибутивне поле стійкого словосполучення *звертати увагу* формується кількістю виявлених у контекстах варіантів сполучуваності лексеми *увага*. За нашими підрахунками вона становить 8 позицій.

Так, часто вживане дієслово *мати* використовується на означення того, що комусь належить що-небудь, є його власністю” [358:4, с.648]: воно може означати також “володіти чимось, посідати щось” [358:4, с.648]. У поєднанні з іншими лексемами *мати* вказує на особливості виявлення людських можливостей. Його дистрибутивне поле є досить об’ємним. Наприклад: Розбивши Рух, демократи так поділилися, що ледве хто з них *має* якийсь *шанс* на успіх у виборах. (Н.в.- 1999, 14 жовт.) ...Всю енергію розтратили на виборах, де виграти не мали найменшого *шансу* (Н.в.- 1994, 14 жовт.). В деяких районах, де рухівці справді *мали владу*, саме так і сталося (Н.в.- 1998, 20 трав.). Ми хочемо, щоб студенти з України ... *мали нагоду* подорожувати по Канаді. (Н.в.- 1993, 1 квіт.) Студенти *мають нагоду* ознайомитися з місцями, пов’язаними з історією Америки в Бостоні й околиці (Н.в.- 1993, 1 квіт.). Судячи зі слів посла, його поїздки до різних регіонів України... *мають на меті* не тільки ознайомлення з нинішнім економічним і політичним становищем... (Н.в.- 1993, 1 січ.) Це семінар, у якому студенти *мають нагоду* порівняти коментар Митрополита Шептицького на молитву “Отче наш”. (У.г.- 1992, 30 серп.). Я *маю на увазі* мирні відносини, а мирні відносини для мене є добрими відносинами. (Н.в.- 1993, 17 черв.). Артикул вимагає, щоб було полегшено заснування друкарень для цієї Церкви й її вірних, бо на друкарню треба було *мати* також *королівський привілей*. (У.г.- 1993, 14 берез.). Отже, дистрибутивне поле, яке сформувалося довкола опорної дієслівної лексеми *мати* схематично має такий вигляд:

***Мати:*** шанс...; владу...; нагороду...; на меті...; на увазі...; королівський привілей... .

Частота вживання дієслова *бути* є особливо високою, хоча його дистрибутивне поле не є розгалуженим. У порівнянні з частотою вживання інших лексем у складі ССФХ *бути* зустрічається у 31% друкованих текстів. Воно вживається на позначення понять: “1. Існувати; 2. При наближеному визначенні кількості ваги, віддалі тощо; 3. Знаходитись, перебувати де-небудь;

4. Прийти, приїхати куди-небудь, до когось; відвідати кого-, що-небудь; 5. Трапитися, статися” [358:1, с.264]. Фразеологічні одиниці з дієсловом *бути* можуть вказувати на ставлення до чогось. Наприклад: *бути зацікавленим, бути відповідальним, бути байдужим, бути наполегливим*. Можемо зробити висновок і про те, що дієслово *бути* дає можливість утворення антонімічних варіантів ССФХ. Наприклад: *бути присутнім – бути відсутнім; бути байдужим – бути зацікавленим; бути відповідальним – бути безвідповідальним*.

Чимало слів з нейтральним значенням є основою фразеологічного фонду публіцистичного стилю. Так, дієслово *виконувати* означає: “1. Здійснювати що-небудь, реалізовувати завдання, наказ, задум і т.д.- проводити в життя; 2. Відтворювати для слухачів або глядачів який-небудь твір (музичний, літературний та ін.). Опорною лексевою *виконувати* є у таких фраземах: *виконувати функцію, виконувати завдання, виконувати доручення, виконувати наказ, виконувати умову*. Як бачимо, за винятком ССФХ *виконувати функцію*, чотири наступні можуть розглядатися як синоніми.

ССФХ *вдаватися до обману, вдаватися до провокації* та інші, які означають засіб для здійснення мети з опорним дієсловом *вдаватися*, також є фразеологічними синонімами.

У подібні зв’язки можуть вступати й інші частини мови, наприклад, іменники, прикметники. Вони теж є основою ССФХ одиниць, що несуть своє нейтральне семантичне навантаження.

Аналогічно відтворює зв’язки ще одна часто вживана іменникова лексема *рішення*. Вона означає: “1. Дію до значення “рішати”, “рішити”. 2. Вирок суду, постанову, розпорядження якої-небудь організації, зборів. 3. Продуманий намір зробити що-небудь, щось вчинити. 4. Спосіб вирішення, зображення, подання, розв’язання чого-небудь”. В аналізованих часописах спостерігаємо такі приклади семантичних зв’язків даної лексеми: *здійснювати*

*рішення, скасовувати рішення, виконувати рішення, ухвалювати рішення, рішення сесії.*

Іменникова лексема *умова* у СУМі тлумачиться як: “1. Взаємна усна чи письмова домовленість про що-небудь; угода, договір. 2. Вимога, пропозиція, які висуваються однією з сторін, що домовляються про що-небудь, а також при укладанні угоди, договору. 3. Необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь, або сприяє чомусь. 4. Обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь. 5. Сукупність даних, положень, що лежать в основі чого-небудь”. На сторінках газет функціонують такі варіанти об’єднання цієї лексеми з іншими у складі фразеологічних єдностей: *створювати умови, диктувати умови, за певних умов, обговорювати умови, здійснювати умову, виконувати умови.*

У періодичних виданнях США та Канади, які публікують матеріали двома мовами, функціонують стійкі словосполучення не лише української, а й англійської мови, які можна також згрупувати за опорним словом. Наприклад, дієслова *pay, come, take, bring* найчастіше зустрічаються у тексті і утворюють такі стійкі словосполучення: *pay: pay heed to smb.; pay the official visit (to); pay attention to smb. come: come to the point; come true. make: make sure; make an alliance; make a decision; make arrangements; make an affidavit. bring: bring to justice, bring to account; bring an action against smb.; bring a suit against smb.; bring (hard negative) results; bring (certain positive) results.* Іменники *law, force, share* зустрічаються у таких поєднаннях з іншими лексемами: *Law: civil law, commercial law; municipal law, answer before the law, to pass a law. Force: air forces, labour forces; peacekeeping forces, the balance of forces. Share: have a share in smth, ordinary share, fall to smb-s share; deferred shares.*

Пропонуємо дистрибутивні поля найуживаніших лексем двомовної преси української діаспори, згруповані за частинами мови. У поданих нижче прикладах опорною лексемою виступає дієслово:



**Мати:** ... підстави; ...на совісті; ...намір; ...право голосу; ...шанс; ...дозвіл; ...нагоду; ...наслідки; ...на увазі; ...сумнів; ...успіх; ...перевагу.

**Надавати:** ...повноваження; ...позичку; ...значення; ...допомогу.

**Робити:** ...крок; ...висновок.

**Виконувати:** ...умову; ...доручення; ...функцію; ...завдання; ...наказ.

**Досягати:** ...мети; ...успіхів; ...домовленості.

**Приймати:** ...закон; ...присягу; ...законопроект.

**Вдаватися:** ...до обману; ...до провокації.

**Виявляти:** ...бажання; ...рішучість.

**Брати:** ...ревани; ...участь; ...до уваги.

**Ухвалювати:** ...рішення; ...постанову; ...питання.

**Бути:** ...присутнім; ...зацікавленим; ...байдужим; ...безвідповідальним.

Пропонуємо огляд дистрибутивних полів прикметників у ролі опорних лексем:

**Фінансова (-ий):** ...проблема; ...система; ...підтримка; ...рейтинг; ...успіх; ...вклад; ...неспроможність.

**Депутатська (-і):** ...фракція; ...група; ...недоторканість; ...вакації.

**Кримінальна (-е):** ...справа; ...ситуація; ...практика; ...відповідальність; ...переслідування; ...постанова; ...звинувачення.

**Парламентська (-і):** ...криза; ...вакації; ...рішення; ...питання; ...звинувачення.

**Політична:** ...криза; ...ситуація; ...стратегія.

У ролі ключової лексеми виступає іменник:

**Рішення:** скасовувати ...; здійснювати...; ухвалювати...; виконувати; ...сесії.

**Подяка (-у):** сердечна...; висловлювати.

**Влада:** виконавча...; місцева...; державна...; законодавча...; судова.

**Проблему:** вирішувати...; висвітлювати...; розв'язувати...; обговорювати...; загострювати.

**Заходи:** вживати...; проводити.

**Умови:** створювати...; диктувати.

Отже, з наведеного вище можна зробити висновок, що сталі словосполучення формуються на основі дієслів (35%), прикметників (29%), іменників (36%). Це свідчить про одну із властивостей мови – відтворювати динаміку у розвитку подій, явищ і фактів, констатувати номінативність процесів задля широкого інформування про події у світі.

Пропонуємо класифікацію за опорним словом в англійському публіцистичному тексті:

**Force(s):** *air...*(повітряні сили); *peacekeeping...*(миролюбні сили); *the balance of...*(рівновага сил); *labour...*(трудова сила); *to put in...*(впроваджувати в дію).

**Political:** *...relations* (політичні зв'язки); *...interference* (політичне втручання)

**Criminal:** *...prosecution* (кримінальний захист); *...situation* (кримінальна ситуація); *...charge* (кримінальне обвинувачення).

**Law:** *civil...* (цивільне право); *commercial...* (комерційне право); *municipal...* (муніципальне право); *business...* (торгівельне право); *to answer before the...* (відповідати перед законом).

**Bring:** *...to criminal justice* (віддавати в руки правосуддя); *...to account* (притягати до відповідальності); *...legal action against* (порушувати справу); *...a suit* (подавати позов); *...hard negative result* (приносити важкі негативні наслідки).

**Come:** *...to the point* (дійти до суті); *...true* (справдитися).

**Right(s):** *human...* (права людини); *...to rest and leisure* (право на відпочинок); *...to life, liberty and security of* (право на життя свободу і безпеку); *...to protection* (право на захист); *...to material security* (право на матеріальну безпеку); *...to education* (право на освіту); *...to health protection* (право на охорону здоров'я); *...to work* (право на працю); *...to self-determination* (право на визначення); *...to social insurance* (право на соціальне страхування); *...to appeal* (право на оскарження); *to encroach on human...* (посягати на права людини).

**Pay:** ...*heed to smb.* (звертати увагу на когось); ...*homage to* (виявляти повагу); ...*the official visit (to)* (нанести офіційний візит); ...*attention to smb.* (приділяти увагу).

**Justice:** *fair* (неупереджене правосуддя); *to retard the course of* (відкладати правосуддя); *to escape...* (уникати правосуддя).

**Best:** *to be the ... of the bunch* (бути найкращим); *to do one's...* (зробити все, що від тебе залежить); *to have of it* (взяти верх; перемогти); *to make the ... of bad situation* (зробити найкраще в тяжкій ситуації).

**Heir:** ...*at law* (законний спадкоємець); ... *of the body* (спадкоємець за походженням); *second-resort...* (спадкоємець другого рівня); *last-resort...* (спадкоємець останнього рівня); *first-resort...* (спадкоємець першого рівня); ...*responsibility* (спадкова відповідальність); ...*by will* (спадкоємець за заповітом); ... *presumptive* (спадкоємець за припущенням).

**Share:** *bank...* (банківські акції); *deposited...* (депозитні акції); *founder's...* (акції засновників); *ordinary...* (звичайні акції); *registered... (personal)...* (іменні акції) *preference...* (привілейовані акції); *bearer...* (акція на пред'явника); *earning (s) per...* (прибуток з розрахунку на акції).

**Make:** ...*sure* (бути впевненим); ...*an alliance* (створити альянс); ... *a decision* (прийняти рішення); ...*an affidavit* (давати покази під присягою); ...*amends (for)* (відшкодовувати збитки); ...*arrangements* (вживати заходів).

**Bank:** *joint-stock...* (акціонерний банк); ...*deposit* (вклад в банк); *state...* (державний банк); *commercial...* (комерційний банк); *cooperative...* (кооперативний банк); *international* (міжнародний банк); *national...* (національний банк); ...*loan* (банківська позика); *central...* (центральний банк)

Вказані вище дистрибутивні поля не є змінними і необмеженими, оскільки у ролі опорної у них не може бути будь-яка лексема. Також лімітованим є їх естетичний узус. Приклади свідчать про те, що в англійській мові найвищим є відсоток творення фразеологічних сполук на основі іменників - 52%, на основі дієслів - 37%, на основі прикметників та прислівників - 11%.

Це означає, що найчастіше в описі функцію називання предметів і фактів виконують іменники, а на позначення процесів дії використовуються дієслова. На підставі зіставного аналізу вживання фразеологічних одиниць в англійському та українському текстах періодичної преси можна зробити висновок, що в обох випадках частотність творення фразем за допомогою дієслів приблизно однакова. Тобто, дієслово як частина мови, що означає дію, стан, процес, служить засобом творення предикації, процесуальності, наказовості, спонукальності. На другому місці за частотністю є іменник, як частина мови, що виразно позначена номінативною функцією. Дієслова у ССФХ як опорні слова творять нові ССФХ і ФО, що розширюють сферу їх вживання через синонімічні та антонімічні зв'язки приблизно у 18 % випадків в українських текстах і у 19 % випадків – у англійських текстах. Якщо опорним словом є іменник, то його відсоток в українських текстах становить майже 13%, а в англійських – близько 15 %. Проте надмірне вживання тих чи інших фразеологічних виразів призводить до їх заштампованості.

Для творення публіцистичного тексту, який належить до інтелектуальної сфери мовного спілкування, основними є не лексеми (слова), а власне словосполучки. Фразеологізми та стійкі словосполучки нефразеологічного рівня (фразелоїди) і є тими елементами, які організують текст таким чином, щоб він міг адекватно виконувати інформативну функцію.

Вибір автором ССФХ підлягає в першу чергу меті передати інформацію у найбільш стислому і конкретизованому вигляді. Використання різноманітних експресивних, емоційних, оцінкових форм мови характеризується чітко визначеною спрямованістю впливу на читача [300, с.19-20]. Тому цікавим і лексично виправданим у мові преси є прийом використання лексичної сполучуваності одного і того ж слова у різних контекстах. По-перше, спостерігається явище особливої вживаності фразем і фразелоїдів на основі однієї опорної лексеми; по-друге – заштампованість викладу (в окремих випадках), його стандартизація. Переважання у мові періодичних видань цього

виду лексики і є їх особливістю. Виходячи за рамки значень дистрибутивного поля, автор ризикує бути неправильно сприйнятим.

Отже, сприйняття газетного і журнального тексту полегшується завдяки засвоєнню широко відомих лексем-сигналів, уплетених у структуру ССФХ та ФО фразеологічних комплексів. Відмінності двох національних мов, представлених в українсько-англійських часописах США і Канади, дають право зробити висновки про: 1) приблизно однакову частотність використання частиномовного масиву лексики а) дієслів; б) іменників; в) прикметників; г) прислівників у ССФХ; 2) про значення використання одних і тих же слів у компонентному складі ССФХ та ФО; 3) про своєрідність творення дистрибутивних полів окремих лексем у двох мовах.

#### **4.3. Фразеологічні новотвори, явище трансформації у пресі української діаспори США і Канади**

Журналістська майстерність у використанні фразеологічних засобів мови передбачає не лише уміння змістовно і доречно застосовувати те або інше “готове” висловлювання, але і скористатися, якщо необхідно, структурно семантичним принципом його творення. Фразеологічні фонди української мови служать журналістам не лише як готовий образний матеріал, але і як зразок для власної роботи над словом.

Традиційний запас образних засобів мови не завжди відповідає бажанню автора. Як відомо, фонemi, морфemi, інші одиниці мови створюються із вже наявного матеріалу і лише набувають нової форми. Фразеологічні словосполучення становлять у цьому плані винятку. Усі елементи потенційних фразеологізмів існують у мові нарізно, проте відсутнім є саме таке сполучення їх компонентів, яке є незвичним або винятковим, що являє собою процес творчості, щось нове. Нове воно ще й тому, що внаслідок незвичної взаємодії

елементів виникає нове значення. У мові газетно-публіцистичних видань діаспори найбільш продуктивними є індивідуально-авторські новотвори фразеологічних сполук. Як правило, це словосполучення, окремі компоненти яких втрачають своє пряме лексичне значення, тому що відбувається порушення звичних відносин об'єктів реальної дійсності, які позначені цими компонентами. Семантичні зсуви, які з'являються внаслідок сполучуваності незвичних або взагалі семантично непоєднуваних слів, перетворюють окремі компоненти сполучень з вільних у фразеологічно зв'язані. Ці сполуки, які мають відповідну і однакову з фразеологічними одиницями структуру, нав'язують читачеві суб'єктивно-авторський погляд на предмет і його смислові зв'язки. Характерною особливістю сталих словосполучень фразеологічного характеру у пресі діаспори є певна однотипність фразеосхем, за якими вони утворюються. Найбільш продуктивними у мові газет є ад'єктивно-субстантивні фразеологізми (*прикметник + іменник: П + І*). Наприклад: *паперове болото* (Св.- 1994, 23 січ.), *високий авторитет* (Н.в.- 1993, 22 верес.), *угольний камінь* (Н.в.- 1993, 18 лют.), *остання крапка* (Н.в.- 1992, 31 груд.), *історична сцена* (А.- 1996, 18 трав.), *високі особи* (Н.в.- 1993, 18 лют.) та ін. Різновидом цих фразеосхем є окремі утворення типу «дієслово + прикметник + іменник»: *Д + П + І*. Наприклад: *посідати історичне місце* (Н.ж.- 2001. - № 9); *відігравати важливу роль* (Н.в.- 1994, 22 верес.); *перебувати у скрутному становищі* (А.- 1997, 20 квіт.); *сходити з історичної сцени* (Св.- 1992, 31 груд.) та ін.

Продуктивними у мові преси є також субстантивно-субстантивні фразеосхеми: *П + І2*. Наприклад: *азбука виборів* (Св.- 2000, 21 квіт.), *рицарі пера* (А.- 1993, 2 черв.), *гілки влади* (Н.в.- 1994, 22 верес.), *порядок денний* (У.в.- 1998, 15 лист.) та ін.

Надзвичайно продуктивною є фразеосхема дієслівно-субстантивна (*Д + І*). Наприклад: *стати в обороні* (У.г.- 2000, 2 верес.); *брати до уваги* (Н.в.- 1993, 18 лют.); *доливати оливи* (Н.в.- 1993, 18 лют.); *лягати на плечі* (Сів.-

1995, 8 лип.); *оббивати пороги* (Н.в.- 1995, 20 жовт.); *сходити на узбіччя* ( Н.в.- 1996, 25 верес.) *та ін.*

Перевага субстантивно-субстантивних, ад'єктивно-субстантивних або дієслівно-субстантивних конструкцій у мові сучасної діаспорної преси не випадкова, бо саме вони є найбільш поширеними в українській мові. Водночас їм властива не лише номінативна, а й якісна та образно-оцінна характеристика.

Незважаючи на однотипні структури, ці фразеологізми вирізняються оригінальністю, виразністю, образністю, наповнюють фразеосхеми різним як за значенням, так і за стилістичним забарвленням матеріалом. І це не просто механічне наповнення тої чи іншої фразеосхеми, а глибокий творчий процес. У одному випадку сполучуваність базується на незвичному поєднанні у мові образного або необразного негативного значення основного компонента з іншим компонентом. Наприклад: *бюрократичне болото, крокодилячі сльози, капіталізовані партнери, силова відповідь, статусна рента* та ін. Незвичне поєднання лексем загострює, посилює асоціативний зв'язок з якісно-оцінним компонентом семантики даного елемента словосполучення, у якому характерологічний компонент ужитий у прямому значенні.

У інших випадках сполучення поєднують у собі компоненти, які не містять негативної характеристики. Наприклад: *високий авторитет, гілки влади, визначальна крапка, історична арена, високі особи, історичне місце* тощо. Усі наведені сполучення слів є далекими від традиційного словникового сусідства. У мові української періодичної преси США і Канади переважають фразеологічні одиниці з яскраво вираженим емотивним значенням (індивідуально-авторські, книжні, розмовно-побутові). Вони становлять приблизно 73% усього фразеологічного запасу української мови. Проте такі ФО значно поступаються перед міжстильовими одиницями своєю абсолютною частотою функціонування. Ця особливість журналістського стилю щодо вживання фразеологічних одиниць обумовлена специфікою семантики фразеологізмів, а також їх контекстуальними функціями.

У журналістському мовленні спостерігаємо перетворення ФО, пов'язаних із кількісним порушенням їх складу. Таке явище називаємо фразеологічною трансформацією. “Трансформація (лат. *transformatio*), - за твердженням одного зі стилістів О.Пономарева, - це видозміна фразеологічних одиниць із певною стилістичною настановою” [227, с.127].

Особливості розширення фразеологічного складу стали об'єктом уваги таких відомих мовознавців, як О. Пономарів, О. Сербенська, А.Мамалига, А.Капелюшний, зокрема проблемою фразеологічних трансформацій у періодичній пресі – з'ясовували О.Сербенська та А.Мамалига. Львівський науковець А. Капелюшний, який вивчав це явище, виокремлює такі способи трансформації: “1. Поєднання в тексті з метою створення каламбуру фразеологізму й вільного словосполучення або вживання слова водночас у зв'язаному та вільному значенні; 2. Створення оказіонального значення фразеологізму або пристосування фразеологізму до конкретної ситуації; 3. Контамінація – створення нового фразеологізму внаслідок накладання однієї на одну двох (і більше) вже наявних ФО; 4. Додавання другої (авторської) частини; 5. Синонімічна або антонімічна заміна компонентів фразеологізму; 6. Поширення фразеологічної одиниці додаванням до неї нових компонентів” [136, с.41].

В українській пресі діаспори США і Канади спостерігаються видозміни ССФХ і ФО за усіма вказаними типами. Трансформація як засіб увиразнення газетного тексту дає змогу уникнути такого поширеного у пресі явища, як поява штампів. Якщо, скажімо, частотність одних і тих же фразеологічних одиниць перевищує у своєму використанні 45 %, то образність такого стійкого словосполучення стирається. Так само і ССФХ, позбавлені образності, часто втрачають своє первісне семантичне навантаження від постійного їх використання у різних контекстах. Однак відмовитися від них неможливо, оскільки вони виконують значну роль як знакові одиниці. Саме на цьому етапі відхід від уже відомих ФО і їх увиразнення за допомогою видозмінених норм



дає можливість створити якісно новий контекст, що значно увиразнює його і запобігає появі фразеологізмів-штампів. Можна твердити, що трансформація поступово веде до появи синонімічних варіантів - фразеологізмів з більш або менш яскраво вираженою експресивністю. Наприклад :

*Тепла атмосфера – тепла компанія; покласти ні на кого – покладатись на когось; грати карту – ставити на карту; розігравати карту; заводити в глухий кут - загнати в кут, заходити в глухий кут; складати подяку – висловлювати подяку; зазнавати відмови – зазнавати поразки; долати бар’єри – долати перешкоди; провадити програму – здійснювати програму; пов’язувати надії – покладати надії; ключ до стабільності – ключ до взаєморозуміння; кінець діло славить – кінець ділу вінець; тримати руку на живчику – тримати руку на пульсі; зализувати рани – загоювати рани, незагоєна рана; гостра боротьба – запекла боротьба; надавати допомогу – подавати руку допомоги; платити велику ціну – платити (відплатити) такою самою монетою; шукати компроміс – іти на компроміс; надавати допомогу – подавати руку допомоги.*

Найчисленнішими є трансформації, утворені поширенням компонентного складу за рахунок слів вільного ужитку. Трансформація ФО відбувається за бажанням автора тексту у тому випадку, коли необхідно внести уточнення у зміст фразеологізму, увиразнити його. “У конкретному мовному оточенні, - зауважують В.Білоноженко та І.Гнатюк, - словесний зміст ФО іноді виявляється недостатнім. З’являється потреба якимось доповнити його, пов’язавши з тематикою твору, із характеристикою окремих його персонажів, оптимізувати [19, с.120]. Поширюючи межі фразеологізму, конкретизуючи його значення, трансформація компонентного складу ФО зближує його із змістом тексту. Наприклад: *Що можна диктувати, можна застосовувати якісь санкції, можна приходити і намагатись наводити порядок у чужому домі.* Фразеологізм “*наводити порядок у чужому домі*” трансформований відповідно до ситуації, про яку йдеться, і взятий з інтерв’ю Л.Кравчука засобами масової

інформації України, опублікованому 31 грудня 1992 року в часописі “Народна воля”. Там само знаходимо: “Але все ж таки за цей час зроблено багато кроків, які сприяють вирішенню цієї проблеми...”. Фразеологічний зворот “перший крок”, який тлумачиться як “Самий початок, початковий період чого-небудь” [361:1, с.401] трансформований і подається у контексті як оказіональний. ФО, які зазнають трансформаційних змін, збагачуються семантично. Вони не лише посилюють трансформаційне звучання фразеологізму, але й збагачують фразеологічну конструкцію новою відтінковою семантикою. Подана у тексті фразема додає вислову динамізму, багатства семантичного навантаження в одній словосполучці – нарівні трансформованої фраземи.

Наведемо приклади розширення фразеологічного складу поза контекстом, які по-перше, доповнюють зміст висловлювання, по-друге, створюють змістовий колорит і розмаїття сталої структурної одиниці: *Розгризати твердий горіх; синдром перетягування ковдри на ноги; залатувати дірки в нагрудних кишенях; здіймати неймовірний гвалт; загоювати душевні рани; надавати важливого значення; розігравати севастопольську карту; займати належне місце; посідати вигідне становище; відкривати широкі перспективи; набувати політичний капітал; формувати негативне ставлення; малювати свій сценарій розвитку подій; повертатися за стіл переговорів; притягнення до кримінальної відповідальності; курс радикальних реформ; мати відносний успіх; обстоювати рівні права.*

В англomовних періодичних виданнях української діаспори зустрічаємо розширення компонентного складу фразеологічних одиниць. Наприклад:

*to have direct evidence – мати прямий доказ; to ensure citizens justice – гарантувати громадську справедливість; to loose independent status – втрачати статус незалежності; to teach a good lesson – послужити хорошим уроком; to find scapegoats – знаходити козлів відпущення; to be very grateful – бути дуже вдячним; to express a grate interest – виявляти (висловлювати)*

*великий інтерес; take up the interesting ball – вступати у цікаву розмову; meet wish terrible accident – потрапити у жахливу аварію (катастрофу); right of negative vote – право негативного голосу (право заперечення); to wash the parliaments hands – умивати парламентські руки; to bring hard negative results – приносити важкі негативні наслідки; to pay the official visit – наносити офіційний візит; to give the last chance – давати останній шанс; to give special attention – приділяти особливу увагу; to loose social orientation – втрачати соціальну орієнтацію; teach a good lesson - послужити хорошим уроком.*

Таким чином, комбінація слів, які фіксують лише в одному контексті, призводить до цілком нових асоціативних відтінків у сприйнятті тексту. З'являється своєрідна експресія, яка оновлює враження читача через відомі, здавалося б, вислови.

Протилежним до явища трансформаційного розширення є явище скорочення компонентного складу фразеологізму, яке також, хоча дуже зрідка, знаходить своє відображення у мові преси діаспори США і Канади.

Найпершою умовою, яка робить можливим використання усічених фразеологізмів, є “традиційність, відомість та популярність їх серед широкого кола носіїв мови” [19, с.131]. Як правило, опускають лише останній компонент фразеологізму. Яскравим прикладом авторської трансформації є заголовок до статті про о. Івана Лишика, настоятеля катедри св. Володимира у Нью-Йорку, у газеті “Свобода” від 8 лютого 2001 року “Щоб не впало зерно між терни”. Автор поєднав у одному реченні елементи двох добре відомих фразеологізмів, а саме: *дорога, вкрита тернами*, який у ФСУМі тлумачиться як: “великі труднощі, злигодні, страждання в чіємусь житті” [361:1, с.262] і фразеологізм *заронити зерно* – “викликати, збудити що-небудь у когось” [361:1, с.316]. У одному прикладі, шляхом поєднання усічених компонентів фразеологізмів з високою частотою використання створено okazionalnyi, трансформований зворот.

Отже, на основі виконаного аналізу слід зауважити, що усічені фразеологізми журналісти використовують, як правило в інтерв'ю – жанрі, який передає живе діалогічне мовлення. Характерними ознаками розмовної діалогічної мови є динамізм, експресивність, стислість, афористичність. Як і трансформаційне розширення фразеологізму, трансформаційне усічення можемо вважати явищем okazіональним. Але таким, яке не заперечує традиційного вживання фразеологічної сполуки у межах однієї мовної системи.

Ще одним різновидом трансформації фразеологізмів є фразеологічний натяк. Проте відсоток цього явища у двомовній українсько-англійській періодиці еміграції є досить незначним. Наведемо приклади уживання фразеологічного натяку в україномовному тексті: Як Ви гадаєте, яка буде *остання крапка* в питанні про Чорноморський флот? (Н.в.- 1992, 31 груд.). У даному реченні конструкція *остання крапка* нагадує фразеологізм “ставити крапку”, що означає “закінчувати, припиняти” [361:2, с.857]. Отже, специфічно створене мовне оточення сприяє використанню натяку на вказаний широковідомий фразеологізм.

У сучасній пресі діаспори поширеним є процес творення нових фразеологізмів шляхом перефразування старих. Наприклад: *бартеризація усієї країни* (Св. 1997, 10 серп.); *синдром Жириновського в Україні* (У.в.- 1995, 15-22 квіт.); *цьогорічний “холодомор”* тощо (Св.- 2001, 19-26 груд.).

“Різні перефразування (обігравання) відомих крилатих фраз, поширені у засобах масової інформації, не тільки і не стільки свідчать про ерудицію мовця, його спосіб життя, скільки про характер сприймання світу сучасною людиною... Автори перефразувань орієнтуються на достатньо підготовленого слухача, на його фоніві знання, поєднані з початковим варіантом висловлювання, вважаючи, що тому добре відома генетична характеристика цього словесного комплексу” [271, с.123].

Проаналізовані приклади свідчать про те, що тематика публіцистичного тексту впливає не лише на добір ССФХ і ФО, але і створює умови для

підвищення їх частотності, а також для виникнення у них нових контекстуальних відносин. Отже, у процесі ССФХ та ФО формуються нові семантичні відношення, зумовлені характером і змістом тексту.

Семантична наповненість ССФХ та ФО дозволяє їм найбільш повно реалізувати комунікативні задуми автора, виконати різні комунікативні функції – не лише подати інформацію про щось, але й впливати на розум, емоції та почуття людини. ССФХ та ФО таким чином стають дієвим засобом для досягнення автором поставлених інформативних цілей.

Отже, як свідчить аналіз журналістського матеріалу періодичної преси США і Канади, у процесі функціонування ФО відбувається ускладнення системних зв'язків за рахунок появи у них нових текстових або ситуативно обумовлених семантичних зв'язків, виникнення яких пов'язане з тематикою тексту.

## **ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ**

1. Дослідження ССФХ у періодичній пресі української діаспори США і Канади на лексичному рівні дають право твердити, що частина ССФХ і ФО твориться шляхом добору окремих лексем у залежності від проблематики газетного матеріалу тоді, коли основна опорна лексема залишається незмінною. Це дає змогу окреслити дистрибутивне поле кожної окремо взятої лексеми, варіативність якої є високою. Існування цього явища у газетному мовленні діаспори вказує на досконале володіння українською мовою авторськими колективами аналізованих газет і журналів, а також уміння використовувати на практиці комбінаторні властивості фразеологізмів.

2. Уживання у публіцистичних текстах української діаспорної преси фразеологічних синонімів, антонімів, омонімів свідчить про те, що українська мова в чужомовному оточенні і на чужих територіях не існує зовсім у тому стані, у якому її понад сто років тому завезли у США і Канаду перші емігранти

з України. Мова преси діаспори перебуває у розвитку і постійній зміні, хоча основний лексичний склад залишається незмінним. Із завданням репрезентувати мову у найбагатших її семантичних і функціональних виявах можуть впоратися журналісти, активно послуговуючись найколеритнішими її скарбами. Адже саме через пресу усі невідомі широкому загалові читачів нові фразеологічні значення, а також фразеологічні синоніми, антоніми, омоніми можуть увійти в активний ужиток і значно поповнити словниковий образний мовний запас українців діаспори США і Канади.

3. Штампи та кліше збереглися у мові діаспорної преси з часів Радянського Союзу, коли з народів намагалися “вибити” національний дух, стерти усвідомлення себе окремою етнічною групою, тобто – знівелювати як мовно-культурну особистість. Виразником і водночас засобом для формування суспільної свідомості народу є преса. Заштампованість, сірість викладу зневиразнювала мовлення, традиції і культуру народу, нав’язуючи думку про велич “старшого брата” і свою меншовартість. Такі тенденції спостерігаються до певної міри і в пресі діаспори США і Канади.

## ВИСНОВКИ

Двоаспектний характер пропонованої роботи визначає результати дослідження на двох рівнях: теоретичному та прикладному.

У ході дослідження з'ясовано, що для українського емігранта у США і Канаді преса є здебільшого основним і найкращим способом висловлення громадських, національних позицій, трибуною обговорення наболілих проблем. Аналіз листів до редакцій, опублікованих у номерах досліджуваних видань, свідчить про те, що українцям, де б у світі вони не знаходилися, не байдужа Україна і все українське. Преса в діаспорі є основним органом об'єднання вихідців з України у свідому етнічну спільноту.

Асимілятивні процеси зумовлюють занглізування україномовних громадян у США і Канаді. Розмовний варіант української мови перенасичений англіцизмами. Побудова речень нагадує радше традиційну граматичну модель побудови англійського речення, аніж усталений україномовний варіант. У мовлення вводяться англійські лексеми та цілі поняття, які мають цілком адекватні відповідники в українській мові, але чомусь нехтуються. Згубний вплив асимілятивних процесів не на користь української мови виявляється у проникненні англіцизмів не лише у мову українців діаспори США і Канади, але й у мову усіх, хто проживає в Україні і користується українською мовою у повсякденному спілкуванні. Ці процеси спричинені комп'ютеризацією, потягом до міжнародних стандартів ділового партнерства, до науки й освіти Заходу, передовим товаровиробництвом в англомовних країнах, лідерством англійської мови як міжнародної, посиленою еміграцією українців за кордон, «відкачуванням» інтелектуального потенціалу за межі України тощо. Все це створює підстави для мовної агресії з боку англійської мови. Від процесів впливу на державну мову страждає не лише титульна нація, її культура: людство втрачає унікальні засоби світової культури, знаряддя пізнання

світу засобами національної мови. Зберегти українську лінгвосферу, вплинути на її ареал поза межами України може лише такий потужний чинник формування свідомості і пропаганди етнокультури, як періодична преса.

За умов проживання в англomовному суспільстві кожний україномовний громадянин навчається англійської. З часом чужомовне оточення призводить до знівелювання мовних навичок свого етносу. Проте мова народу, який вливається в нову етнічну спільноту, не розчиняється у ньому повністю, а чинить свій вплив на мову країни, в якій перебувають емігранти. Відбувається процес взаємозбагачення мов і культур. Слід зауважити, що кількість емігрантів-українців у Канаді є більшою, ніж у США, і взаємозбагачення у мові тут відбувається активніше, рівень збереження етнокультурних традицій українців значно вищий.

З огляду на актуальність вивчення функціональних особливостей ССФХ в аспекті лінгвістичних особливостей публіцистичного тексту зазначаємо, що сам факт уведення їх у контекст є виявом текстоформуючих можливостей ССФХ, а також дистрибутивних потенцій окремо взятих заактуалізованих лексем. ССФХ у пресі діаспори виконують функцію витворення реальної форми світосприйняття, а також – правдивого образу українця.

Якісний аналіз ССФХ у відсотковому та кількісному співвідношенні дозволяє зробити висновок про енергетичний позитив ССФХ в українській мові загалом і у мові діаспорної преси як її складової частини, зокрема що свідчить про загальний сприятливий генокод нації. На фразеологічному рівні виявлені провідні тенденції в узусі, які є характерними для мови діаспорної преси і знаходять своє відображення у відповідних формах та комбінаціях. Загальний менталітет нації чинить свій позитивний, у глобальному масштабі, вплив на усіх представників української спільноти, що відображається на вербальному рівні.



Тематика журналістських публікацій у досліджуваних виданнях засвідчує актуалізацію й інтерес діаспори насамперед до історичних, культурних, освітянських подій, що передбачає уживання ССФХ, етнолінгвістичний відтінок яких є більш насиченим у порівнянні з міжстильовими ССФХ чи тими, які якнайкраще вписуються в контекст подій політичних. З іншого боку, у повідомленнях на суспільно-політичні теми виявлені ті ССФХ, які однаково активно функціонують як у англійських, так і в українських публіцистичних текстах, і становлять спільні фразеологічні фонди обох мов (*політична еліта – political elite; зона конфлікту – zone of conflict; тіньовий сектор – shadow sector*).

Запропонована класифікація ССФХ окреслює тематичні поля аналізованих видань і доповнює загальне уявлення про життя, інтереси, проблеми української діаспори у США і Канаді.

Публікації перших років після становлення України як суверенної держави виявляють значне насичення мови заштампованими висловами, що були породжені українською пресою СРСР. Проте вже в середині 90-х років характер мовних засобів, у тому числі і склад ССФХ почав виявляти чіткі тенденції до оновлення і пошуку досконаліших способів подання журналістського матеріалу, що знову ж таки позначилося на якісному образному складі мови у плані творення нових ССФХ.

Преса діаспори надзвичайно швидко і в особливо правдивій та адекватній формі реагує на події в Україні. Відтак еміграційна преса стає джерелом творення нових ССФХ, які спершу потрапляють на шпальти газет, потім – газет в Україні, а згодом стають активними у розмовному мовленні.

Комбінаторні властивості сполучуваності ССФХ у газетному мовленні США і Канади передбачають окреслення дистрибутивних полів найуживаніших лексем. Аналіз цих лексем і згрупування їх за частинами мови дозволяє зробити висновок про те, що найпоширенішими є

дистрибутивні властивості в іменників (*умови: створювати...; диктувати...; обговорювати...; виконувати...; забезпечувати...*), дієслів (*мати: ... підстави; на совісті; ...намір; ...право голосу; ...шанс; ...дозвіл; ...нагоду; ...наслідки; ...на увазі; ...сумнів; ...успіх; ...перевагу*) і прикметників (*кримінальна (-е): ...справа; ...ситуація; ...практика; ...відповідальність; ...переслідування; ...постанова; ...звинувачення*). У відсотковому відношенні це становить відповідно 36%, 35%, 29%.

Функціонування ФО і ССФХ у мові преси діаспори засвідчує наявність синонімічних (*виступати з доповіддю – звертатися зі словом; доливати оливи – підливати масла у вогонь*), омонімічних (*ступити через край – ступити через край*) та антонімічних (*стати у пригоді – стати на заваді; мати вплив – підпадати під вплив*) відносин.

Аналіз мови преси української діаспори у США і Канаді дозволяє зробити висновок про сучасний стан у мові діаспори загалом, й про ті активні процеси, які в ній відбуваються. Саме через пресу в мову надходять і активно функціонують нові ССФХ, через пресу вони стають відомими широкому загальному читачів. ССФХ мови української преси у діаспорі є своєрідним джерелом для вивчення рівня асимілятивних процесів у мовленні українців на території США і Канади.

Поряд з яскравими, експресивно забарвленими ССФХ у публіцистичному мовленні діаспори журналісти використовують штампи (*питання надання допомоги; гостра проблема сьогодення; гідна відсіч; питання поглиблення стратегічного партнерства*) та кліше (*розв'язувати головну проблему сьогодення; залишатися у пам'яті людей; посідати чільне місце*), що значно збіднює виклад у емоційно-інформативному плані, а також нівелює особистість автора.

Характеристика й аналіз ужитку у мові преси діаспори США і Канади ССФХ фразеології української мови відтворюють образне світосприймання представників етнічної української спільноти, а також

засвідчують рівень збереження їх етнічної самосвідомості (*наступати на граблі; передати куті меду; пекти раків*).

Виявлення основної тематики публікацій, а також окреслення інтересів діаспорної громади у засобах масової інформації й, зокрема, у пресі, спонукало до згрупування найуживаніших ССФХ й ФО за окремими тематичними групами. Детальний аналіз кількісного наповнення тематичних груп у відсотковому відношенні вказує на особливості ставлення громадськості української діаспори до проблем діяльності парламенту й уряду (*гілки влади; законодавчий фундамент*) (28%), економічних проблем (*тіньова економіка; боргова яма*) (18%), міжнародних відносин (*високий гість; зустріч на верхах*) (24%), державності та національної свідомості (*державницька позиція; національні суверенітети; громадянська гідність*) (15%), а також до понять та явищ, пов'язаних з юриспруденцією (*судовий позов; службове розстеження; кримінальна справа; смертна кара*) (13%). У англійськомовних текстах преси української діаспори це відповідно становить 32%, 20%, 23,8%, 15%, 8%.

Період з 1991-2001 року став етапом відкриття нових перспектив перед світовою громадськістю щодо вивчення української діаспори. Преса як джерело масової комунікації стала відігравати вагомую роль у налагодженні нових зв'язків між Україною й етнічними українцями у США і Канаді. Ключова роль у проблемі збереження ідентичності емігрантів належить пресі.

На сучасному етапі функціонування української та українсько-англійської преси у США і Канаді особливо виразно постає питання про роль мови періодичної преси як визначального чинника етнокультурного розвитку української діаспори на північноамериканському континенті, про вплив еміграційної періодики на збереження засобами ССФХ та фразеології етнічної самосвідомості українців США і Канади.

У дисертації з'ясовано, що вивчення журналістської майстерності, аналіз її мовних засобів повинен відбуватися з урахуванням наявності у тексті ССФХ, адже саме цей мовний пласт є найвиразнішим і найпоказовішим з позиції вивчення мови преси, по-перше, - в історичному зрізі (кожна епоха збагачує мову своїми ССФХ, які стають актуальними і творяться як мовна реакція на певні історичні події); по-друге, - в етнонаціональному зрізі (в основному лише з газет української діаспори американський та канадський читач може дізнатися про споконвічні етнічні та національні традиції українського народу, який є глибоко духовним, що діаметрально протилежно відрізняється у порівнянні з американським надто вже реалістичним і практичним народом); по-третє, - у газетномовному зрізі (стислість, інформаційна насиченість, експресивність є основними вимогами, які ставляться до газетно-публіцистичного тексту, тому використання ССФХ є найдоречнішим у будь-якому випадку); по-четверте, - в навчальному зрізі (занглізований українець має змогу вивчати мову свого народу не лише з допомогою підручників, але й преси, оскільки найактуальніші суспільні й мовні процеси відтворені саме в ній).

Демографічна ситуація країн далекого і близького зарубіжжя у зв'язку зі складністю, економічною нестабільністю в Україні постійно змінюється. Зміни в житті українців далекого зарубіжжя неодмінно позначаються і динамікою у мовній системі українського суспільства:

- постійні і тривалі контакти носіїв української мови в останні роки накладають відбиток на мову діаспори, відповідно і мову періодичної преси, в результаті чого спостерігається її "осучаснення" на лексико-фразеологічному рівні;
- комунікативні особливості американсько-канадійсько-українського суспільства позначаються не лише на реаліях життя, але й на

іншомовних впливах на українську мову, що функціонує у засобах масової інформації;

- значний інтерес до української етнокультурної спадщини накладає відбиток на американську і канадську культуру, що простежується насамперед у мові. Якщо лексичний рівень мовлення представників діаспори США і Канади та відповідно рівень мови періодичних видань позначений відносно виразним узусом полонізмів, германізмів, англіцизмів, то фразеологічний склад української мови в еміграції виявився доволі стійким і найменш видозміненим з огляду на іншомовні впливи, що становить особливий інтерес з позиції культури газетного мовлення;
- діалектні особливості фразеологічних засобів мовлення у періодичній пресі діаспори поступово нівелюються, наближаючись до усталених норм сучасного літературного мовлення;
- орієнтиром у виборі виражальних засобів мовлення в українській періодичній пресі США і Канади є літературні норми української мови в Україні. Це виразно помітно на прикладі аналізованих еміграційних періодичних видань;
- спільність ядра системи забезпечує взаєморозуміння українців Канади, США, Австралії, України. Завдяки цьому мова виявила дивовижну стійкість і здатність до самозбереження.

Отже, мова періодичної преси еміграції не може бути знівельована, відокремлена чи протиставлена мові етнічних земель. Це єдина система, єдиний неподільний організм, в якому важливо зберегти всі норми загальнонародного мовлення, особливо на лексико-фразеологічному рівні.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Авалиани Ю., Эмирова А. Некоторые активные процессы современного русского фразообразования // Проблемы русского фразообразования. – Тула, 1973. – С. 64 -77.
2. Авксентьев Л. Сучасна українська мова: Фразеологія. – Харків, 1988. – 132 с.
3. Алефиренко Н. Фразеомообразующее взаимодействие языковых уровней (На материале укр. и рус. языков): Автореф. дис... канд. филол. наук. – К., 1989. – 39 с.
4. Алефіренко М. Теоретичні питання фразеології.–Харків, 1987. – 133 с.
5. Алёхина А. Фразеологическая антонимия в современном английском языке. – Челябинск, 1968. – 43 с.
6. Алёхина А. Фразеологическая единица и слово. К исследованию фразеологической системы. – Минск, 1979. – 152 с.
7. Амосова Н. Английская фразеология и устойчивые нефразеологические словосочетания: Сб. науч. тр. – М., 1978. – 177 с.
8. Амосова Н. Основы английской фразеологии. – Л., 1963. – 208 с.
9. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. – К., 1997. – 335 с.
10. Антонюк О. Етнополітика в Україні: історія та сучасний стан // Український історичний журнал. – 1999. - №4. – С. 15-28.
11. Арнольд И. Лексикология современного английского языка. – М., 1986. – 295 с.
12. Арполенко Г., Грищенко А., Німчук В. Історія української мови. Синтаксис. – К., 1983. – 503 с.

13. Арсентьева Е. Сопоставительный анализ фразеологических единиц. – Казань, 1989. – 124 с.
14. Арутюнов С. Язык – культура – этнос. – М., 1994. – 234 с.
15. Архангельский В. Замечания об основных понятиях русского фразообразования // Проблемы русского фразообразования: Сб. науч. ст. – Тула, 1973. – С. 64-76.
16. Архангельский В. Устойчивые фразы в современном русском языке. Основы теории устойчивых фраз и проблемы общей фразеологии. – Ростов-на-Дону, 1964. – 315 с.
17. Архангельский В. Проблемы русского фразообразования. – Тула, 1974. – 156 с.
18. Ахманова О., Медникова Э. Проблемы неидиоматической фразеологии. – М., 1971. – 189 с.
19. Білоноженко В., Гнатюк І. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів. – К., 1989. – 153 с.
20. Бабаханова Л. Функциональные стили и перевод. – Ташкент, 1988. – 80 с.
21. Бабич Н. Історія української літературної мови. – Львів, 1993. – 376 с.
22. Бабич Н. Фразеологія української мови. – Чернівці, 1971. – 91 с.
23. Базів В. Посттоталітарна журналістика в умовах будівництва демократичного суспільства // Українська періодика: Історія і сучасність. – Львів, 1997. – С. 23-30.
24. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. – М., 1955. – 416 с.
25. Балли Ш. Французска стилістика. – М., 1961. – 394 с.
26. Баран Я. Фразеологія у системі мови. – Івано-Франківськ, 1997. – 173 с.

27. Баран Я. Історія України. – Львів, 1998. – 487 с.
28. Баран Я. Основні питання загальної та німецької фразеології. – Львів, 1980. – 155 с.
29. Баранник Д. Сучасне українське літературне мовлення. – Дніпропетровськ, 1975. – 111 с.
30. Баранник Д. Дослідження граматичної будови української мови: Зб. наук. праць. - Дніпропетровськ, 1988.- С.102 - 109.
31. Бардак В. Фактори ефективності впливу друкованих ЗМІ (преси) на електорат: Автореф. дис... канд. філол. наук. – К., 2000. – 20 с.
32. Бархударов Л. Семантика связочных глаголов в современном английском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: – М., 1952. – 27 с.
33. Бачинський Ю. Українська імміграція у Сполучених Штатах Америки. – Нью-Джерсі, 1995. – 340 с.; його ж: Українська імміграція в З'єднаних державах Америки. – Львів, 1914. – 495 с.
34. Бевзенко С., Гришевко А., Лунінова Т. Історія української мови. Морфологія. – К., 1978. – 540 с.
35. Беляевская Е. Семантика слова. – М., 1987. – 128 с.
36. Бенвенист Э. Общая лингвистика/ Под ред. Ю.Степанова. – М., 1974. – 448 с.
37. Бердо Г. Вільні роздуми: У 2 ч. – Торонто, 1995. - Ч. 1. – 282 с.
38. Бершадская Ф. Формы употребления фразеологических единиц в речи: Дис... канд. филол. наук. – Ташкент, 1971. – 278 с.
39. Биппер Ж. К проблеме воспроизведения семантической структуры слова при заимствовании: Сб. науч. тр. – М., 1975. – Вып. 84. – С.18-35.
40. Білаш Б. Англійсько-українське шкільництво в державній системі Манітоби. – Мюнхен; Вінніпег, 1984. – 223 с.



41. Біличенко С. Геополітична стратегія України. // Визвольний шлях. – 2002. – Кн.3. – С. 23-31.
42. Білодід І. Вибрані праці: У 3 т. – К., 1986.- Т.1. – 446 с.
43. Білодід І. Курс історії української літературної мови – К., 1957. – 106 с.
44. Білодід І. Сучасна українська літературна мова. - К., 1973. – 439 с.
45. Болгова Л. Фразеологическая вариантность и механизмы фразообразования на материале периферийных слов фразеологии современного немецкого языка: Автореф. дис... канд. филол. наук. – М., 1974. – 25 с.
46. Болтівець О. Іван Огієнко: Мова як вираження національної психіки, душі й свідомості народу // Дивослово. – 1994. - №7. – С. 23-27.
47. Бондалетов В. Социальная лингвистика. – М., 1987. – 154 с.
48. Бонди Е. Обсуждаем актуальные проблемы: Практикум по общественно-политической лексике на англ. яз. – М., 1985. – 191 с.
49. Борисенко Т. Перша українська періодика // Бібліотечний вісник. 1993. – №2. – С. 56-57.
50. Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891-1991). – Монреаль; Оттава; Канада, 1991. – 485 с.
51. Боровик М. Українсько-канадська преса та її значення для української меншини в Канаді. – Мюнхен, 1977. – 314 с.
52. Бочковський О., Сірополко С. Українська журналістика на тлі доби. – Мюнхен, 1993. – 204 с.
53. Булаховський Л. Курс сучасної української літературної мови. – К., 1951. – 406 с.
54. Бурда Т. Мотивація мовної поведінки білінгвів // Уроки української. – 1999. – Ч. 9-10. – С. 6-11.

55. Бурмистрович Ю. Образование фразеологизмов как процесс, осуществляемый по моделям (к постановке вопроса) // Тезисы докладов науч. конф. “Вопросы семантики фразеологических единиц”. – Новгород, 1971. – Ч. I. – С. 9-12.
56. Бушуй А. К изучению деривационных процессов в фразеологии // Проблемы фразеологии. – Тула, 1980. – С. 53-59.
57. Быковская Л. Диапазон структурно-семантической вариативности фразеологических единиц в языке немецкой прессы: Автореф. дис... канд. филол. наук. – Пятигорск, 1990. – 16 с.
58. Валуєва І. Порівняльне дослідження фразеологічних одиниць із зоосемічним компонентом у парадигматиці та синтагматиці (на матеріалі англійських текстів ХХ століття): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. - Одес. держ. ун-т. - 1996. – 16 с.
59. Варварцев М. Агапій Гончаренко – піонер української еміграції в США. – Мюнхен, 1994. – 126 с.
60. Василевич Н., Карачева Т., Лизгаро Л. Общественно-политическая лексика английского языка. – М., 1985. – 208 с.
61. Васильева В. Письменный перевод с русского языка на английский. – Днепропетровск, 1990. – 84 с.
62. Вейнрейх У. О семантической структуре языка // Новое в лингвистике. – 1970. – Вып. 5. – С. 163-227.
63. Веретюк В. Історія України. – К., 1997. – 442 с.
64. Верещагин Е. Психологическая и методическая характеристика двуязычия (билингвизм). – М., 1969. – 160 с.
65. Виговський В. Фразеологія словосполучень як джерело омофразії (на матеріалі англійської і військової лексики). – Житомир, 1998. - 45с.

66. Вилюман В. Английская синонимика. – М., 1980. – 126 с.
67. Винник В., Горобець В., Карпова В. Історія української мови. Лексика і фразеологія. – К., 1983. – 743 с.
68. Виноградов В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. – М., 1977. – 312 с.
69. Виноградов В. Проблемы авторства и теория стилей. – М., 1961. – 614 с.
70. Виноградов В. Основные понятия русской фразеологии как научной дисциплины. – Л., 1976.
71. Вихованець І., Городенська К., Грищенко П. Мова і культура. – К., 1986. – 182 с.
72. Вівчарик М., Панченко П., Чмихова В. Українська нація: шлях до сомовизначення. – К., 2001. – 287 с.
73. Віднянський С., Мартинов А. Зовнішня політика України як предмет історичного аналізу: концептуальні підходи та перспективи // Український історичний журнал. – 2001. – №4. – С. 41-57.
74. Внесок української еміграції в розвиток національної та світової культури: У 2 кн. – 2000. Кн. 2 – 409 с.
75. Вовк А. Проблеми термінології в українській діаспорі // Бюлетень. – Мюнхен - № 4-5. – 1983. – С. 3-8.
76. Вопросы образования и развития фразеологических единиц: Сб. науч. ст. –Иркутск, 1983. – 80 с.
77. Гаврин С. Фразеология современного русского языка в аспекте теории отражения. – Пермь, 1975. – 269 с.
78. Гак В. Беседы о французском слове (из сравнит. лексикологии французского и русского языков). – М., 1966. – 335 с.

79. Гак В. К диалектике семантических отношений в языке // Принципы и методы семантических исследований. – М., 1976. – С. 73-92.
80. Гак В. Опыт применения сопоставительного анализа и изучения структуры значения слова // Вопросы языкознания. – 1966. – №2. – С.97-105.
81. Гак В. Семантическая структура слова как компонент семантической структуры высказывания // Семантическая структура слова. – М., 1971. – С.78-96.
82. Гальперин И. Стилистика английского языка. – М., 1981. – 334 с.
83. Гальперин Г. Лексические трудности немецкой речи. – М., 1966. – 55 с.
84. Гвоздарев Ю. Основы русского фразеобразования. – Ростов-на-Дону, 1977. – 184 с.
85. Гірчифельд А. Міграційні процеси на Україні (в світлі перепису 1926 р.). – Харків, “Господарство України”, 1930. – 87 с.
86. Гнатів Р. Через англomовне море до українського слова//Дивослово. – 1993. - №4. – С. 52-59
87. Голикова Ж. Образование фразеологических единиц на основе переменных словосочетаний (на материале глагольных фразеологических единиц и переменных словосочетаний современного английского языка): Автореф. дис... канд. филол. наук./– М., 1974. – 28 с.
88. Голуб А., Іваненко В., Польовий М. Інтернаціоналізм: химера чи реальність? // Український історичний журнал. – 1994. – №2-3. – С. 3-14.
89. Горбачук В. Барви української мови. – К., 1997. – 93 с.
90. Гривнак О. Педагогічний зміст “Рідномовних обов’язків Івана Огієнка” // Народознавчі зошити. – 1997. - №6. – С. 397-1100.
91. Григораш А. Фразеология и стиль.- К., 1991.- 136с.

92. Гриценко О. Українська преса США і Канади (1991-1995 рр.). - К., 1995. – 102 с.
93. Гриценко О. Українська преса США і Канади: Завдання та проблеми на прикладі публікацій “Свободи” і “Нового шляху” // Філософська і соціологічна думка. – 1995. - №9-10, С. 42-49.
94. Губа П. Преса як джерело вивчення історії національно-демократичної революції в Україні (1917-1920 рр.). – К., 1999. - №4. – С. 29-40.
95. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры. – М., 1985. – С. 335.
96. Гурський С. Два типи протиставлень у семасіології // Іноземна філологія. – 1969. - Вип. 18. – С. 3-13.
97. Гурський С. Значення і смисл слова // Іноземна філологія. – 1974. – Вип. 34. – С.3-14.
98. Гурський С. Значення слова і термін // Іноземна філологія. – 1971. – Вип.26. – С. 24-30.
99. Демський М. Українські фраземи й особливості їх творення. – 1994. – 62 с.
100. Денисенко С. К проблеме фразеологической деривации (на материале немецкой фразеологии): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1972. – 34 с.
101. Дилтс Р. Фокусы языка. Изменение убеждений с помощью НЛИ. – Санкт – Петербург, 2000. – 245 с.
102. Дорошенко Д. Нарис історії України. – Львів, 1991. – 572 с.
103. Дридзе Т. Язык и социальная психология. - М., 1980. – 224 с.
104. Етнонаціональний розвиток в Україні та стан української етнічності в діаспорі: сутність, реалії конфліктності, проблеми та прогнози на порозі ХХІ століття, Міжнародна науково-практична конференція – Чернівці, 1997. – 605 с.

105. Ерченко П. Инвариантное значение слов и смысл фразеологической единицы (на материале англ. языка): Автореф. дис... канд. филол. наук. – Львов, 1990. – 16 с.
106. Жайворонок В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень // Мовознавство. – 2001. - №5. – С.49.
107. Животко А. Історія української преси. З передмовою К. Костєва. - Мюнхен, 1989-90. – 334 с.
108. Жлуктенко О. Українська мова на лінгвістичній карті Канади. – К., 1990.-174 с.
109. Жовтобрюх М., Кулик Б. Курс сучасної літературної мови. – К., 1965. – 423 с.
110. Жовтобрюх М., Русанівський В., Скляренко В. Історія української мови: Фонетика. - К., 1979. – 367 с.
111. Жовтобрюх М. Мова української періодичної преси (кінець ХІХ – поч. ХХст.). – К., 1970. – 303 с.
112. Жовтобрюх М. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. – К., 1973.
113. Жуков В. Семантика фразеологических оборотов: Учебн. пособие для студентов пед. ин-тов. – М., 1978. – 160 с.
114. Заводовская Т. Стилистические особенности функционирования просторечной лексики в языке английской газеты: Автореф. дис...канд. филол. наук. – М., 1989. – 21 с
115. Заиграва Н. Лингвостилистические особенности печатного интервью как типы текста (на материале англо-американской прессы): Автореф. дис... канд. филол. наук. – М., 1988. – 21 с.
116. Закордонне українство: Інформаційний каталог – К., 2001. – 278 с.

117. Залевская А.. Психолінгвістическіе праблеми семантикі слова. – Калинин, 1982. – 80 с.
118. Залевская А. Межъязыковые сопоставления в психолінгвістике. – Калинин, 1979. – 84 с.
119. Залізняк Г., Масенко Л. Поняття “Державна мова” в контексті Європейського досвіду державотворення // Визвольний шлях. – 1994. – №8. – С. 22-32.
120. Заридзе Т. Проблемы значения в психолінгвістике Дж. Миллера. – Тбилиси, 1987. – 78 с.
121. Заставний Ф. Українська діаспора. – Львів, 1991. – 120 с.
122. Західноукраїнський збірник / Упор. Яр Славутич. – Едмонтон. - 1975, Ч.2. – 384 с.
123. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості. – Львів, 2000. – 184 с.
124. Зорівчак Р. Реалія і переклад. – Львів, 1989. – 216 с.
125. Зорівчак Р. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. – Львів, 1983. – 176 с.
126. Зорівчак Р. Відтворення українських власних назв англійськими графемами // Народна воля. – 1994. – 23 берез.
127. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація: Тези про місце і роль мови в національному відродженні України. – Дрогобич, 1994. – 217 с.
128. Іванов В. Соціологія масової комунікації. – К., 1999.
129. Івченко А. Українська народна фразеологія: ономазіологія, ареали, етимологія. – Харків, 1999. – 303 с.

130. Ільницький Р. Призначення українців в Америці. – Нью-Йорк, 1965. – 127 с.
131. Історія української еміграції в Канаді за час від 1830 до 1930 року. – Вінніпег; Манітоба; Канада, 1930. – 335 с.
132. Історія української еміграції / За ред. Б. Лановика – К., 1997. – 520 с.
133. Кабанова О. Некоторые вопросы порождения иноязычного речевого высказывания // Психолингвистический аспект овладения иноязычной речью. – Воронеж, 1982. – С. 38-47.
134. Каменецкайте Н. Синонимы в английской фразеологии. – М., 1971. – 367 с.
135. Камінський А. Край, еміграція і міжнародні закуліси. – Манчестер–Мюнхен–Нью-Йорк, 1982. – 265 с.
136. Капелюшний А. Практична стилістика української мови. – Львів, 2001. – 224 с.
137. Каплуненко А. Семантические параметры фразеологических единиц (фразеологические единицы с переменными компонентами в современном английском языке): Автореф. дис... канд. филол. наук. – М., 1977. – 186 с.
138. Караванський С. Пошук українського слова або боротьба за національне “Я”. – К., 2001. – 239 с.
139. Карась М. Регіональна преса в демократичному суспільстві (на прикладі періодики США): Автореф. дис... канд. філол. наук. – К., 1999. – 17 с.
140. Карівець У. Двобій між нацією й англійською державою: У... кн. – К., 2002. – Кн. 7. – С. 3-8.
141. Карпова А. Роль воображения и понимания текста: Сб. науч. трудов. – М., 1985. – Вып. 243. – С. 153-162.



142. Качкан В. Метрополії національного поступу // Романюк М., Галушко М. Українські часописи Коломиї (1845-1944рр.): історико-бібліографічне дослідження. – Львів, 1996. – С. 1-3
143. Керимзаде М. Номинативный аспект фразеологической деривации // Вопросы фразеологии английского языка. – М. – 1980. – Вып. 168. – С. 106-119.
144. Киричук Л. Прагматичні особливості категорії оцінки в реалістичному тексті. (На матеріалі реклами журналу “Time”): Автореф. дис... канд. філол. наук. – Київ, 1999. – 19 с.
145. Коваль А. Слово про слово. – К., 1986. – 89 с.
146. Коли Україна матиме велику пресу? // Наш голос. - Нью-Джерсі (США). - 1992. - 10 жовтня.
147. Колшанский Г. Семантика слова в логическом аспекте // Язык и мышление. – М., 1967. – 208 с.
148. Комисаров В. Теория перевода. – Выщ. школа, 1990. – 252 с.
149. Комлев Н. Компоненты содержательной структуры слова. – М., 1969. – 192 с.
150. Копыленко М., Попова З. Очерки по общей фразеологии. – Воронеж, 1978. – 743 с.
151. Корж Х. Дещо про вийстя вкраїнської народності. - Львів, 1914. – 5 с.
152. Корунець І. Теорія і практика перекладу. – К., 1986. – 174 с.
153. Крип'якевич І., Терлецький М., Ісаїв П., Дольницький М. Історія України. – Львів, 1991. – 166 с.
154. Крупський І. Українська газета як художньо-поліграфічний феномен: історія, сучасний стан, перспективи розвитку. – Львів, 1994. – 101с.

155. Кузь Г. Вигукові фразеологізми української мови: етнолінгвістичний та функціональний аспекти: Автореф. дис... канд. філол. наук. – Івано-Франківськ, 2000. – 19 с.
156. Кузьменко Ю. Історія української мови в конспектах Юрія Кузьменка. – К., 1997. – 91 с.
157. Кузьмин С. Перевод русских фразеологизмов на английский язык. – М., 1977. – 270 с.
158. Кульчицький С. До 10-річчя проголошення незалежності України //Український історичний журнал. – 2001. – №2. – С. 3-23.
159. Кунин А. Английская фразеология - М., 1970. - 344 с.
160. Кунин А. Механизм окказиональной фразеологической номинации и проблема оценки // Вопросы фразеологии: Сб. науч. труд. 1980. – Вып. 168. – С. 158-186.
161. Кунин А. Вопросы фразеологии английского языка. – М., 1980. –251 с.
162. Кунин А. Английская фразеология. – М., 1970. – 344 с.
163. Кунин А. Курс фразеологии современного английского языка. – М., 1986. – 336 с.
164. Кунин А. О трактовке проблем фразеологии в “Общем языкознании” // Вопросы фразеологии. – Самарканд, 1979. – № 277. – С. 283-293.
165. Кунин А. Пути образования фразеологических единиц // Иностр. языки в школе. – 1971. – №1. – С. 8-21.
166. Кунин А. Фразеология современного английского языка. – М., 1972. – 288 с.
167. Куропась М. Спогади з України й 60 років в Америці. – Нью-Йорк –Париж-Чикаго, 1988. – 185 с.

168. Куропась М. Історія української імміграції в Америці: Збереження культурної спадщини. – Нью – Йорк, 1984. – 99 с.
169. Кухаренко В. Конспект лекцій по стилістиці англійського мови. Стилiстическая дифференциация словаря и функциональные стили (на англійського мови). – Одеса, 1965. – 30 с.
170. Кучер І. “Київ” і “Україна” на карті США // Брідщина. – 1993. – №2. – С.51-56.
171. Лановик Б., Матейко С., Матисякевич З. та ін. Внесок української еміграції в розвиток вітчизняної та світової культури. – Тернопіль, 2000. – 85 с.
172. Лановик Б., Лазарович М., Каденюк О., Чайковський І. Історія України. - Тернопіль, 1999. - 51 с.
173. Леник В. Українці в чужині. – Львів, 1996. – 264 с.
174. Леник В. Українці на чужині або репортажі з далеких доріг. – Львів, 1994. – 335 с.
175. Леонтьев А. Психолінгвістика. – Л., 1967. – 118 с.
176. Леонтьев А. Основы психолінгвістики. – М., 1999. – 288 с.
177. Лизанчук В. Засоби масової інформації про русифікаторську політику в Україні (Факти, документи, коментарі до тексту лекцій). – Львів, 1993. – 254 с.
178. Лизанчук В. Завжди пам’ятай: Ти – Українець!. – Львів, 1996. – 252 с.
179. Лизанчук В. О рідне слово, що без тебе я ?!. – К., 1990. – 46 с.
180. В. Литвин, Мордвінець, А. Слісаренко Історія України: Навчальний посібник / В. – К., 2002. – 669 с.
181. Литвин В., Слюсаренко А. На політичній арені України (90-ті рр.). Роздуми істориків України // Історичний журнал. – 1994. – №2-3. – С. 28-51.

182. Ломтев Т. Метод бинарности семантического анализа в языке и лингвистике // Проблема значения в лингвистике. – М., 1963. – С. 35-58.
183. Лось Й. Сучасна преса світу і проблеми морально-екологічної кризи на зламі епох // Церква і соціальні проблеми. – Львів, 2000. – 457-468 с.
184. Лурия А. Язык и сознание. – М., 1979. – 319 с.
185. Лысакова И. Язык газеты. – Л., 1981. – 104 с.
186. Ляшенко Н. Внутрішня форма фразеологічних одиниць: антологічний і культурологічний аспекти: Автореф. дис... канд. філол. наук. – Київ, 1997. – 24 с.
187. Мальцев В. Стилистика английского языка. – Минск, 1984. – 117 с.
188. Маргулис В. Семантическая структура ФЕ и её функционирование в тексте в современном английском языке: Автореф. дис... канд. филол. наук. – К., 1983. – 20 с.
189. Маринюк М. Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914-1939 рр.). – Львів, 1998. – 312 с.
190. Маркусь В. Огляд праць та проблеми дослідження історії української імміграції в США
191. Маркусь Д. Шукаючи за новими дороговказами: українська громада в Америці сьогодні // Наше життя. - 2001. – №2. – С 9-12.
192. Мартович О. Ukrainians in Canada / The Formative Year. 1891-1924 // Ukraine, 1995, №4-5. С. 11-12.
193. Марунчак М. Історія преси, літератури, друку піонерської доби: Студії до історії українців Канади. – Вінніпег. – 1969. – Т.3. - 284 с.
194. Марунчак М. Історія українців Канади. – Вінніпег, 1991. - Т.1 – 464 с.

195. Маруняк В. Видавнича діяльність української еміграції в Європейських країнах в 1900-1975 роках // Календар-альманах “Нового шляху” на 1988 рік. – Торонто, Онтаріо. – 1988. – С. 148-162.
196. Маруняк В. Українська еміграція. Роки 1945-1951. – Мюнхен, 1985. – Т.1. – 431 с.
197. Медведєв Ф. Українська фразеологія (Чому ми так говоримо). – Харків., 1977. – 98 с.
198. Медникова Э. Значение слова и методы его написания. – М., 1974. – 201 с.
199. Мецлер А., Скиба В. Деякі аспекти функціонально-комунікативного аналізу мови // Мовознавство. – 1988. - №3. – с.15-20.
200. Михайлин І. Основи журналістики. – Харків, 1998. – 132 с.
201. Михайлиншин Б. Сталі словосполучення у лінгвістичній думці останніх десятиліть // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів. - 2002. – Вип. 28. – С. 321-324.
202. Мицюк О. Переселення та українство. – Харків, 1912. – 16 с.
203. Місьо М., Петрова Н. Українське законодавство і захист преси // Свобода висловлювань і приватність. – Харків, 2000. - №1-2. – С. 3-40
204. Мокиєнко В. Образы русской речи: Историко-этимологические и этнолингвистические очерки фразеологии. – Л., 1986. – 280 с.
205. Мокиєнко В. Славянская фразеология. – М., 1980. – 207 с.
206. Москаленко А. Вступ до журналістики. – К., 1997.
207. Мягкова Е. Эмоциональная нагрузка слова: опыт психолингвистического исследования. – Воронеж, 1990. – 106 с.
208. Назарян А. Фразеология современного французского языка. – М., 1976. – 318 с.

209. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції. 1919-1939: У 2 ч. – К., – 1999. Ч.2. – 270 с.
210. Национальное и интернациональное в языке. Тезисы докладов. – Рига, 1989. – 97 с.
211. Новикова М., Лебедь О., Лунина М. Стиль автора и стиль перевода.
212. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. – Львів, 1995. – 45с.
213. Огієнко І. Як писати для широких мас. – Жовква, 1934. – 24 с.
214. Огоновська О. Функціональність англійських дієслів широкої семантики // Іноземна фразеологія. – 1974. – Вип. 34. – С. 42-46.
215. Ожегов С. Лексикологія. Лексикографія. Культура речі. - М., 1974. – 352 с.
216. Основи економічної теорії / За ред. Е.Мочерного – Тернопіль, 1993. – 687 с.
217. Основи правознавства / За ред. С. Ківалова, М. Орзіха – К., 2001. – 368 с.
218. Охманова О. О психолінгвистике. – М., 1957. – 64 с.
219. Ощипко І. Практична стилістика сучасної української літературної мови. Лексика і фразеологія. Львів, 1968. – 108 с.
220. Павлова З. Структурно-семантические преобразования фразеологических единиц в речи (на материале газеты “Morning Star”): Автореф. дис... канд / филол. наук. – К., 1975. – 193 с.
221. Павлюк С. ...Хто він, зарубіжний українець? // Віче. – 1993. – №4. – С. 109-116.
222. Петренко В. Психосемантика сознания. – М., 1998. – 207 с.

223. Петрусева О. Системно-функциональные особенности иноязычных фразеологических комплексов в современном английском языке: Автореф. дис... канд. филол. наук. – М., 1989. – 22 с.
224. Поливанов Е. Введение в языкознание для востоковедных вузов. – Л., 1928. – Т.1. – 220 с.
225. Полюга Л. Словник антонімів української мови. – К., 1999. – 276 с.
226. Полюга Л. Українська мова, її культура та теперішня дійсність // Церква і соціальні проблеми. – Львів, 2000. – С. 526 – 531
227. Пономарів О. Стилїстика сучасної української мови. – К., 1992. – 248 с.
228. Папанова И. Пособие по синонимике английского языка. – Л., 1977. – 182 с.
229. Попок А. Україномовна преса в Російській Федерації: реалії та перспективи // Визвольний шлях. – 2002 – Кн.8. – С. 33-38.
230. Потебня А. Полное собрание сочинений. Мысль и язык. 1926, - Т.1. – 208 с.
231. Потебня А. Из записок по русской грамматике: У 2 т. – М., 1958. - Т.1-2. – 536 с.
232. Почепцов Г. Коммуникативные аспекты семантики. – К., 1987. – 129 с.
233. Почепцов Г. Коммуникативные технологии двадцатого века. – К., 1999. – 349 с.
234. Почепцов Г. Паблік рилейшнз. – К., 2000. – 508 с.
235. Присяжний М. Преса української еміграції в Німеччині: становлення, розвиток, тематична політика (1945-1953). – Львів, 2000. – 220 с.

236. Проблемы английской филологии и психолингвистики: Сб п науч. статей. – Калинин, 1972. – Вып. 1. – 165 с.
237. Проблемы устойчивости и вариантности фразеологических единиц: Материалы межвузовского симпозиума. – Тула, 1968. – 255 с.
238. Психолингвистическая и лингвистическая природа текста и особенности его восприятия. – К., 1979. – 248 с.
239. Психолингвистические исследования значения слова и понимание текста: // Межвуз. темат. сб. науч. тр. – Калинин, 1988. – 165 с.
240. Психолингвистические проблемы массовой коммуникации. – М., 1974. – 147 с.
241. Психолингвистические проблемы семантики и понимания текста: // Сб. науч. ст. – Калинин, 1986. – 168 с.
242. Рецкер Я. О закономерных соответствиях при переводе на родной язык // Теория и методика учебного перевода. – М., 1950. – С. 156-183.
243. Речевое воздействие. Проблемы прикладной психолингвистики. – М., 1972. – 144 с.
244. Різун В. Аспекти теорії тексту. К., - 1998.
245. Різун В. Загальна характеристика масовоінформаційної діяльності. – К., 2000. – 141 с.
246. Різун В. Моделювання і технологія редакторських систем. – К., 1995. – 199 с.
247. Різун В. Редакційно-видавнича справа: досвід, проблеми, майбутнє. – К., 1997. – 187 с.
248. Різун В. Літературне редагування. – К., 1996. – 240 с.
249. Різун В. Природа і структура комунікативного процесу. – К., 2000. – 176 с.



250. Розенталь Д. Современный русский язык: Лексика и фразеология. Графика и орфография. Словообразование. Морфология. Синтаксис. – М., 1984. – 735 с.
251. Ройзензон Л. Вопросы фразеологии. – Ташкент, 1965. – 136 с.
252. Ройзензон Л. Лекции по общей и русской фразеологии. – Самарканд, 1973. – 222 с.
253. Ройзензон Л., Бушуй А. Материалы к общей библиографии по вопросам фразеологии / Под. ред. М.М.Копыленко. - Самарканд, 1970. – Вып. I. – 290 с.
254. Ройзензон М., Пеклер М. Материалы к общей библиографии по фразеологии // Вопросы фразеологии. – Ташкент, 1965. – Вып. I. – С. 147-244.
255. Романюк М. Українське пресознавство на порозі ХХ століття. – Львів, 2000. – 110 с.
256. Рыбакова И., Ушакова Ю. О роли лингвистической теории в процессе формирования иноязычного сознания // Психолингвистический аспект овладения иноязычной речью. – Воронеж, 1982. – С. 94-107.
257. Селиванова Е. Когнитивная ономазиология. – К., 2000. – 248 с.
258. Селіванова О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). – К., 1999. – 148 с.
259. Семенец Н. Некоторые пути образования глагольных фразеологических единиц в английском языке (на материале словосочетаний с глаголом take и do типа “глагол + сущ.”): Автореф. дис... канд. филол. наук. – М., 1963. – 20 с.
260. Сербенська О. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей. – К., 2001. – 204 с.
261. Сербенська О. Мова преси в контексті вимог перебудови. – К., 1989. – 63 с.

262. Сербенська О. Мова газети і мовотворчість журналіста в аспекті соціально-культурного розвитку суспільства. Автореф. дис... докт. філол. наук – К., 1992. – 38 с.
263. Середина К. Идиоматика в английской речи. – Л., 1964 – 1965. – 131 с.
264. Сиволоб Ю., Солдатенко В. Передумови і зародження української національної ідеї // Український журнал. – 1994. – №2-3. – С. 14-28.
265. Сидоренко Н. “Задротяне життя” українських часописів на чужині (1919-1924). – К., 2000. – 88 с.
266. Сидоренко Н. Матеріали з історії національної журналістики Східної України початку ХХ століття. – К., 2001. – 447 с.
267. Сидоренко Н. Національно-духовне самоствердження: Преса інтернованих українців та цивільної еміграції (Чехія, Польща, Румунія, Єгипет. 1919-1924). – К., 2000. – 262 с.
268. Сільвестров Ю. Семантико-стилістичні та прагматичні особливості російського рекламного тексту (на матеріалі газетної реклами): Автореф. дис... канд. філол. наук. – К., 1996. – 25 с.
269. Скаленко О. Ролі інформаційного чинника у формуванні духовного і морально-правового простору суспільства // Визвольний шлях. – 2002. – Кн. 8 – С. 16-22.
270. Скрипник Л. Фразеологія української мови. - К., 1973.- 280с.
271. Смерчко А. Про сучасні новотвори парафрастичного типу // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2001. – Вип. 28. – С. 123-138.
272. Соколова Г. О транспозиции переменных сочетаний // Вопросы образования и развития фразеологических единиц. – Иркутск, 1983. – С. 3-10.
273. Сопоставительный анализ фразеологических единиц. - Казань, 1989. – 123 с.

274. Сорокин Ю., Марковина А. Этнопсихолінгвістика. – М., 1988. – 190 с.
275. Соссюр де Ф. Труды по языкознанию. – М., 1977. – 695 с.
276. Стернин И. Проблемы анализа структуры значения слова. – Воронеж, 1979. – 156 с.
277. Стернин И. Системное значение как обобщение контекстуального употребления слова / Функционирование языковых единиц в контексте: Сб. ст. – Воронеж, 1978. – С. 16-19.
278. Текст и познавательная деятельность. – Саратов, 1974. – Вып.1. – 157 с.
279. Теля В. О лексических компонентах фраземы как элементах её структуры // Проблемы фразеологии и задачи её изучения в высшей и средней школе. – Вологда, 1967. – С. 210 - 220.
280. Теля В. Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке. – М., 1981. – 269 с.
281. Теля В. Фразеология // Общее языкознание. – М., 1972, Т. - 7. – С. 456-516.
282. Теля В. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. – М., 1986. – 141 с.
283. Теля В. Метафора в языке и тексте. – М., 1988. – 174 с.
284. Теля В. Что такое фразеология. - М., 1966. – 86 с.
285. Тимошик М. Історія української журналістики і видавничої справи в Канаді // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повід. VII Всеукр. наук. – теорет. Конференція. – Львів, 2000. – С. 87-100.
286. Тернопільський Ю. Українська преса з перспективи 150-ліття. – Джерзі Ситі, 1974. – 176 с.

287. Трощинський В. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище. – К., 1994. – 258 с.
288. Тышлер И. Омонимия в современном английском языке. – Саратов, 1988. – 158 с.
289. Ужченко В., Авксентьев Л. Українська фразеологія. – Харків, 1990. – 167 с.
290. Усенко Т. Те, чому ми назавжди належимо // Дивослово. – 2003. – №1. – С. 27
291. Уфимцева А. Опыт изучения лексики как системы. – М., 1968. – 272 с
292. Уфимцева А. Типы словесных знаков. – М., 1974. – 206 с.
293. Учебное пособие по газетной лексике для студентов IV курса заоч. отдел. – Л., 1974. – 20 с.
294. Фазулина Ф. Влияние речевого жанра как способа организации коммуникации на восприятие текста: Сб. науч. трудов. – М., 1985. – Вип. 243. – С. 162-178.
295. Фігус – Ралько А. Українська Канада – Київ – Вінніпег, 2001. – 141 с.
296. Фразеология и контекст: Сб. науч. ст. / Отв. ред. А. Кунина – М., 1982. – 244 с.
297. Феллер М. Текст і зображення як модель комунікативного світу. – К., 1998. – 123.
298. Цветкова Т. Учебное сотрудничество как фактор оптимизации понимания иноязычного текста: Сб. науч. тр. – М., 1985. – Вип. 243. – С. 142-153.
299. Чайковський І. Українські періодичні видання у другій світовій війні (Редакція і доповнення М. Кравченка) // Українська книга. – К., 1975. – №2. – С. 48.

300. Чаковская М. Текст как сообщение и воздействие (на материале английского языка). – М., 1986. – 128 с.
301. Чепасова А. Семантические и грамматические свойства фразеологизмов. – Челябинск, 1983. – 93 с.
302. Чередниченко І. Нариси з української фразеології (з українсько-російськими паралелями). – К., 1952.
303. Чередниченко І. Нариси з загальної стилістики сучасної літературної мови. – К., 1962. – 495 с.
304. Черняков Б. Методи дослідження ранньої зображальної журналістики. – К., 1998. – 20 с.
305. Черняков Б. Зображальна журналістика в друкованих засобах масової інформації: Ілюстрована періодика від виникнення до середини ХХ століття. – К., 1998. – 115 с.
306. Шадрин Н. Перевод фразеологических единиц и сопоставительная стилистика. – Саратов, 1991. – 221 с.
307. Шанский Н. 700 фразеологических оборотов русского языка. – М., 156 с.
308. Шанский Н. Лексика и фразеология современного русского языка. – М., 1957. – 168 с.
309. Шанский Н. Лексикология современного русского языка. – М., 1971. – 200 с.
310. Шанский Н. Фразеология современного русского языка. – М., 1985.–160 с
311. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941рр.): стан і статус. – Мюнхен, 1987. – 294 с.

312. Шевченко О. Безеквівалентна російська і українська фразеологія: Автореф. дис... канд. філол. наук. – Київ, 1995. – 23 с.
313. Шкляр В. Українська журналістика: вчора, сьогодні завтра: Історико – теоретичний нарис. – К., 1996.
314. Шкляр В. Журналістська майстерність: поетика журналістського твору: Конспект лекцій. – К., 1995.
315. Шкляр В. Грищенко О. Основи теорії журналістської діяльності. – К., 2000. – 204 с.
316. Шлепаков А. Українська трудова еміграція в США, Канаді (кін. XIX поч. XXст.). – К., 1960. – 200 с.
317. Эльгаров А. Условия и лексические средства актуализации семантики фразеологизмов (на материале номинативных фразеологических единиц современного английского языка): Дис... канд. филол. наук. – М., 1983. – 226 с.
318. Юсселер М. Социолінгвістика. – К., 1987. – 197 с.
319. Язык и культура. Международная научная конференция. – К., 1998. – 87 с.
320. Barber Ch. Linguistic change in present-day English. – London, 1964. – 154 p.
321. Breal M. Semantics: Studies in Science of Meaning. – Paris, Hachette, 1964. – 341 p.
322. Burlakova V. Contribution of English and American Linguists to the theory of phrase. – М., 1971.-108p.
323. Cecco John P de. Psychology of language, thought, and instruction: Readings. – London a. o.: Holt, Rinehart and Winston, 1969. – XIII, 446 s.
324. Chafe W.L. Meaning and the structure of language. – Chicago, 1970. – 360 p.

325. Clark, Herbert H., Clark, Eve V. Psychology and language: An introduction to psycholinguistics. – N.-Y., 1999. - 324 p.
326. Fodor J.A., Katz J.J. The structure of language in the philosophy of language. – N.Y.: Prentice – Hall, 1965, XII. – 612 p.
327. Goursky S.F. At all Idiomatic Heart of the English Language, – Lvov, - 1975. – 183 p.
328. Hansen B. Et al English Lexicologie. Einführung in Wortbildung und Lexikalische Semantik. – Leipzig, 1982. – 246 s.
329. James W. Gibson. Introduction to Human Communication. – Missouri, Columbia, 1982. – 483 p.
330. Povey. J. Phrasal Verbs and How to Use them. – (Джейн Поуви. АНГЛИЙСКИЕ фразовые глаголы и их употребления). – М., 1990. – 175с.
331. Katz J.J., Fodor J.A. The structure of a semantic theory, // – Language. 1963 - vol. 39. - № 2. – P.170-210.
332. Katz J.J., Postal P.M. An integrated theory of Linguistic descriptions. – Cambridge; Massachussets, 1965. – 178 p.
333. Korsakov A. The Use of Tenses in English. – Lvov, 1969. – 249 p.
334. Lehrer A. Semantic Fields and Lexical Structure. – Amsterdam, London, 1974. – 225 p.
335. Language and Nation / material from a symposium I / Ed. by Miodunka W. J., Reed and M. Rzepka.- Krakow, PWN, 1987.- 186p.
336. Lyons J. Introduction of Theoretical Linguistics. – Cambridge, 1986. – 519 p.
337. Maintaining the Ukrainian Language in the Diaspora by Hefene Turkewich – Sanko // Our Life. - 2000. - №9. – С. 9-12.

338. Myroniuk H., Lushnycky A. A Guide to Ukrainian American Newspapers in Microform. – Immigration History Research Center University of Minnesota: Shevchenko Scientific Society. New-York-Lviv, 1998. – 40 p.
339. Reading newspapers and talking politics: Пособие по обществ.-полит. Лексике – М., 1971 – 119 с.
340. Seidl J., Mordie W. English Idioms and How to Use them. – Moscow, 1983. – 266 p.
341. Smith, L.P. Words and Idioms. Studies in the English Language. – London, Constable, 1948. – 299 p.
342. Stern G. Meaning and Change of Meaning. – Göteborg, 1931. – 456 с.
343. Vladovskaya I.S. Colloquial English Phrases and Idioms. – М., 1970. – 76 p.

### **ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА**

344. Англо-русский словарь глагольных словосочетаний. / Под общим. руков. проф. Э.Медниковой. – М., 1986. – 640 с.
345. Англо-русский фразеологический словарь. В 2 т. / Сост. А. Кунин. Изд.3-е, в 2-х томах. – М., 1967. – 1264 с.
346. Англо-український фразеологічний словник. / Склав К.Баранцев. – Київ, 1969. – 1052 с.
347. Ахманова О. Словарь лингвистических терминов. – М., 1966. – 606с.
348. Большой англо-русский словарь. В 2-х т. / Под об. руков. проф. И. Гальперина. - .2-е, изд. стереотип. – М., 1977. – Т.1. – 822 с., Т.2 – 863 с.



349. Вирган І., Пилинська М. Російсько-український словник сталих виразів. – Харків, 2000. – 864 с.
350. Вілюман В. Английская синонимика. – 1980. – 123 с.
351. Ганич Д., Олійник Є. Словник лінгвістичних термінів. – К., 1985. – 365 с.
352. Коломієць М., Регушевський Є. Словник фразеологічних синонімів. – К., 1988. – 199 с.
353. Кортни Р. Английские фразовые глаголы. – М., 1997. – 768 с.
354. Кунин А. Англо-русский фразеологический словарь. – М., 1984.– 942 с.
355. Молотков А. Фразеологический словарь русского языка. – М., 1967. – 543 с.
356. Основи економічної теорії / За ред. Мочерного С. – Тернопіль. – 1993.
357. Словарь русского языка: 70000 слов. - М., 1990.-921с.
358. Словник української мови / Гол. ред. С.Головащук : В 11 т. – К., 1960-1970. – Т. 1-11.
359. Тлумачний словник української мови / Уклад.: Яременко В., Сліпушко О./ У 4 т. – К., 2001. – Т. 1-4.
360. Удовиченко Г. Фразеологічний словник української мови. – К., 1984. – Т.І – 303 с., Т.ІІ – 384 с.
361. Фразеологічний словник української мови: У 2 т. // АН України. Ін-т української мови. – К., 1999. – Т. 1-2.
362. Advanced Learner's Dictionary of Current English. / By A.S.Hornby, E.Gatenby, H.Wakefield. – 2 nd ed– London, 1967. – 1200 p.
363. Cowie A., Mackin R. Oxford Dictionary of Current Idiomatic English: – Oxford, 1984. - V.I;V.II.

364. Dubrovin M. A Book of Russia Idioms Illustrated. – M., 1987. – 326 p.
365. Freeman W. Concise Dictionary of English Idioms. – 3-rd ed. – London, 1985. – 215 p.
366. Hornby A. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. / Special edition for the USSR. – M., Oxford, 1982. – V.I; 544 p., V.II – 528 p.
367. Ichikawa S. The Kenkyusha Dictionary of Current English Idioms. – Tokyo, Kenkyusha, 1969.
368. Longman Dictionary of English Idioms. – Longman Group Ltd., 1979. Printed in Great Britain at Pitman Press, Bath. – 387 p.
369. Manser N., Martin H. Dictionary of Contemporary Idioms. – London, 1983. – 219 p.
370. Webster's New World Dictionary of the American Language. / Encyclopedic edition. – Cleveland; New York, 1964. - V.I – 860 p, V.II – 1750 p.
371. Wood, F. English Verbal Idioms. – Washington Square Press, Inc., New York, 1967. – 225 p.